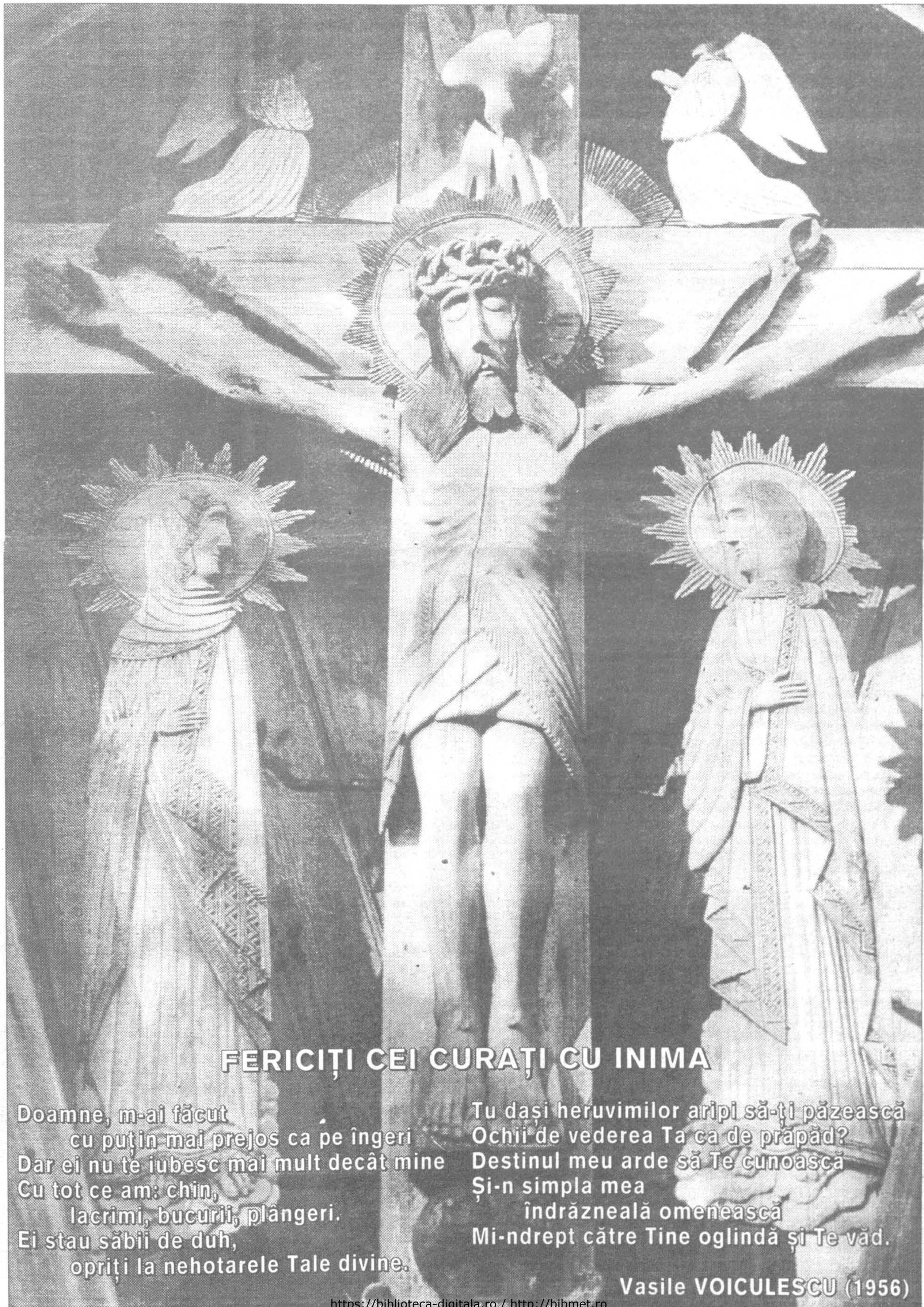
BIBLIOTECA MUNICIPALĂ
"M. SADOVEANU"
Inventar Nr.

REVISTĂ FONDATĂ LA 1880 DE Alexandru Macedonski

Literatorul

Anul III
Nr. 15-16 (84-85)
16 aprilie 1993
16 pagini
25 lei

Redactor şef MARIN SORESCU

FERICIŢI CEI CURAŢI CU INIMA

Doamne, m-ai făcut
cu puţin mai prejos ca pe îngeri
Dar ei nu te iubesc mai mult decât mine
Cu tot ce am: chin,
lacrimi, bucurii, plângeri.
Ei stau săbii de duh,
opriţi la nehotarele Tale divine.

Tu daşi heruvimilor aripi să-ţi păzească
Ochii de vederea Ta ca de prăpăd?
Destinul meu arde să Te cunoască
Şi-n simpla mea
îndrăzneală omenească
Mi-ndrept către Tine oglindă şi Te văd.

Vasile VOICULESCU (1956)

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Cu ocazia Sfintelor Sărbători de Paşti, redacţia LITERATORULUI adresează cititorilor, colaboratorilor şi tuturor celor care se străduiesc pentru ca această revistă să apară, cele mai sincere urări de bine!

Atitudini

Despre otrava „Camel" şi efectele sale binefăcătoare

În America, periodic, izbucnesc scandaluri provocate de diversele ligi şi asociaţii anti-fumat, susţinute de un puternic lobby de politicieni, astfel încât viaţa fabricanţilor de ţigări a devenit tot mai grea. Din cauza impozitelor, preţul ţigărilor a devenit prohibitiv (2,50 dolari un pachet de „Camel"), iar posibilităţile de reclamă tot mai restrânse. Aşa s-a făcut că, în efortul de a câştiga o nouă piaţă, „Camel" ni l-a oferit pe Chick Coreea „live", prin ceea ce s-a numit „Camel Jazz Alive Summit". Fără să fie cel mai mare pianist de jazz în viaţă, cum a fost declarat de entuziaştii prezentatori (Ce ne facem atunci cu Herbie Hanckock, Joseph Zawinul, Ray Charles sau Oscar Peterson?), Chick Coreea se află, indiscutabil, sus de tot în ierarhie. Asta, mai ales, datorită perioadei în care a cântat alături de formaţia ce s-a numit „Return To Forever". Alături de Miles Davis, Herbie Hanckock, Weather Report şi alţi câţiva, a creat un nou stil, aşa-numitul Jazz Fusion. Şi nu numai atât. Ca orice alt mare deschizător de drumuri, a impus, alături de sine, câteva nume, azi de referinţă, ca Stanley Clarke, Lenny Withe, Flora Purim şi nu în ultimul rând, Al Di Meola, care declara într-un interviu: „Zăceam în apartamentul meu din Boston, când, într-o joi după-amiază, a telefonat Chick Coreea şi m-a rugat să vin la New York, pentru nişte repetiţii. Pe vremea aceea era muzicianul meu favorit, iar Return To Forever formaţia preferată, aşa că nu-mi credeam urechilor. Simţeam că-mi explodează capul - un vis devenea realitate! A fost cel mai frumos lucru care mi s-a întâmplat până acum în viaţă. „Pe vremea aceea avea doar 19 ani, iar debutul său, la Carnegie Hall, din seara următoare, a fost un adevărat triumf... Singurul regret care rămâne, după întâlnirea cu Chick Coreea, este că n-a fost însoţit de noua sa trupă, „Elektrik Band", un recital de unul singur, la pian acustic, nefiind suficient pentru dezvăluirea întregului său potenţial. Totuşi, austeritatea sa a fost abil compensată de organizatori, prin bomba care a explodat imediat după ieşirea din scenă a pianistului - Airto Moreira şi Flora Purim & The Fourth World. Cei doi, veterani ai trupei „Return To Forever", muzicieni cu peste douăzeci de ani de experienţă, alături de cele mai mari nume ale muzicii (Santana,Ron Carter, Alphonso Johnson, Mc Coy Tyner etc.), au încheiat triumfal acea minunată seară, constituind probabil, cea mai mare surpriză a celor trei concerte de jazz. În concluzie, nu ne rămâne decât să le urăm celor de la Camel afaceri prospere în România, în speranţa reeditării acestei minunate experienţe.

Radu BĂIEŞU

scaunul catodic

Un prieten mi-a povestit cum că, aflându-se el cu automobilul nostru naţional la o intersecţie pariziană, a ambalat în aşa hal, a debreiat scrâşnit şi a fost în stare să ajungă la celălalt „feu rouge" înaintea posesorilor de automobile adevărate. La un semnal, la „feu vert", toţi ceilalţi, dar absolut toţi ceilalţi au procedat întocmai, lăsându-l pe conaţionalul nostru în urmă. Manierismul este rezultatul unor tensiuni polare faţă de spirit, faţă de societate, faţă de propriul eu. El se manifestă în modul de exprimare, încordată al problematicii omului modern în opoziţie cu stilul destins (nu distins) al tradiţionalismului. Nu te poţi duce în capitala Franţei, şi poate şi a lumii, cu Dacia 1300 şi să-i mai şi întreci pe ăi de acolo la vreun stop banal. Cu atât mai mult cu cât chiar ei sunt inventatorii acestui produs.

Din manierism iese sentimentul că toate lucrurile au capacitatea de a se transforma. Dar, dacă e să-l cităm pe Bergson, artistul adevărat nu are nici un fel de cunoaştere despre lucruri, ci numai despre corelaţii.

Televiziunea română se zbate în acelaşi manierism anchilozat de mai bine de trei anişori. Dacă ai fost educat „frumos" să nu mişti coatele în cadru, să dansezi pe loc, să citeşti „alb" ştiri redactate aşijderea, neluându-ţi ochii de pe foaie, asta vei face tot timpul vieţii tale, geaba stai înghesuit alături de alţi doi, trei invitaţi, geaba îţi pui pulovere fistichii (de la fistic, „pistaches"), geaba mai iei o sorbitură din paharul de Coca-cola din dotare. Ce ştii, aia faci. Nu poţi trece cu arme şi bagaje de la „Cântarea României" la „Memorialul durerii", oricât te-ai chinui şi oricât de gras şi de dureros ar fi subiectul. Şi oricâte premii ţi-ar acorda căminele culturale de pe cuprinsul, introducerea şi încheierea patriei. Nu se poate şi pace!

Fapte îmbucurătoare nu se pot vedea nici la generaţia „disco" (noi suntem, totuşi, generaţia „rock"). Aceeaşi dorinţă de a citi lucruri fundamentale cu sufletul la gură, aceeaşi neadecvare, aceeaşi lipsă de „stil". Să luăm, de pildă, ultimul „Simpozion" unde cei trei invitaţi (Nicolae Manolescu, M. Martin şi O. Paler) n-au simţit cătuşi de puţin nevoia unui moderator. Ba, chiar mai mult, mediatorii ăştia de acum par a nici nu avea habar cu cine stau de vorbă, par a nici nu fi citit ceva din textele celor intervievaţi. Cel mai bine se vede chestia asta pe „SOTI", de emite de pe şoseaua Olteniţei, plină de HLM-uri.

Hai să nu ne mai chinuim în van: ceea ce se întâmplă prin Piaţa Berceni nu prezintă interes pentru Paris, nici măcar pentru Ruse.

Nicolae ILIESCU

P.S. În „Povestirile cu final neaşteptat" de sâmbătă (trase după Somerset Maugham) s-au putut observa două lucruri: a) „macaroon" nu înseamnă macaroane („macaroni"), ci un soi de budincă, pudding, prăjitură şi b) un neştiuitor de carte poate deveni milionar autentic (adică în lire sterline sau în dolari) numai dacă a mai servit şi pe la case înalte şi dacă „întreprinderea" propriu-zisă are şi niscaiva şapte sute de ani de acasă. Ehe!

Caiete Panait Istrati

Numărul 10 „Cahiers Panait Istrati" (revistă anuală editată de „L'Association des amis de Panait Istrati" din Franţa) este consacrat activităţii de presă, relevând o altă faţetă a personalităţii scriitorului român.

Încă de la debut 1906 şi până în 1935, Panait Istrati s-a implicat în publicistica din ţară şi din străinătate, şi aşa cum remarca Dominique Foufelle în prefaţă „nu avea nimic din ziaristul neutru, chiar dacă relata un eveniment sau o întâmplare nu omitea niciodată să facă şi alte consideraţii mai generale pentru cititor. Presa era pentru el o tribună. Şi în plus el lăsa să vorbească şi inima, anumite articole emoţionează la fel ca şi povestirile".

Cele mai multe texte sunt inedite în limba franceză ceea ce constituie un interes deosebit pentru cercetători iar notele şi reperele biografice precizează împrejurările şi contextul românesc în care au apărut.

Structurată cronologic, perioada începuturilor în presa muncitorească 1906–1914, este precedată de un studiu asupra orientărilor şi direcţiilor în presa de la începutul secolului, semnat de profesorul Dumitru Micu. Urmează primele articole scrise în limba franceză (1919) şi apoi cele din 1924–1926. Articolele apărute în ultimii ani de viaţă sunt completate cu un studiu, al profesorului Eugen Simion, intitulat „L'homme qui n'adhère à rien et ses contemporains". După „Panait Istrati journaliste" în sumar sunt cuprinse alte două grupaje de studii, articole, confesiuni şi interviuri

reunite în „Panait Istrati văzut de presă" şi „Consideraţii asupra lui Panait Istrati".

Iconografia, interesantă şi adecvată conţinutului de la reproduceri din volume ilustrate, fotografii sau imagini din Brăila timpului său, până la desene ale pictorului Sorin Ilfoveanu, inspirate de Moş Anghel este realizată de Daniel Maunoury.

Prin conţinutul de înaltă ţinută ştiinţifică cât şi prin prezentarea grafică de excepţie acest caiet reprezintă, fără îndoială, un punct de referinţă şi un argument pentru răspândirea operei şi stimularea cercetării istratiene în Franţa, cea de-a doua patrie a scriitorului român.

Corina COSTOPOL

Literatorul

Săptămânal de literatură şi artă editat de MINISTERUL CULTURII

Anul III, nr. 15-16 (84-85) 1993

Comitetul director:
VALERIU CRISTEA
FĂNUŞ NEAGU
EUGEN SIMION
MARIN SORESCU

Colectivul redacţional:
Lucian Chişu (redactor şef adjunct), Ion Cocora (redactor şef adjunct), Nicolae Diaconu, Andrei Grigor (secretar general de redacţie), Valerian Sava, Marin Stoian

Adresa redacţiei:
Bucureşti, Piaţa Presei Libere nr. 1, cod 71341, tel. 617.10.23; 617.60.10, int. 2243, 2248, căsuţa poştală 33-20.

Administraţia:
Direcţia Pentru Presă, Publicitate şi Tipărituri, Piaţa Presei Libere nr. 1, sector 1, Bucureşti

Anunţăm cititorii noştri că abonamentele la revista "LITERATORUL" se fac la oficiile poştale, factorii poştali şi difuzorii voluntari din întreprinderi şi instituţii

Cititorii din străinătate se pot abona prin RODIPET S.A. – PO BOX 33-57; telex: 11995 sau 11034; telefax: (40)-0-185673 Bucureşti – Piaţa Presei Libere nr. 1, România

Publicaţia este înscrisă în Catalogul de presă Rodipet la poziţia 43.
ISSN 1120-5583

Următorul număr va apărea pe 30 aprilie.

© JORDAN

Tiparul executat la PROGRESUL ROMÂNESC SA Bucureşti

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

CRONICA LITERARĂ

Eugen SIMION

Fenomenul Panait Istrati x)

Panait Istrati se întoarce în România (prima oară în 1925), după aventura lui franceză, cu gloria unui „Gorki al Balcanilor" și, după 1929, însoțit de suspiciunea de a fi trădat cauza celor mulți și umili.

... Fusese tradus și el însuși adaptase (și va face în continuare, acest lucru) câteva dintre cărțile sale în românește și, fapt mai important, publică direct în presa din România articole de atitudine. Presa democrată îl întâmpină cu înțelegere și simpatie, presa fanatizată politic, de dreapta sau de stânga, îl contestă moral și-l acuză de toate crimele spiritului. Dar ce era atât de condamnabil, de scandalos în atitudinea lui Panait Istrati și în *morala* pe care el o recomandă? În *Trecut și viitor* (Buc., 1925) și, în parte, în *Confession pour vaincus* (1929), prozatorul încercase să definească o *etică a înfrângerii*, ceea ce – voi arăta mai departe – este o altă formă de a vorbi de *etica omului revoltat* pusă în discuție de toți marii neliniștiți ai secolului nostru, de la Malraux la Camus. Panait Istrati aduce în discuție (în opera de ficțiune și în scrierile autobiografice) ideea de *prietenie eroică*, de *iubire eroică de viață*. Personajele pe care el le-a creat și pe care, acum, le comentează au o notă asemănătoare: pun prietenia mai presus de orice și poartă prin lumea largă „crucea crimei de a fi iubit prea mult viața". De aici vine tragedia lor. Dar și libertatea lor, care este valoarea supremă a omului. „Sunt gata să iubesc orice om liber", scrie Istrati. Numai omul liber poate fi un prieten bun, iar prietenia este superioară artei: „mulți artiști sunt în stare să facă artă, puțini știu să fie prieteni. Și eu voi crede mereu că prietenul e cel mai mare artist al inimei omenești prietenoase"... Prozatorul amestecă, e limpede, categoriile, și vede (gândește) lumea în două nuanțe: lumea este formată din *învinși* și *învingători*, lumea este egoistă și artistul trebuie să ia partea celor învinși: „artistul, mai ales, trebuie să se afle în fruntea învinșilor și să facă din arta sa o armă, din succesul său o înfrângere și din bucuria sa o suferință"... (nota e din mai 1925).

Nu este o filozofie complicată în aceste însemnări și nici o etică prea originală. E doar o credință pe care Istrati, ieșit dintr-o criză de disperare și aflat, când notează aceste gânduri, în plin succes literar, o formulează în termenii săi. Și termenii lui sunt încă o dată: sinceritatea, prietenia eroică, iubirea de viață, omul liber, omul uman, vagabondajul eroic, apărarea omului învins. Din solidaritate cu cel din urmă, artistul să facă creștinește din succesul lui o înfrângere și, s-a văzut mai sus, din bucuria lui o suferință. „Să fim învinși până n-o mai exista cuvântul învingere și învingători", spune el, împăcând revolta socială cu mila creștină. Este o etică în aceste reflecții comune? Este, în orice caz, opțiunea pentru o etică a artistului care se implică și nu poate trăi decât implicat în existența celor învinși. Istrati pune un patetism și o consecvență neobișnuită în a susține aceste idei cunoscute de mult și, mai ales, pune viața și opera sa în sprijinul ideilor pe care le acceptă. Nu are și nici nu caută instrumente teoretice pentru a defini *o morală*, dar are forța de a transforma o morală existentă (comună, elementară) într-o practică politică și literară care conferă înfrângerii o notă de eroism.

Această nuanță se vede mai bine în *Confesiune pentru învinși* din 1929, scrisă în circumstanțe cunoscute și cu consecințe iarăși cunoscute. Marcel Mermoz a publicat în 1980 dosarul „Cazului Istrati", iar în anii din urmă Alex. Talex și Mircea Iorgulescu au adus elemente noi privitoare la poziția scriitorului care, înfrânt în așteptările lui, lovit din toate părțile, negat și de prieteni și de dușmani, hotărăște „să nu mă adere la nimic". Din *Confesiunea din 1929* și din scrierile ulterioare (inclusiv din corespondența cu prietenii săi) se poate deduce că, în această renunțare, e o mare ardoare și o neînduplecată revoltă.

Să reconstituim în două-trei rânduri scenariul epic al călătoriei și, implicit, scenariul unei noi revolte. Pleacă în voiaj „beat de viață, de suferință, de speranță" (formulă neobișnuită de existență: suferința între extaz și speranță!) și caută *omul uman*, încrezător și prietenos, în fine, *fratele*. Nu omul măreț, eroic, gorkian, ci „omul cu fața arsă de dorințe, brăzdată de neliniști. (...) de generozitate"..., fructul bastard (ca și el, autorul) al unei lumi frumoase și, în aceeași măsură, păcătoase: „Din nenorocire sunt acest bastard care unește conștiința omului de bună credință cu setea de justiție a masei căreia aparține (...)." ... Poziție incomodă, conștiință neliniștită, caracter inflamabil: Istrati va intra mereu în conflict cu birocrația, indiferent de natura ei, va lua apărarea omului lovit și, în numele unui „fericit ideal", va cere ca pe pământul locuit de oameni să domnească justiția și prietenia. Când ajunge la Moscova caută să-l vadă pe Gorki și, primindu-l, autorul *Azilului de noapte* nu scoate un cuvânt. Descoperă într-o zi un cretan pe nume Kazantzaki, și are sentimentul că a aflat Prietenul de care are atâta nevoie. Trece printr-o confruntare dură cu gândirea și practica dogmatică bolșevică (afacerea Rusakow–Victor Serge) și se hotărăște să dea totul în vileag. „Fiți blestemați – zice el – politicieni și dogme". Rămâne un *revoluționar sentimental*, iar mai târziu, când Barbusse și alții îl atacă în chip brutal și-l denunță ca „haiduc al Siguranței", Istrati nu-și schimbă ideile, dar declară că „nu mai crede în nimic", că este un om singur („viața nu-l mai interesează, a trăit totul, a cunoscut totul, a iubit totul, a gustat totul"); nu mai crede nici în forța artei, pentru că arta este o profesiune ca oricare alta, poate mai ignobilă ca altele, căci înșeală pe omul sincer (scrisoare către Ernst Bendz, 1931).

Reia aceste idei, într-o formă mai organizată, în articolul publicat în *Les Nouvelles litteraires* (8 apr. 1933), intitulat *L'homme qui n'adhere a rien*. E un document uman de cea mai mare importanță. Documentul, întâi, al unui om care rămâne singur, după ce, câteva decenii în șir, a apărat cauza umanității. Este, apoi, documentul unui creator care părăsește nu un ideal, ci o practică instalată în numele idealului. Etica *omului care nu aderă la nimic* este determinată, în fond, de relația individ și mecanismul socio-ideologic. Istrati nu acceptă ca individul să fie strivit în numele unei rațiuni ideologice și nu acceptă, cu nici un preț, ca, într-un mecanism social, individul să-și piardă identitatea („toți cei care vor să facă din om un animal de turmă sunt asasini"). Optează, în consecință, pentru o morală a singurătății și nonacțiunii: „eliberarea omului prin refuzul de a adera la ceva". Este lesne de observat însă că *a nu adera* la nimic înseamnă, în fapt, a adera la o morală care-și revendică un mare privilegiu: a fi tu însuți. Roger Dadoun remarcă just (*Cahiers Panait Istrati*, dec. 1985) că practica nonaderenței e provocată de o mișcare mai profundă a spiritului: „aceea care permite subiectului să dez-adere, să se dezinvestească, să se deslipească de obiectele sale, să ia astfel distanță, în așa fel încât mișcarea devine într-un anumit sens propriul său obiect și, dacă paradoxul nu este pea șocat sau prea subtil, ea devine aderență la sine însăși ca non-aderență". Este, desigur, un paradox, dar unul dintre acelea care sugerează complexitatea spiritului independent.

Etica omului învins sau a omului care nu aderă la nimic se transformă, cum spuneam la începutul acestui articol, într-o etică a omului revoltat împotriva unei practici sociale care sacrifică omul de dragul unei abstracțiuni. Omul *învins*, omul istratian, și-a pierdut, poate, iluziile, dar nu și-a părăsit credința și anume: că nimic pe lume nu poate justifica suprimarea, martirizarea individului. Iată morala scriitorului care, în disperarea cea adâncă, are tăria să-i scrie lui Romain Rolland: „este îndeajuns un om drept pentru ca Frumusețea să existe". Malraux propunea, în aceeași epocă, soluția omului care dialoghează cu istoria și o domină pe măsură ce o cunoaște. Venit din altă lume și trecând prin altă aventură (mult mai profundă și infinit mai tragică), Istrati aduce soluția, îi putem zice, *angajării pasionate în neangajare*. Aceasta înseamnă: omul este mai presus de orice sistem, omul este o ființă care suferă pe pământ și creatorul lucid trebuie să fie, cu orice preț, de partea lui, omul este făcut pentru libertate și prietenie (valori supreme) și, când vede că toate acestea nu sunt posibile, omul trebuie să se retragă într-o singurătate mândră și inflexibilă: „Sunt un om singur" vrea să spună: singur cu credința mea. „Idealism eroic", zicea Romain Rolland. Poate. Sigur este că morala omului învins reprezintă, încă o dată, o altă variantă a moralei omului revoltat: morala omului care judecă revolta și o împiedică să devină un sistem represiv. A nu adera la nimic înseamnă, în fapt, pentru Istrati, a nu adera la ceea ce mistifică spiritul pur al revoltei individului.

Cum au primit jurnaliștii și scriitorii români *morala omului învins* și pe apostolul ei contestat de o stângă europeană (varianta prosovietică) oarbă și fanatică? Presa obedientă a răspândit numaidecât imaginea unui fost scriitor devenit „haiduc al siguranței"... Când Istrati a început să publice în *Cruciada Românismului*, acuzația că prozatorul „a trecut la extrema dreaptă" n-a întârziat să vină. Dar, curios, adevăratele ziare de extremă dreaptă nu se grăbesc să-l accepte, nici ele, pe Istrati. Prozatorul rămâne, astfel, până la sfârșit, între două câmpuri ideologice, două extremiste, două fanatisme totalitare. E destinul lui... și Panait Istrati și-l acceptă cu demnitate... Totuși, au existat semne de iubire pentru „fratele Panait". Acestea au venit de la scriitori. Marele Sadoveanu îl revendică pe Istrati ca „fiu al acestui pământ". Alt prozator, Camil Petrescu se arată interesat de „fenomenul Istrati" și în trei articole scrise între 1930 și 1935 (și adunate, în cartea *Teze și antiteze*, 1936) îl analizează cu luciditate. Merită a fi citate aici câteva din ideile lui Camil Petrescu pentru că el reprezintă o categorie importantă a inteligenței românești din această epocă și anume aceea care mizează nu pe valorile politicii, ci pe valorile inteligenței (noocrația). Camil Petrescu recunoaște, întâi, câteva lucruri: 1) Panait Istrati este un mare prozator; 2) este un scriitor român „nu numai pentru că el însuși se simte legat de pământul acesta cu atâta frenetică pasiune, dar și pentru că în ce e mai bun, în acea profundă îndurare omenească din scrisul lui, ne recunoaștem"; 3) Panait Istrati a fost de un neprețuit folos propagandei românești arătând străinătății că „există o energie creatoare de artă românească". În ceea ce privește atitudinea politică a lui Panait Istrati, Camil Petrescu este de părere că ceea ce s-a întâmplat (așa-zisa „trădare" a revoluției și refuzul prozatorului de a mai adera la ceva, bănuiala că el a alunecat pe poziții naționaliste etc.) confirmă avatarurile altor intelectuali europeni amenințați de două extreme politice „e avatarul tuturor muncitorilor intelectuali, amenințați când de Scylla socialistă, când de Carybda șovinistă, în cazul când nu se mulțumesc să declare că *nu aderă la nimic* și să accepte cu recunoștință și aplicație resturile bucătăriei burgheze. Și stânga și dreapta au pericolele lor, au exagerările lor, pretenții și obligații care, în mod inevitabil, ulcerează conștiințele vii, inteligențele care nu vor să se trădeze pe ele înseși... Suspectați și permanent jigniți de muncitorii manuali, sufocați de comandamentele excesive ale naționalismului, muncitorii intelectuali care au *trădat* imperativele intelectualității trăiesc o dramă fără glorie și fără puncte de sprijin moral. Acestor oameni li s-a oferit, încă de acum zece ani, calea mai modestă poate, fără spaliere de armate roșii, ori de cămăși negre, dar organic onestă, a unei politici a muncii intelectuale. Au contestat-o prin tăcerea lor crâncenă, au evitat-o din vanitate măruntă și astăzi sunt amețiți de «directele de stânga» și «directele de dreapta» cu care sunt plesniți succesiv de către celelalte categorii politice. Altă pagubă nu e... Dar mai ales nu e altă soluție decât organizarea socială pe baza directivelor principiului de intelectualizare."

Ilustrăm acest număr cu imagini Panait Istrati și cu fotografii realizate de acesta

Concluzia lui Camil Petrescu privitor la cazul Panait Istrati este limpede: intelectualii n-au altă șansă decât în cadrele noocrației. Pentru tânărul și nihilistul Eugen Ionescu (*Reporter*, II, nr. 45–46, 14 nov. 1934), Istrati este un romantic întârziat, eroul său (Adrian Zografi) este un „pur aristocrat" (un posibil model este eroul „visat de Caryle"), prozatorul manifestă în *Biroul de plasare* un pesimism față de oamenii care sunt, în genere, răi... Să cităm și opinia altui scriitor din generația tânără, Mircea Eliade. La moartea scriitorului publică în ziarul *Vremea* (25 august 1935) un mic eseu cu titlul *Destinul lui Panait Istrati* în care examinează cu simpatie și luciditate destinul acestui „mare scriitor". Ideea lui este, ca și aceea a lui Camil Petrescu, că cine aderă la o atitudine politică militantă nu mai poate pretinde să rămână un spirit liber. Istrati a făcut „greșala" de a-și mărturisi public erorile. De aici i se trage acuzația de *renegat* și așa se explică valul de injurii răspândite de ziarele franceze de stânga sau tăcerea semnificativă pe care o arată, la moartea scriitorilor, majoritatea ziarelor politice românești. Din această experiență dureroasă, Eliade scoate o morală: „Mi se pare semnificativ destinul acesta al lui Istrati. Dacă el n-ar fi «aderat» ca om și ca scriitor – unui partid politic, poate opera i-ar fi fost mai împlinită și viața mai puțin sfârtecată de inutile cruzimi. Singura și marea armă a orcărui scriitor este independența sa față de orice formație politică; este conștiința misiunii sale spirituale și naționale. Fără să știe, și copleșit de omul Istrati, scriitorul Istrati și-a trădat întâi misiunea față de sine și de opera sa. Cealaltă „trădare" (care era o încercare de reîntoarcere la autonomie, la libertate, la critică), față de comunism a fost mai puțin gravă. Istrati și-a primit pedeapsa pentru cea dintâi. Un scriitor atât de mare cum era el putea servi orice cauză neintegrându-se nici unei doctrine politice, nemilitând în nici un partid de luptă politică. Omul a biruit scriitorul. Istrati a uitat că cel mai mare bine pe care îl poți face oamenilor nu-l poți pregăti decât singur și în libertate. Destinul s-a răzbunat; destinul care nu îngăduie ca inteligența, geniul și forța creatoare a unui scriitor să se risipească în alte munci decât cele ale spiritului."

Panait Istrati rămâne și după moartea lui, un subiect deschis în presa românească. În 1941, în plină dictatură militară, o revistă scrisă de tineri (*Albatros*), îi dedică un număr. Redactorul șef, Felix Adam (un altul decât Geo Dumitrescu), scrie despre „Panait, fratele omului", conștient că gestul lui de a-l actualiza pe profetul umanitarismului nu are nici o șansă într-o epocă de „bogomilism fanatic și irațional"... După al doilea război mondial, Istrati a intrat din nou în umbră multe decenii. După 1964 a revenit, fragmentar, în discuție și de-abia în ultimii ani a început să se vorbească într-un mod mai obiectiv despre biografia lui Panait Istrati și morala *omului învins*. Să sperăm că a sosit, în fine, timpul să spunem adevărul integral despre, probabil, primul scriitor „dizident" european.

x) Însemnările de față reprezintă varianta prescurtată a articolului apărut recent în *Cahiers Panait Istrati*, nr. 10, condus de Dominique Foufelle.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

MATERIA ŞI INTELIGENŢA EI

Am recitit, după destul de mulţi ani, lunga meditaţie a lui Dumitru Constantin Dulcan asupra vieţii şi rosturilor ei. De fapt, abia acum apare adevărata „Inteligenţă a materiei"*. Abia acum îl descopăr pe D.C.Dulcan. Un mare neliniştit care are curajul de a vorbi despre „neliniştile ştiinţei", despre ignoranţa noastră, despre spaimele noastre perene şi despre speranţele noastre. El ridică întrebări. Oarecum surprinzător nu caută pretutindeni răspunsuri, chiar dacă ele există. Interogaţiile lui sunt însă răscolitoare. Ele vin din toate zonele ştiinţei. Traversează regiuni întinse ale vieţii noastre psihice; îl interesează inteligenţa şi telepatia, hipnoza şi subconştientul, limbajul şi bioluminiscenţa... Se opreşte asupra sistemelor de comunicaţie, asupra sublimării... Îl fascinează fenomenele brute şi mai puţin explicaţia lor intimă. Nu vorbeşte nicăieri despre resorturile ultime ale comportamentului – atât cât se ştie, fireşte. Caută senzaţionalul cu speranţa că el este cel care poate arunca lumini asupra destinului uman. Şi deseori reuşeşte să surprindă neobişnuitul şi să-l insereze în universul realităţii cotidiene. Redimensionează restul. Şi rezultatul este o performanţă cu totul remarcabilă.

D.C.Dulcan ştie că ştiinţa abia se naşte. Că deseori este un simplu registru de observaţii pentru cercetătorii de mâine. Dacă Dulcan ar fi rămas la simpla prezentare a informaţiilor ştiinţifice, volumul lui ar fi o valoroasă tentativă de popularizare. Dar el este un filozof. Un biolog care vrea să înţeleagă semnificaţia vieţii. Şi la alt nivel, sensul individualităţii – marea realitate a evoluţiei. „Suntem una din secvenţele infinitului, un punct situat undeva în spirala galaxiei noastre, expresie a unui vis cosmic".

Noi suntem începutul şi sfârşitul, pentru că, în sensul realităţii imediate, lumea începe şi se termină o dată cu fiinţa noastră. Citindu-l îmi reaminteam cuvintele lui von Armin: „fiecare om începe istoria lumii, fiecare o încheie". Fireşte singura mare realitate este individualitatea.

Ar putea fi citate numeroase fraze remarcabile, fiecare reliefând o faţetă din superba aventură a ştiinţei.

Dulcan crede că există o armonie a Universului. Poate că există. Dar este discutabil că ea este rezultatul unei decizii raţionale. Dulcan afirmă pretutindeni că „există un principiu al coerenţei universale... La baza Universului stă o inteligenţă organizatoare şi coordonatoare prezentă în primul „logos" sau în informaţia primordială. Nu se poate cunoaşte sursa acestei informaţii primordiale ci numai efectele ei". Evident, în spiritul acestei ipoteze evoluţia nu mai este produsul întâmplării. „Fără o cauză coordonatoare nu poate exista decât dezordine". Foarte puţin biologi ar accepta acest punct de vedere. Nimic nu sprijină presupunerea că evoluţia a fost dirijată, că marele ei vis a fost omul. Este de mult o certitudine că evoluţia nu a mers pe drumuri prestabilite, ci a avut loc aşa cum a putut folosind toate oportunităţile pe care i le-a oferit întâmplarea. Suntem ceea ce suntem datorită unui număr imens de evenimente cu totul fortuite. În absenţa oricăruia dintre ele evoluţia s-ar fi orientat spre alte forme. Fireşte nici ele niciodată anticipate. Se afirmă că erorile nu constituie regula în evoluţie. Şi totuşi nu avem alternativă. Adăugând fireşte, selecţia naturală. Dulcan susţine apoi că „evoluţia pare să nu fi avut alt scop decât perfecţiunea formelor până la stadiul în care ea îşi poate sesiza şi sursa şi finalitatea". Din păcate perfecţiunea este aparentă. Evoluţia nu a urmărit niciodată perfecţiunea ci supravieţuirea. Perfecţiunea este un deziderat uman.

Dulcan îşi dezvoltă ideile, ori de câte ori îi permite curgerea textului. Undeva susţine „lumea pare să fie predeterminată şi în acelaşi timp să fie sub un permanent control care adaptează, în funcţie de o situaţie nouă, ceea ce a fost prestabilit..." Dacă noi am fi predeterminaţi, şi ca atare, dacă am avea un destin implacabil, toate eforturile noastre de ameliorare a lumii ar fi inutile. Foarte probabil că există un anumit drum biologic condiţionat genetic dar el este continuu modelat de circumstanţele ambientale.

În altă parte Dulcan vorbeşte despre voinţa de a fi. „Probă a voinţei de a fi o constituie adaptarea rapidă la toate mijloacele noastre de atac împotriva germenilor patogeni inclusiv la antibiotice. Cum această adaptare presupune complexe mecanisme biochimice şi structurale, este greu de înţeles pentru noi care inteligenţă şi cu ce raţiune intervine". Nu, nu intervine nici o inteligenţă. Rezistenţa este rezultatul hazardului pur, al mutaţiilor care asigură rezistenţa. Întrebarea ar mai putea fi pusă doar în ipoteza în care am mai admite transmiterea caracterelor câştigate. Şi ciudat, Dulcan este un lamarckist. Unul dintre ultimii apărători ai unei teorii anacronice. Sunt convins că ştie că nu există adaptare directă la mediu – un număr imens de argumente susţin acest adevăr –, dar sacrifică adevărul de dragul ipotezei. Tuturor biologilor ne pare rău că nu este aşa. De aceea afirmaţia că adaptarea la mediu este „expresia unui răspuns inteligent" mi se pare un joc de cuvinte.

Am trecut peste inadvertenţele (afirmaţii neacoperite) aduse în discuţie de nevoia de a-şi apăra teoria. Iată un exemplu. „Dulcan vorbeşte despre mutaţii. Deocamdată însă mutaţiile descoperite la Drosofila nu s-au dovedit perene. Se pot obţine, spre exemplu, musculiţe fără aripi. Dar după câteva generaţii se revine la modelul natural al Drosofilei (deşi aceasta era alterat de noi) ca şi cum ar fi persistat undeva". Nu, nu se revine, mutaţiile sunt definitive şi, când se întâmplă, extrem de rar, sunt consecinţa unui simplu mecanism genetic supus întâmplării. În nici un caz pentru că modelul ar fi persistat undeva.

Puţini gânditori au curaju să-ţi destăinuiască public frământările. Dulcan o face şi merită întreaga noastră admiraţie. El are nevoie de credinţă şi o mărturiseşte. Nu poate explica nimic fără intervenţia lui Dumnezeu – indiferent cum îi spune. Este convins că este „posibil să se ajungă la o cunoaştere unificatoare, sintetică între religie şi ştiinţă... Este interesant de observat că tocmai ştiinţele moderne, pe măsură ce pătrund în profunzimile materiei, pe de o parte se apropie de religie, iar pe de alta obligă religia să se apropie de ştiinţă". Nu am impresia că este aşa. Ştiinţa contemporană nu are nevoie de Dumnezeu pentru a explica universul. Dar nu cumva Dulcan a înţeles mai bine decât mulţi alţi reprezentanţi ai ştiinţei că totuşi nu putem face abstracţie de Dumnezeu. Aşa cum susţine Dulcan: „ceea ce a fost numit Dumnezeu există". În alt context spune: „După concepţia autorului există o singură inteligenţă care traversează totate structurile vizibile şi invizibile ale Universului. Această inteligenţă organizează şi ordonează lumea vie până la nivelul cuantelor de energie...

„Inteligenţa materiei" ar trebui citită. Este fără îndoială una dintre cele mai incitante sinteze apărute în literatura noastră ştiinţifică. Este o lungă meditaţie asupra destinului uman. O meditaţie cu care poţi fi sau nu de acord. Dar cert, care nu te lasă indiferent. Vei descoperi rânduri memorabile, încărcate de poezie şi idei bizare, cu discutabile conotaţii ştiinţifice. „Scopul evoluţiei vieţii, scrie Dulcan, pare să fie exact acela de a atinge stadiul în care omul devine capabil să sesizeze cauza şi esenţa propriei sale determinări. Nu, evident, evoluţia nu a avut un scop. Dar dacă am apărut, atunci trebuie să căutăm sensurile istoriei noastre. Şi nimic nu ne împiedică să devenim demiurgii vieţii. Dacă vom avea curajul sau vom fi suficient de dementi pentru a prelua locul creatorului".

Constantin MAXIMILIAN

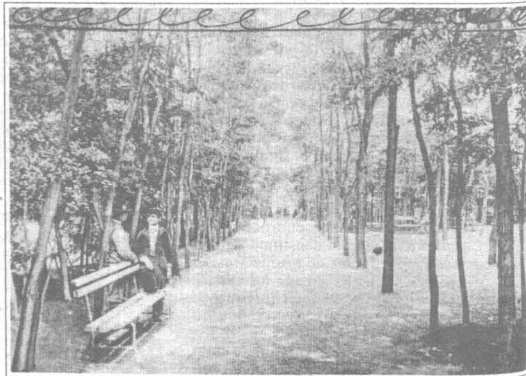
*) Dumitru Constantin Dulcan: **„Inteligenţa materiei"**, Ed. Teora, Bucureşti, 1992

POEME DESPRE POEM

Aflu, cu oarecare surprindere, că Octavian Doclin este autorul a *cinci* volume publicate (plus unu pentru copii). Numărul se dovedeşte destul de mare pentru un poet optzecist, dar în acelaşi timp insuficient pentru a-i fi impus numele cu aceeaşi pregnanţă de care se bucură unii dintre congeneri, cu cifre editorialistice mai modeste. Cartea pe care o am în faţă explică şi contrazice – aproape în egală măsură – condiţia de oarecare marginalizare a poetului reşiţean. O explică, pentru că multe dintre poeziile sale alunecă sub suprafaţa oarecum aridă a unui fel de hermetism care îngreunează perceperea ideii. O contrazice, pentru că procedeele de construcţie şi particularităţile limbajului care au jalonat postmodernismul nu lipsesc din inventarul său liric. Sigur, nici ceea ce explică nu e neapărat un viciu, cum nici ceea ce contrazice nu e obligatoriu un merit. Mai sigur este că Octavian Doclin încearcă să-şi compună un timbru propriu care nu se află la mare distanţă de mult visata originalitate. În tentativa sa de a-şi adjudeca această râvnită emblemă, poetul atacă direct, susţinut şi fără complexe o temă pentru care nu-i lipsesc resursele: viziunea asupra poeziei. Numeroase piese ale volumului nu sunt, de fapt, altceva decât *poeme despre poem*. Prin ele, Octavian Doclin îşi trădează o obsesie, dar, prin repetiţia uneori excesivă a motivului, pare că o şi exhibă. *Masca poemului, Poemul perfect, Poem rapid (cu detaliu), Poemul (poemului) minim, Poemul (după scrierea lui)* – sunt titluri a căror formulare arată explicit intenţia poetului. Lor li se adaugă altele (*Ca şi cum, De sus în jos, Ante-tipul, Spaţiul intermediar, Pretext* etc.) care-şi asumă parţial sau integral aceeaşi sarcină. Fie în enunţuri poetice fulgurante, fie în construcţii lirice ample, ansamblul lor oferă o imagine coerentă şi convingătoare a sensului pe care Octavian Doclin îl dă creaţiei sale. *În numele poeziei se poate tulbura orice*, spune el în *Răspunsul poetului pentru un necunoscut*, numind una dintre funcţiile cu care îşi investeşte poezia: a străbate dincolo de aparenţe, de suprafeţele liniştite, înspre neguri şi învolburări invizibile ale existenţei sau înspre straturile latenţelor. Adevăratul sens al lucrurilor şi al oamenilor, afirmă poetul, acolo se află, iar poezia se constituie din efortul imaginativ de a-l căuta: *O imaginaţie îndrăgostită/ de realitatea ascunsă/ după lumina ochiului// o iluzie făurită/ din pericolul gloriei// mai puternică decât/ prestigiul legendei (Poezia).* Constituit din „adevărul orgolios" care „îl confirmă", poemul îşi relevă o a doua funcţie: aceea de avertizare, eventual de transformare a conştiinţelor, de promitere, în orice caz, a unui alt sens (*promisiunea* e partea *nevăzută a poemului*, spune undeva poetul) O *Teopia* - ţinut al repudierii adevărului, ai cărei locuitori se află în afara eternităţii – pare a fi vizată în mod direct de această funcţie a poeziei care refuză „bucuria în eroare".

Evident, nu „adevărul" conţinut în poezia lui Octavian Doclin – presupunând că ea chiar ar putea conţine unul precis şi incostestabil – contează aici, ci măsura în care o intenţie se constituie în fapt liric. Or, judecată în ce are ea mai bun – mai puţin hermetismul şi anecdotica uneori simplistă – lirica poetului reşiţean certifică posibilităţile considerabile care pun sub semnul întrebării situarea lui înspre marginile optzecismului.

Andrei GRIGOR

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Jean HORMIÉRE

De la o ediţie la alta

PANAIT ISTRATI

Cruciada mea sau a noastră

În vara lui 1988, i-am făcut o vizită lui Christian Golfetto, la Valence. El recitea corecturile „Caietului Panait Istrati" consacrat Cruciadei Românismului. L-am ajutat o zi sau două. Prima condiţie era aceea a fidelităţii, cu ajutorul lui Alexandru Talex, el restabilise textul original. Cea de-a doua se referea la aspectul exterior ca revista să fie frumoasă. Este vorba despre acele calităţi „de artizan", cum le numim noi, fără ca trecerea pe calculator să le afecteze. Iar, disputa relansată dintre „amatori" şi „profesionişti" nu-şi are rostul.

În toamna aceluiaş an, am lucrat la prima traducere franceză a textelor lui Istrati, aceea a lui Ion Căpăţână din 1940–1941. Am descoperit câteva modificări semnificative a textului original, astfel tânărul traducător român emigrat în Franţa înlocuieşte „hitlerism" cu „autocraţie" şi „Germania" cu „lumea întreagă". Acolo, unde Istrati dă detalii amănunţite, acesta le estompează. Nu sunt greşeli involuntare, iar după mine, au două cauze: una prudenţa (la acea dată Germania era o forţă de ocupaţie în Franţa) cealaltă – convingerea personală: oricât de „marginal", de „ecologist" ar fi, Căpăţână sacrifică textul admiraţiei pentru Germania... la acea dată.

Caietele Panait Istrati (nr. 6, 1989) au stabilit deci textul original, precum şi fragmentele pe care cenzura lui Carol le-a suprimat. Nu revin asupra punctului meu de vedere privind textele lui Istrati. L-am spus, în acest număr, sub titlul „Vedere dinspre port". Motto-ul lui Pascal („Portul judecă pe cei care sunt pe vas") în formula lui lapidară, poate fi suficient pentru a rezuma părerea mea. Deci, fără a emite judecăţi, spuneam că în aceste articole mi-a plăcut (căldura, pasiunea, contradicţiile asumate de poziţia lui faţă de evrei, anumite calităţi de povestitor...) şi ceea ce nu mi-a plăcut (imprecaţiile şi chemările la violenţă, limbajul „cruciat", cultul marilor eroi). Polemica ce a urmat apariţiei caietului, mi se pare, a fi legată mai mult de sensibilitatea celor implicaţi (pentru a fi mai explicit: Elisabeth Sanda Geblesco, Henri Stiehler şi Mircea Iorgulescu), rezumată la conflictul devoţiunii, culpabilităţii germane, la amărăciunea exilului românesc, decât chestiunii de fond. Trei ani mai târziu, la Cluj, datorită lui Ciprian Moga, student jurnalist, interesat să publice textele, atât de multă vreme ascunse în infernul câtorva biblioteci, am reluat munca, de această dată pe colecţia qvasi completă a Cruciadei. Cunoşteam textele lui Istrati, dar am descoperit şi altele cu acel amestec de curiozitate continuă (acea „Empatie" care ne face capabili pentru a ne identifica cu o epocă trecută, de a decripta o lume „de altă dată", care a fost cea a părinţilor şi bunicilor noştri – fără îndoială, pentru a ne da seama ce ne leagă de aceia şi ce ne desparte); de iritare (în faţa a ceea ce astăzi numim „deviaţii" sau „derive" şi care, totuşi rămân pâine zilnică pentru presă şi aici şi acolo), a iluziei adevărului... Iluzorii, iritabile, incitante, toate acestea la un loc sunt departe de a epuiza interesul pentru aceste texte.

Pe Moga i-au înflăcărat asemănările (acele sfaturi ale lui Stelescu date tinerilor), eu am fost mai reţinut, incapabil să compar România după 1989 cu cea a anilor treizeci. Lunile care au urmat, m-au apropiat puţin de poziţia lui.

Nu era posibil să restabilim ediţia din 1936 (postfaţa ne lipsea). Şi în plus noi suntem şi altă generaţie. Abordarea noastră a fost gândită altfel. Ideea de a confrunta articolele care, în timpul celor câtorva luni de colaborare a lui Istrati şi care se întâlnesc iar câteodată se ciocnesc cu cele ale lui Stelescu, precum şi prezenţa lui Talex, chiar mai discretă în dezbatere, el fiind ocupat cu alte sarcini (partea culturală, munca redacţională), această idee de a da viaţă unei discuţii constante care a traversat revista „la acea epocă" a devenit principiu al acestei ediţii.

Despre Stelescu nu ştim aproape nimic, în afară de aceste articole. Lucrările de referinţă („Garda de fier" de Mihai Fătu şi Ion Spălăţelu şi mai ales Legiunea Arhanghelul Mihail în România de Armin Heinen) nu-i consacră decât o frază sau două.

Pe Talex, îl cunoaştem bine de mulţi ani, dar fidelitatea pentru autorul Chirei l-a ţinut „la distanţă" de viaţa politică şi socială pe care a refuzat-o. Îl descoperim în paginile reluate din Cruciada, cu parţialitatea şi idealismul tinereţii.

Dialogul celor trei, între noiembrie 1934 şi aprilie 1935 a fost bine „pus în pagină" de Moga. El trebuie citit în această înlănţuire, intenţia fiind de a nu construi grile de lectură.

Un ultim cuvânt: refuz să venerez istoricul şi ziaristul protestatar. Primul, cel mai adesea, se ascunde sub argumentele obiectivităţii (de scientism), doza sa (folosesc cu bună ştiinţă limbajul drogului) de ideologie. Eu, în schimb, prefer romancierul. Cât despre al doilea, articolul a cărui durată este limitată, îngălbeneşte, se degradează şi are întotdeauna ceva de afiş (cu eternul limbaj de lemn). Prefer, în acest caz povestitorul.

Ultimele articole ale lui Istrati n-au altă valoare decât aceea de a ne da, în ultimele zile ale scriitorului, imaginea „ultimelor zile ale unei lumi". O sensibilitate de „fin de siècle" ni-l readuce în prezent: Dureroase sunt aceste zile de tranziţie, când toate credinţele se prăbuşesc – a voastră în socialism, şi a noastră în liberalism. Cât despre religie, aici Istrati rămâne neclintit.

Decât echilibrul lui „nici... nici" care se regăseşte şi în „sau... sau" e de preferat exprimarea lui „nu" şi a „neaderării".

Traducere de Nina TALEX

RĂZLEŢE

Marin SORESCU

La vernisajul unei cărţi[x)]

Poate veţi fi de acord cu mine că dintre multiplele modalităţi de a mă amesteca în plastică, am ales-o pe cea mai grea. Puteam, la o adică, să iau un borcan cu tuş – făceam nişte pete, le iscăleam şi-ar fi avut valoare de autograf.

Este aici apucătura rea a autorului de-a face lucru dificil şi de-a împinge plăcerea unei activităţi până la degenerarea ei în muncă. De ani de zile, cu intermitenţe, cu flux şi reflux, corespunzând în creaţia literară, am năzuit spre îndeletnicirea învecinată, adulmecînd-o şi dându-i târcoale. Am vorbit cu alte prilejuri de legătura mea cu pictura. Sunt iubitor de culori, de forme, împătimit de muzee şi de pictură românească. Poeţii au dreptul de-a desena ochi şi sprâncene, bucle, caleşti şi săbii pe marginea manuscrisului, în aşteptarea inspiraţiei.

Dintre poeţii pe care i-am cunoscut, spaniolul Rafael Alberti desenează cu dexteritate. Provocat de mine cu un portret brusc, pe un şerveţel, mi-a răspuns prompt, cu câţiva toreadori ţanţoşi, omorând taurul. (Variantă modernă a Sfântului Gheorghe omorând balaurul, mă gândesc). Günter Grass, care a început prin a studia pictura, e un gravor redutabil. E foarte cunoscută imaginea calcanului său – copertă de roman. Am făcut împreună o documentare plastică – literară în Mexic, pictând măşti.

Uzând deci de acest drept al scriitorului de-a se exprima, am lărgit manuscrisul cu litere şi icoane până la dimensiunile unui tablou. Din cauza exacerbării de azi a audeo–vizualului, aş fi vrut ca picturile mele să se înscrie mai degrabă în zona – gustat pipăitului sau pipăit – mirosului. (Încă nu avem departamente). Există două *direcţii de inhibiţie* în pictura modernă: cea a asemănării şi cea a neasemănării cu obiectele. Fiecare o consideră pe cealaltă profund eronată. După cum cei de la polul nort beau berea fiartă şi-i înjură pe cei de la ecuator, care, tolomacii, cică, beau berea numai ţinută la ghiaţă. Nu am prejudecăţi de acest fel. Pot fi cu inocenţă figurativ şi nonfigurativ.

Năravul obiectelor de a fi invizibile, când vrei să le surprinzi, m-ar fi putut asvârli lesne în braţele nonfiguraticului.

Dar şi aşa, desenând păsări şi câini, aş putea scrie ca în romanele balzaciene: orice asemănare cu vreo pasăre anumită sau cu un anumit căţel din realitate este absolut întâmplătoare.

În Irlanda mi s-a întâmplat ceva: o doamnă care vizita expoziţia a venit şi mi-a spus: „Domnule, aţi pictat câinele meu, care a murit acum trei luni. Nu puteţi să-mi mai faceţi unul?" În legătură cu portretele, puţin reprezentate aici, am două cicluri: portrete care seamănă şi portrete care nu seamănă.

Ce aştept de la lucrările mele?

Aş vrea să aibă solemnitatea unei ceremonii şi un ritm secret de incantaţie. Chiar dacă unele sunt mai viu colorate, ca şarpele cu pene, să dea ceva din melancolia existenţei, aş vrea să transmită ceva din magia disperată a supravieţuirii.

Şi mai pretind de la lucrările mele:

— Să se comunice spontan, fără intermediari, aşa cum se comunică lumii un mânz fătat adineaori, în paie.

— Să nu ajungă la retorica plastică perfectă, să aibă ciobituri şi asimetrii şi părţi nealunecoase, să pară un început perpetuu, un gest care tot dă să prindă geneza.

— În eventualele conflicte cu critica, să se bucure de *imunitate poetică*.

— Apropo de cocoşii, numeroşi aici: o să pictez cocoşi, până o să-l fac pe unul să cânte. *Deocamdată, e moda luptelor religioase*.

De fapt, ideea de pasăre, domestică sau măiastră, circulă liberă prin lucrări, dând oarecum unitate acestei, să-i zicem retrospective. Un început de vârtej, studiu de zbor şi, pentru literat, un depozit de pene. (Cineva îmi sugera azi – că, în ciuda postului – aş putea avea oricând şi dezlegare la peşte – ca unul care a scris „Ioana".

Acum, ce e cu cărţile de colo?

Nu sunt puse cu scop de exasperare a neprietenilor.

Nu există o ruptură între poezia, teatrul ori proza mea şi această caligrafie în culoare. Desenele şi uleiurile continuă o viziune asupra lumii care m-a obsedat în diferitele modalităţi ale scrisului. Încerc să rezolv obsesiile, ieşind din cuvânt.

În acest fel pictura mea este *o aventură literară*.

Participanţi, de fapt, azi, la *vernisajul unei cărţi*, exemplar unic, mai mult sau mai puţin de lux, semnată de autor şi chiar cu autorul în ea.

[x)] Cuvânt la expoziţia de pictură şi grafică, sala de artă a Cercului Militar Bucureşti, 12 aprilie 1993.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Colinde populare la Florii şi la Paşti

Deși nu de amploarea și diversitatea colindelor de la sfârșitul anului, de bogăția tematică și de fastul colindelor din acest spațiu de timp, poporul român a cunoscut colinde și la sărbătorile mari din primăvară. La Florii, în Muntenia, parțial în Dobrogea și la aromâni se colinda cu *Lăzărelul*. S.Fl. Marian a menționat că în sâmbăta Floriilor erau celebrați de fapt trei Lazări: Lazăr cel sărac (evocat de evanghelia lui Luca), Lazăr din Vitania, pe care l-a înviat Mântuitorul, în preziua Floriilor și în fine Lazăr (Lăzărică sau Lăzărel) care, de dorul plăcintelor a murit. Cea mai cunoscută specie a acestei cântări este aceea în care protagonistul este „erou vegetațional". Moartea lui violentă, care survine când scutură din pom frunză pentru oi, are darul de a spori vegetația (din corpul celui mort „De la cap pân-la picioare/ Crește floare lângă floare"). În ciuda simplității și a laconismului textului, în el se întrevede „originea obiceiului în una din formele trace ale cinstirii lui Dionysos care avea loc la începutul primăverii, strâns înrudite cu cele din antichitatea greacă despre Adonis și Afrodita, Attis la frigieni, Osiris la egipteni etc., în care baza scenariului ritual era moartea violentă a zeului, bocirea clamoroasă în grup, iar în final învierea lui concomitent cu eruperea vegetației, în bucuria generală a cortegiilor participante. „(O. Bârlea) Spre deosebire de colindatul la Crăciun și Anul Nou, unde firește că participă și cete de fete, *Lăzărelul* este colindat doar de fete, una dintre ele costumată mireasă. Dar cu totul rare sunt – sau mai bine-spus au fost – colindele la Paști. Totuși, avem o colecție de mare probitate, a lui Gh. Cucu (1882–1932), care conține atât colinde de Florii cât și un colind de Paști, intitulate chiar așa. Autenticitatea lor nu poate fi pusă la îndoială, iar faptul că marele etnomuzicolog C. Brăiloiu a editat colecția lui Cucu, *200 Colinde populare*... (1936) și că remarcă aceste piese muzical–literare nu trebuie să mai trezească vreo bănuială de inautenticitate. Chiar dacă cel de al patrulea text, colindul de Paști, din cele pe care le reproducem noi din colecția Gh. Cucu, este rarisim.

Iordan DATCU

Azi cu toți să prăznuim,
Pre Dumnezeu să-l mărim.
Hristos vine-ncetinel
Spre patimă ca un miel.
Azi intră-n Ierusalim,
Călare pe mânz-asin,
De popor e așteptat
Ca un mare împărat,
La poartă e-ntâmpinat,
Toți osana i-au cântat,
Osana dintru-nălțime,
Că Hristos împărat vine.
Pruncii iau stâlpări în mână
Și cântă toți împreună:
„Osana dintru-nălțime,
Că Hristos împărat vine".
În săptămâna cea mare
Se strâng jidovii-adunare,
Se sfătuiesc să-l omoare
Pe Hristos ce vine mare.
Într-o joi, noaptea spre vineri
Pregătesc lui Hristos chinuri,
Chinuri de la omenire
Pentr-a noastră mântuire.
Refren: *O minune, o minune!*

(Retevoiești–Muscel)

***

Scoală, scoală, măicușoară,
De fă turta căldișoară.
Maica-ndată se scula,
Turtă caldă că-i făcea,
În traistă c-o punea.
Plecă Lazăr la pădure,
Cu bardă și cu secure,
Să taie frunze la oi
Și muguri la mielușei,
Cu bardă să bărduiască,
Cu securea să cioplească.
Căzu Lazăr din copac.
El avea două surori,
Cea mai mare mai domoală,
Cea mai mică
mai voinică.
Îl cătă, până-l lasă.
Cea mai mică
mai voinică,
Cum se duse
mi-l aduse,
Îl scăldă în lapte dulce.
Lăturile le-arunca
În țuica țiganilor.
Refren: *Lazăre!*

(Vârteju–Nefliu–Ilfov)

***

Veniți, norii de mulțime
Și prunceasca tinerime,
Să pregătim sărbătoare
Sfântă și prăznuitoare.
Toți cu ramuri înverzite
Și cu stâlpări înfrunzite
Să-ntâmpinăm ca tot omul
Pre Iisus Hristos Domnul,
Cela plin de bunătate
Intrând în sfânta cetate,
Intrând pe asin călare,
Smerit, blând cu-ndestulare
Și strigând în gura mare:
„Dumnezeu ne este Domn",
Vrând ca să dea mântuire
Și la toate izbăvire –
De acum până-n vecie
Amin, Doamne, fie, fie!

(Darvari–Ciorogârla–Ilfov)

***

Pe Hristos mi l-a-ngropat,
În piatră mi l-a băgat,
Cu lacăte l-a-ncuiat.
Lacătul s-a descuiat,
Hristos în cer a zburat,
Pe scaun s-a așezat,
Toiegel în mân-a luat,
Să-nvețe lumea cu drag.
Refren: *Domnului Domn din cer!*

(Cornetul din Vale-Ilfov)

Valeriu CRISTEA

TREI REFLECȚII PASCALE

Cel mai dostoievskian personaj din Evanghelii mi se pare a fi *tâlharul cel bun*, a cărui complexitate rezultă chiar din oximoronul prin care l-am definit. Cei doi tâlhari, răstigniți împreună cu Iisus, prind glas numai în una din cele patru Evanghelii, cea după Luca (23,39 - 42), primul pentru a huli, celălalt pentru a se căi și mântui: „Iar unul dintre făcătorii de rele răstigniți, îl hulea zicând: Nu ești tu Hristosul? Mântuiește-Te pe Tine însuți și pe noi./ Și celălalt, răspunzând, îl certa zicând: Nu te temi tu de Dumnezeu, că ești în aceeași osândă?/ Și noi pe drept, căci noi primim cele cuvenite după faptele noastre; Acesta însă n-a făcut nici un rău./ Și zicea lui Iisus; pomenește-mă, Doamne, când vei veni în Împărăția Ta./ Și Iisus i-a zis: Adevărat grăiesc ție, astăzi vei fi cu Mine în rai."Mântuire fulgerătoare, obținută în ceasul al doisprezecelea (niciodată nu e prea târziu!), pe marginea prăpastiei (iadului) aflându-se, tocmai pentru că nici nu îndrăznea să cugete la ea. Și ce împărătește este răsplătit, nu numai cu paradisul (imediat), ci și cu câteva din cele mai frumoase cuvinte evanghelice, cu o magnifică replică cristică: „Și Iisus i-a zis: Adevărat grăiesc ție, astăzi vei fi cu Mine în rai." Rareori în soarta acestui om a intervenit o asemenea splendidă răsturnare, fisura de aur a unui imprevizibil deznodământ fericit. Un happy-end pentru veșnicie.

În stilul său atât de caracteristic, *de familiarizare a profundului*, de laicizare a sacrului N. Steinhardt scrie (în *Monahul de la Rohia*...Editura revistei Literatorul, p.9): "...Iisus a jucat cinstit, într-atât S-a întrupat de serios, de sincer, de total, încât nimeni nu a putut da crezare învierii Sale. Învierea a fost surpriză și pentru ucenici." Așa este, chiar și pentru ucenici învierea lui Iisus (prezisă de profeți și de El însuși) a constituit o „surpriză". Nu e adevărat însă că „nimeni nu a putut da crezare" evenimentului suprem al Evangheliilor: *anastasis*-ul. În învierea Domnului au crezut, fără cea mai mică ezitare, Maria Magdalena, „cealaltă Marie" (soția lui Cleopa), Ioana, Suzana și altele, din ceata „femeilor, care veniseră cu El din Galileea", și tot lor, sau unora din ele, li s-a arătat, mai întâi, înviatul Iisus:„Iar plecând ele în grabă de la mormânt, cu frică și cu mare bucurie mare au alergat să vestească ucenicilor Lui./ Dar când mergeau ele să vestească ucenicilor, iată Iisus le-a întâmpinat, zicând: Bucurați-vă! Iar ele, apropiindu-se, au cuprins picioarele Lui și i s-au închinat."(Matei, 28, 8-9). *Femeile*, deci, și nu apostolii căpățânoși, necredincioși în primă instanță ca Toma,fiecare din ei fiind la auzul Vestirii Biruinței un Toma:„Și ei,auzind că este viu și că a fost văzut de ea (de Maria Magdalena n.n), *n-au crezut* (s.n.)" (Marcu, 16, 11),au fost acelea care au crezut de la început în învierea Lui și *primele ființe umane* cărora El li s-a înfățișat resuscitat. De ce anume *ele?* Izvorul acestei întâietăți este cea mai curată dintre Marii, Maica Domnului, Fecioara Născătoare de Dumnezeu, *Theotokos*. Aleasă mireasă a Duhului Sfânt: „Duhul sfânt se va pogorî peste tine și puterea Celui Prea Înalt te va umbri" (Luca, 1,35), ea s-a mântuit înaintea mântuirii și a Mântuitorului pe care, în chip miraculos, îl va naște:„...elle a bénéficié à l'avance des mérites de la Redemption à la quelle elle a participé de si prés, par son consentement" (André-Marie Gerard, *Dictionnaire de la Biblie*, Robert Laffont, 1991, p.1366). Prin nașterea Răscumpărătorului, Noua Evă răscumpără păcatul primei Eve și al tuturor Evelor, față de care Iisus manifestă în Evanghelii o anumită „slăbiciune". Îndreptățită de altfel prin faptul că, pe drumul mântuirii, datorită Fecioarei Maria, femeile sunt - și rămân - cu un pas înaintea bărbaților.

Nu pot citi fără strângere de inimă pasajele în care Luca,în Evanghelia sa mai pe scurt (24,51), în Faptele Sfinților Apostoli mai pe larg (cap. 1), evocă înălțarea lui Iisus la cer, la 40 de zile după învierea sa. Să fii atâta vreme în preajma Lui și apoi, deodată, să nu mai fii... Să te bucuri de prezența Lui și apoi să-L pierzi... Ce triști, ce abătuți trebuie să fi fost apostolii în acea zi, după săvârșirea *anabasis*-ului, cât de singuri, de părăsiți, de *orfani* trebuie să se fi simțit ei atunci! „Și pe când îi binecuvânta, S-a despărțit de ei și S-a înălțat la cer./ Iar ei,închinându-se Lui, s-au întors în Ierusalim cu bucurie mare." (Luca, 24, 51-52). *Cu bucurie mare?!* Imposibil! Mult mai verosimilă pare descrierea acelei zile cruciale, ce separă viața apostolilor cu Hristos de viața apostolilor fără Hristos, în *Fapte* (1,12 - 14):„Atunci ei s-au întors la Ierusalim de la muntele ce se cheamă al Măslinilor, care este aproape de Ierusalim, o cale de sâmbătă./ Și când au intrat, s-au suit în încăperea de sus, unde se adunau de obicei: Petru și Ioan, Iacov și Andrei, Filip și Toma, Bartolomeu și Matei, Iacov al lui Alfeu și Simon Zelotul și Iuda al lui Iacov./Toți aceștia, într-un cuget, stăruiau în rugăciune împreună cu femeile și cu Maria, mama lui Iisus, și cu frații Lui."Secvențele adunării spontane, din instinct a ucenicilor la un loc,"în încăperea de sus", ca a oilor rămase fără stăpân și păzitor într-un țarc, ale stăruinței în rugăciuni (înfricoșate) țin de o relatare cu mult mai realistă. Căci *despărțirea de Hristos* a fost cu siguranță o tragedie pentru ucenici, încă neîmbrăcați „cu putere de sus", încă niște bieți oameni, temători, somnoroși, gata oricând să (se) renege. Peste zece zile, de Cincizecime (Rusalii) apostolii se vor „îmbrăca cu putere de sus", vor „lua putere", de la Duhul Sfânt (*Fapte*, cap.,2,1-4): „Și când a sosit ziua Cincizecimii, erau toți împreună în același loc./ Și din cer, fără de veste, s-a făcut un vuiet, ca de suflare de vânt ce vine repede, și a umplut toată casa unde ședeau ei./ Și li s-au arătat, împărțite, limbi ca de foc și au șezut pe fiecare dintre ei./ Și s-au umplut toți de Duhul Sfânt și au început să vorbească în alte limbi, precum le dădea lor Duhul a grăi."Din simpli oameni, Petru și ai lui, s-au transformat, am spune, în supraoamenii răspândirii Evangheliei. Intervalul dintre Înălțare (când a început existența lor fără Hristos) și Cincizecime (când „s-au umplut toți de Duhul Sfânt" devenind *altceva* decât fuseseră până atunci) trebuie să fi fost însă *cel mai cumplit* din viața lor. Zece zile care au zguduit credința apostolilor!

Capcanele limbajului

Cred că una din mutațiile cele mai previzibile, dar, în același timp, mai importante pe care le-a suferit după Revoluție climatul intelectual (și, implicit, limba română) este apariția, ulterior, proliferarea *scrietorilor*[1]. Nu vreau să implic aici nici un fel de judecată de valoare asupra utilității sau inutilității acestei profesiuni, judecată oricum caducă de vreme ce profesiunea deja s-a născut și consolidat, iar dobândirea identității parcurge ultimile faze. Constat doar fenomenul și încerc să supun analizei consecințele sale, evidente și chiar inevitabile.

Să ne reamintim însă, înainte de toate, definiția pe care Barthes o dă profesiunilor de *scriitor* și *scrietor*[2], ca și conținutul opoziției dintre ele. Mai întâi se face constatarea materiei comune pe care o folosesc atât *sciitorul*, cât și *scrietorul* : limbajul. De-aici încolo, totul îi desparte. Relația lor cu limbajul este a) *intranzitivitate* pentru scriitor: „...scriitorul este omul care captează și transformă radical *întrebarea* pusă asupra lumii într-o *interogație asupra scrisului* : pe «de ce» în «cum»/să scriu – n.m. R.V./" și b) *tranzitivitate* pentru scrietor: „În schimb, scrietorii sunt oameni «tranzitivi»; ei își aleg un țel (să depună mărturie, să explice, să instruiască), iar pentru-a-l atinge, cuvântul nu e decât un mijloc." Aceste două modalități opuse de activitate asupra cuvântului generează două tipuri distincte de discursuri, prin urmare, funcțiile sociale ale celor două profesiuni, pragmatica și retorica discursurilor lor vor fi diferite. Discursul scriitorului va fi *spectacol*, iar funcția sa are ceva comun cu a preotului. Discursul scrietorului va fi *mesaj* : „...scrietorul se definește prin aceea că proiectul său de comunicare este *naiv*: el nu admite ca mesajul său să se întoarcă și să se închidă asupra lui însuși, nici măcar să se citească în el, într-un fel diacritic, altceva decât vrea el să spună", iar funcția sa este ...de a spune cu orice prilej și pe loc ceea ce gândește."[3]

Întorcându-mă la afirmația inițială, se cuvine să arăt de ce apariția profesiunii de scrietor este legată, în viața noastră intelectuală postbelică, de evoluțiile socio-culturale de după 22 Decembrie. Roland Barthes plasează apariția scrietorului în Franța în consecuția Revoluției de la 1789: „Atunci apar /.../ indivizi care-și însușesc limba scriitorilor în scopuri politice. Instituția rămâne neclintită, aceeași măreață limbă franceză /.../; dar funcțiile se modifică." Noțiunea de scrietor (termen care la R. Barthes îl înlocuiește pe acela de *intelectual*) este, deci, legată de noțiunile de constituționalitate, stat de drept, societate civilă, contract social, libertatea spiritului. Or, este evident că la noi, înainte de Revoluție, doar libertatea spiritului (în sens restrâns) a cunoscut o perioadă scurtă de oarecare respect din partea regimului. Celelalte noțiuni, circumscrise toate libertății individului, transparenței și normalității vieții sociale au fost sistematic desconsiderate. În aceste condiții, apariția nu atât a *unor* scrietori (cazuri izolate au mai existat), cât a profesiunii ca atare, cu legitimarea intelectuală și socială nu s-a putut produce. Determinările *exterioare* profesiunii lipseau.

Diferența clară față de situația din Franța, din lumea liberă în general, este accentuată și de modul în care scriitorii înșiși reacționează față de această diversificare a funcției limbajului. În Franța „scriitorii înșiși, de la Chateaubriand sau Maistre la

Răzvan VONCU

(Continuare în pag. 14)

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Acad. Radu P. VOINEA

Mari profesori despre profesorii lor

Liceul „Frații Buzești" al anilor '30 avea în proporție de peste 50% elevi proveniți de la sate, din diferite comune ale județului Dolj, iar elevii din orașul Craiova, în majoritatea lor, erau fii ai păturii mijlocii a populației (funcționari, meseriași, militari, etc). Fiii păturii înstărite preferau atunci Colegiul „Carol I" (astăzi Colegiul „Nicolae Bălcescu") unde și taxele de școlarizare (căci existau pe atunci asemenea taxe) erau mai mari și unde existau și clase extrabugetare. Firește, și la Colegiul „Carol I" erau elevi proveniți de la sate sau din pătura mijlocie a populației orășenești, dar într-o proporție mai redusă decît la liceul „Frații Buzești".

Liceul „Frații Buzești" era renumit pentru seriozitatea profesorilor lui. Se dădeau note relativ mici. Foarte rar obținea cineva un 10, iar ca să obții un 5 trebuia să știi de 5! Îmi amintesc de exemplu că la limba franceză profesorul Miltiade Ioanid dădea cu mare greutate note peste 7 la oral. La teză se mai rătăcea câteodată vreun 8 sau chiar 9, dacă reușeai să folosești corect pe „si condițional" sau să faci corect concordanța timpurilor în retroversiunea unor fraze aproape imposibile. Am luat o singură dată un 9 la oral, dar colegii mi-au spus, în timpul recreației, că probabil în ziua aceea se dăduseră lefurile. Nu am auzit să fi luat cineva 10 la profesorul Ioanid, deși cred că a fost posibil. Nu era vorba de zicala care circula uneori printre noi, elevii de atunci, că nota 10 este a lui Dumnezeu, nota 9 a profesorului, iar pentru elevi notele merg doar până la 8 cel mult. Era principiul de a se sancționa orice greșeală, oricât de mică. Aceasta avea ca efect în primul rând faptul că învățam zi de zi, lecție de lecție, firește, fiecare după puterile noastre și, în al doilea rând, faptul că nu învățam pentru notă, ci pentru noi, învățam ca să știm. Nota era un simplu indicator al măsurii în care reușiserăm să învățăm, și la liceul „Frații Buzești" acest indicator era foarte corect. Cât de important este faptul de a nota corect am aflat mai târziu în viață, când mi-am putut da seama cât de periculoși pentru societate pot fi cei ce nu știu că nu știu. Cei ce nu știu și știu că nu știu învață singuri sau întreabă pe alții, pe când cei ce nu știu și nu știu că nu știu pot produce adevărate catastrofe prin neștiința lor, mai ales când acaparează puterea. Eu, și cred că toți absolvenții din acea perioadă ai liceului „Frații Buzești", am rămas recunoscător profesorilor noștri care ne-au învățat și care ne-au dat metoda de a ne aprecia singuri, când știm și când nu știm ceva. În mod deosebit, sunt recunoscător profesorului Miltiade Ioanid care m-a învățat bine limba franceză, atât de bine încât străinii cu care am vorbit în această limbă nu au crezut că am învățat-o numai în liceu.

Și acum vă rog să-mi permiteți să depăn firul amintirilor. Profesorul Miti Teodorescu, care preda limba română, ne-a deprins să citim cu multă atenție operele literare ale marilor noștri scriitori, acordând toată atenția cuvenită amănuntelor. Îmi amintesc de fragmentul „Un apus de soare în munți" din *Pseudokinegetikos* a lui Alexandru Odobescu, la analiza căruia un coleg al nostru a fost sancționat pentru că nu a redat exact ce a văzut Moș Gheorghe în stânga și în dreapta, confundând culmea Steșicului cu a Pricopanului. Acest mod de a citi m-a format și pot să vă mărturisesc că și astăzi am un caiet de lectură în care îmi notez lucrurile mai importante dintr-o carte literară citită. Meritul mare al profesorului Miti Teodorescu a fost și acela de a fi înființat o societate literară, „Progresul", al cărei secretar era elevul de atunci, astăzi membru al Academiei Române și președinte al Societății Cineaștilor, Mihnea Gheorghiu. Această societate, care ținea cu regularitate ședințe bilunare, a avut darul să ne introducă în tainele literaturii române. Analizele literare care erau prezentate și discuțiile care aveau loc ne familiarizau cu multe probleme, în așa fel încât, la sfârșitul cursului inferior de liceu, noi cunoșteam deja, în mare, elementele esențiale ale istoriei literaturii române, pe care am studiat-o în amănunt cu profesorii Traian Păunescu-Ulmu, Nicolae Cruceru și Ion Purcaru în cursul superior de liceu. Între timp, profesorul Miti Teodorescu se transferase la Colegiul „Carol I" unde, câțiva ani mai târziu, a fost director.

O mențiune specială doresc să fac asupra profesorului meu de religie, preotul Victor Marghescu. Om de o deosebită cultură, ne-a predat o religie fără adjective și de aceea am crezut-o. Făcea incursiuni în filosofie, în istorie, în literatură care ne cucereau. Parcă îl aud și acum spunând: „Te uiți la mine băiețele: Rafael are o pânză intitulată „Școala de la Atena". În centrul tabloului sunt pictați Platon și Aristotel. Platon arată cu mâna în sus, spre cer, Aristotel arată cu mâna în jos, spre pământ. Idealismul și materialismul". Și lecția continua frumos, curgător, convingător. Îl iubeam pe părintele Marghescu, care știa să îmbine teoria cu practica creștină. În fiecare an, în preajma Paștelui ne spovedeam și ne împărtășeam la biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril unde părintele era paroh. Aproape în fiecare duminică, timp de 8 ani de zile, am spus Crezul la această biserică, iar un cor format din elevi ai liceului dădea răspunsurile la sfânta liturghie. De Crăciun, sub îndrumarea părintelui, avea loc o serbare a datinilor la Teatrul Național care funcționa atunci în clădirea Colegiului „Carol I". Serbarea era dată de elevii liceului „Frații Buzești" care interpretau și Vicleimul. În anul 1939 a fost o secetă mare în Basarabia. La îndemnul părintelui s-au strâns bani și am cumpărat de pe strada Lipscani costumașe și ghetuțe pentru vreo 20 de elevi de școală primară din comuna Boghiceni, județul Tighina. Patronul magazinului, negustorul Dascălu, impresionant de gestul nostru, a oferit gratis un costumaș și o pereche de ghetuțe. Le-am împachetat și le-am expediat noi, cei trei elevi, pe care-i alesese părintele. Și atunci am simțit satisfacția pe care ți-o dă fapta bună, făcută astfel încât „să nu știe stânga ce face dreapta". În clasa a VII-a (a XI-a de astăzi) învățasem deja despre evoluția speciilor și despre teoria lui Darwin, iar părintele începuse să aibă dificultăți cu noi la lecțiile de filosofie religioasă. Într-o zi ne-a dat să învățăm pe dinafară rugăciunea ce se spune înainte de împărtășanie: „Cred Doamne și mărturisesc că tu ești cu adevărat fiul lui Dumnezeu care ai venit în lume să mântuiești pe cei păcătoși dintre care cel dintâi eu sunt...". Noi am protestat spunând că rugăciunile se învață în clasele primare, dar părintele ne-a explicat: „Măi băiețele, n-ai învățat tu la științele naturale că funcția creează organul? Ce, vrei să ți se atrofieze memoria?" Și, de dragul părintelui, am învățat-o. Și o știu și astăzi. Preotul Marghescu a mai avut un merit mare: acela de a fi editat revista F.O.R. (Frăția Ortodoxă Română) cu apariție lunară regulată. Revista era a tuturor elevilor și elevelor din Craiova. După un editorial, legat de o anumită sărbătoare națională sau religioasă, urmau eseuri: analize literare ale unor opere literare, romane, traduceri, îndeosebi din limba engleză, apoi schițe, poezii, chiar și epigrame și se încheia cu o pagină matematică condusă de profesorul Corneliu Georgescu și o pagină clasică condusă de profesorul de limba latină, Gheorghe Nencescu. În această revistă și-a făcut debutul literar profesorul Mihnea Gheorghiu și alții. Eu colaboram la pagina matematică cu probleme rezolvate și propuse, ca și alți colegi ai mei, iar la pagina clasică se publicau texte în limba latină care trebuiau traduse. Era pe atunci o mare cinste să fii considerat matematicianul liceului ori latinistul liceului. Aș adăuga la toate acestea rolul pe care l-a avut preotul Victor Marghescu, împreună cu Ion Ionescu-Argetoaia și Fanu Dețulescu, la construirea actualului local al liceului.

Am urmat cursul de limba latină timp de 5 ani începând cu clasa a III-a (a VII-a de astăzi) și până în clasa a VII-a (a XI-a de astăzi) inclusiv, deși am urmat secția reală. Colegii mei de la secția modernă au mai urmat un an în plus, când au avut și un curs de limba elină iar în clasa a VII-a au mai studiat încă doi autori latini. Limba latină ne-a convins de originea latină a limbii române, ne-a dezvoltat judecata și ne-a ajutat să vorbim corect românește, să nu spunem „mai superior", pentru că „superior" este deja comparativul de la „superus – a – um" și nici „cel mai optim", pentru că „optimus – a – um" este deja superlativul de la „ bonus – a – um". Îmi amintesc cu plăcere de profesorul meu Gheorghe Nencescu cu care întrețineam conversație în limba latină despre „De bello Galico" a lui Caesar. Pentru că latina era programată prima oră de dimineață, trebuia să spunem „Tatăl nostru" în limba latină. Îl știu și acum pe dinafară. Profesorul Nencescu avea, și are și astăzi, la mai bine de 80 de ani, statura și comportamentul de „Civis Romanus" care ne plăcea. În anii superiori am avut profesori de limba latină pe Alecu Teodorescu care fusese inspector școlar și care, câțiva ani mai târziu, avea să devină directorul liceului. Îmi amintesc ca prin vis de Cicero, cu frumoasele lui discursuri catilinare: „Quousque tandem abutere patientia nostra, Catilina?" (Pînă când, în fine, vei abuza de răbdarea noastră, Catilina?), de Titus Livius cu a lui „Ab urbe condita" care începea cu „Proca Amulium et Numitore procreat", text pe care un coleg al nostru l-a tradus, voind să evite cuvintele „a procreat": „Proca a născut pe Amulius și pe Numitor", la care profesorul Alecu Teodorescu a ripostat: „Cum era, mă, să nască, că dacă năștea îl duceau la muzeu!" Topica limbii latine ne punea uneori probleme, mai ales la teze, unde colegii, traducând, scriau uneori fraze fără de înțeles. Profesorul Teodorescu ne asigura atunci: „Să știți, copii, că noi nu traducem din autori nebuni". Îmi amintesc și astăzi de frumoasele versuri din „Metamorfozele" lui Ovidiu, poetul iubirilor gingașe, versuri pe care le scandam atunci.

După profesorul Miltiade Ioanid, care s-a transferat la colegiul „Carol I", am continuat limba franceză, în cursul superior de liceu, cu profesorul Constantin D.Papastate și apoi cu profesorul Tudor Dumitru. Profesorul Papastate, de curând plecat în lumea umbrelor, ne-a prezentat literatura franceză sistematic, frumos, atrăgător. Corneille cu „Le Cide", Racine cu „Andromaca", Boileau cu „L'art poétique", La Fontaine („Le laboureur et ses enfants"), Molière (L'avare Harpagon qui réprochait a son fils Cléante débauches, dépanses, dissipations), Chateaubriand, Lamartine („Le lac"), Victor Hugo („Les misérables", Après la bataille), Alfred de Musset („Les Nuits"), Alfred de Vigny („La mort du loup"). „Petit traité de grammaire française" și „Petit traité de littérature française", elaborate de profesorul C.D.Papastate, erau sinteze excelente care ne ajutau enorm să ne pregătim la cursul de limba franceză și mai târziu la bacalaureat.

La limba germană am avut ca profesor pe Avram Schenker care, fiind evreu, a avut mai mult de suferit în anii '30, perioada de ascensiune a legionarilor, și a murit la sfârșitul primului an de studii, în anul 1938. Au suplinit catedra profesorii Constantin Chifu și Gustav Falk de la Colegiul „Carol". Veneau foarte neregulat așa încât, în afară de gramatica pe care ne-o însușisem temeinic de la profesorul Schenker, prea mult n-am progresat. Pentru a putea obține note la oral, învățam poezii. Îmi amintesc de celebra „Erlkönig" *(Regele ielelor)* sau de poezia „Die Stadt" (Orașul)... În clasa a VIII-a, ultima, a fost încadrată la limba germană profesoara Elena Coșoveanu, care s-a îngrozit când a văzut că nu știam aproape nimic și atunci la cele două ore de curs, într-una o luasem de la început cu „der, die, das, ich habe, ich bin, ich werde" și în cea de-a doua studiam pe Schiller, Lessing și Goethe! Eu, dorind să urmez Politehnica și știind că în anii '30 toată literatura tehnică serioasă era scrisă în limba germană, m-am apucat să învăț singur, în paralel, limba germană folosind cartea lui Candrea, „Ich lerne deutsch". După ce parcursesem vreo 50-60 de lecții, s-a întâmplat un eveniment trist: dictatul de la Viena, în urma căruia țara noastră a pierdut Ardealul de nord. Căpătasem o aversiune față de Hitler, care se răsfrângea, din păcate și asupra limbii germane. Am încercat să mă conving că nu au legătură limba și literatura germană cu politica nefastă a lui Hitler, dar câtva timp mi-a fost cu neputință. Am reușit totuși să mă descurc bine la Politehnică și astăzi am satisfacția că fac față unui curs de mecanică și rezistența materialelor pe care-l predau în limba germană la Politehnică.

Profesorul Fanu Duțulescu ne-a predat, în cursul inferior de liceu, istoria universală și istoria românilor. De la dânsul am învățat să extragem esențialul atunci când învățăm, să subliniem ideile importante, să redactăm rezumate, să întocmim scheme sintetice. Îmi aduc aminte de o asemenea schemă, un fel de grafic al istoriei României, care avea vârfuri în perioadele lui Mircea Cel Bătrân, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, apoi cobora în epoca fanarioților pentru a urca din nou odată cu revoluția lui Tudor Vladimirescu, cu Unirea Principatelor, cu câștigarea independenței de stat și atingea maximumul în 1918 odată cu înfăptuirea statului național unitar. Trebuia să ordonăm vârfurile între ele, evident, o operație pur calitativă, doar care ne punea gândirea la lucru. Cât de înalt este vârful într-o perioadă de înflorire culturală, de exemplu în timpul lui Matei Basarab și Vasile Lupu, a lui Constantin Brâncoveanu și Dimitrie Cantemir? În cursul superior, profesorul Fanu Duțulescu ne-a predat dreptul, psihologia, logica, etica și sociologia. Profesor remarcabil, atât prin cultura cât și prin severitatea sa, în ultima clasă ne-a fost și diriginte. El a desfășurat o uriașă activitate de teste psihologice (o inițiativă a profesorului universitar Constantin Rădulescu – Motru), astfel încât a reușit să întocmească mii de fișe în care fiecare elev era caracterizat în legătură cu aptitudinile sale psihice (memorie, inteligență, afectivitate, voință etc). În ultimii ani ai vieții, a editat un „Dicționar filozofic" unic pe vremea aceea.

Cuvântare rostită la Craiova, în anul 1992, la aniversarea liceului „Frații Buzești"

(va urma)

Panait Istrati împreună cu Mihail Sadoveanu, D.D. Pătrășcanu, Jacob Rosenthal și Gala Galaction la Snagov, în 1925

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Corneliu RĂDULESCU

COMPLOTUL CELOR TREI BUTOAIE

Voința ta – în a te împotrivi sau a alege faptul cu adevărat semnificativ – nu poate să joace un prea mare rol, cel puțin nu în noaptea aceasta; narcoticul inoculat în sânge te face să fii pradă ușoară oricăror impulsuri, așa cum se întâmplă chiar acum, când te poartă spre un episod pe care un narator isteț și ironic l-ar intitula

Complotul celor trei butoaie,

dintre care, în fapt, numai unul era butoi prin forma, doagele, destinația și conținutul său, celelalte două fiind, prin aceleași caracteristici, niște putini.

Vreo zece trepte, coborând. Subsolul unei clădiri de oraș nu tocmai mic, poate chiar Capitala, dovadă rețeaua de țevi, pereții, tavanul și podeaua de ciment masiv, cele patru becuri puternice din tavan și, generată de toate acestea, senzația de prezență industrială dincolo de ziduri, la suprafață, sau, mai curând, impresie de cală de vapor, pântec de navă transoceanică, unde ocupanții pot să nu mai știe dacă respectiva construcție continuă să înfrunte singură valurile, plutește în derivă sau a eșuat de mult pe vreun recif pierdut în ocean, la mama dracului. Hărmălaie abia cenzurată de surdina unei probabile decențe sau, mai degrabă, a unui general sentiment de insecuritate, caracteristic vremii și amplificat de ambianță. Fum de țigară, aer greu, atmosferă eteroclită, de tavernă (frivolă), de club englezesc (cu morgă), de băcănie (domestică), de bistrou franțuzesc (cu prezență artistică) și (mizeră) de cantină a săracilor în același timp. Pitoresc decalaj de vârste, probabilă dominație (numerică, nu și sonoră) masculină: vreo șase bărbați în înțelesul uzual al cuvântului, cam tot atâtea femei (în cazul lor, în împrejurarea de față, vârsta și apartenența categorială având mai puțină importanță, ceea ce contează e atitudinea și temperamentul), în rest, *quantum satis*, cum spun farmaciștii, puștime sau emancipată, provenind, în majoritate și pe cât se pare, din familii de condiție medie.

Lângă un perete (punctele cardinale fiind imposibil de stabilit aici), o bancă lungă, joasă, ca cele de prin sălile de gimnastică, vreo câteva lăzi împrăștiate pe ici și pe colo, țevile orizontale, groase, putând servi și ele aceluiași scop. Pe pereți, afișe-lozinci scrise cu litere în diferite culori, pe carton lucios, de lux: TRĂIASCĂ PARTIDUL AMORULUI UNIVERSAL! P.A.U *va salva omenirea! Jos hainele care înăbușă libertatea!* Și mai multe tablouri, în tempera și în cerneluri colorate, alcătuind o veritabilă expoziție. Unicul pictat în ulei este cel care atrage primul atenția. Ar putea să poarte titlul „Ares și femeia nudă" sau „Ispitirea lui Marte" și îl reprezintă pe zeu într-un fel de armură medievală, pe care s-a cocoțat, înlănțuindu-l cu mâinile și cu picioarele, o duduie nurlie, durdulie și roză. Celelalte opere sunt cel puțin la fel de greu de descris într-un limbaj academic. Iar în mijlocul încăperii, centru principal de atenție, coeziune și pelerinaj, cele două putini și butoiul ridicat pe o ladă, pahare de cârciumă și halbe pe altă ladă și jos, pe podea.

Ce cauți tu aici, cum ai ajuns tu în cala, în burta acestei corăbii frivole? Greu de spus, dar încă nu foarte important. De primă urgență ar fi să afli (să-ți reamintești) ce e cu această insolită adunare–adunătură. Iarăși greu de răspuns, dar ai prin preajmă dialoguri și gesturi mai mult sau mai puțin edificatoare, vibrând predominant o cunoscută notă de frondă juvenilă, în acompaniament de sorbituri, clefăieli, trosnet de fălci.

„O, se vede că vii aici pentru prima dată. Ce-i cu fasoanele astea scorțoase? Aici toți suntem frați și surori".

„— Precis–precis cine poate spune? Doar e un secret militar. Dar se zice că de undeva din Africa.

— Din Africa? Eu credeam că decolează direct din Anglia.

— Ai zis Anglia, camarade, insula aia făcută ciur? Nu știi că führerul a ordonat să fie împușcate și păsările care încearcă să treacă peste Canal, dincoace?

— Nu sunt camarad cu tine. Iar Anglia, dacă vrei să știi...

— Dar ce ești? Iudă?

— Mută-ți mai încolo camaraderia, filoboșule, brotacule. Nu din Africa decolează, mă Tică, din Cipru, au acolo un aerodrom dinainte de război.

— Din Africa, dom'le, știu și copiii! Păi ce, pentru asemenea avioane Africa e o distanță?"

„— N-am mâncat atâta brânză într-o viață întreagă! Cine face pomana? ăla roșcovanul, burtosul?

— Nu, ăla mai chelosul, el e barosanul, Mecena... afaceri... cu ăia, cu ăilalți... armata... cu nemții, cu turcii... munți de brânză, grămezi de salamuri, bani cu lopata... halima! raiu' pe pământ!

— Mamă, mamă, n-aș fi crezut să mai existe așa ceva! Eu mai iau o bucată, să știu că crăp. Dar de ce nu ne dă și pâine? De ce nu ne dai, nene, și niță pâinică? Nu ai?

— El să n-aibă! Cică ar fi o tactică: pâinea molešeste, adoarme setea de acțiune..."

„— Păreți cam timidă, v-ar deranja să ciocnim un pahar împreună?

— O, *avec plaisir*, poți să-mi apui Nuți".

„Eroismul? Rahat! Frate-meu s-a întors cu un singur picior, cică îi secerau ca pe..., mațe împrăștiate, bojoci sfârtecați..."

„Eu am mai fost, asta e a doua oară. Magnific! Marea idee a secolului! Stai să vezi, partea tare abia de-acum încolo..."

„N-ai mai fost pe la noi", îți spune fata care administrează butoiul și cele două putini. Peste rochia cu volane la gât și la mâneci, poartă un șorț alb, apretat. E șatenă, trăsăturile feței sunt ale unei făpturi elevate, dar ochii verzi au sclipiri dubioase, parcă fanatice uneori. Pe scândura de pe gura putinii taie calupuri de brânză în felii groase și subțiri, pentru pofte diverse, scufundă un polonic–sită în moarea celeilalte putini și pescuiește un castravete lung, bobosat, gălbui, ți-l întinde ceremonios amuzată, te supraveghează să vadă dacă știi să mânuiești cepul butoiului cu vin. „*A la votre*, pace și amor universal! își ciocnește paharul de al tău, își moaie doar buzele în el, îndelung, ochii pisicești te urmăresc cum bei. Te aștept, iar tu nu aștepta invitații, ești între prieteni", îți spune și se întoarce să se ocupe de alții.

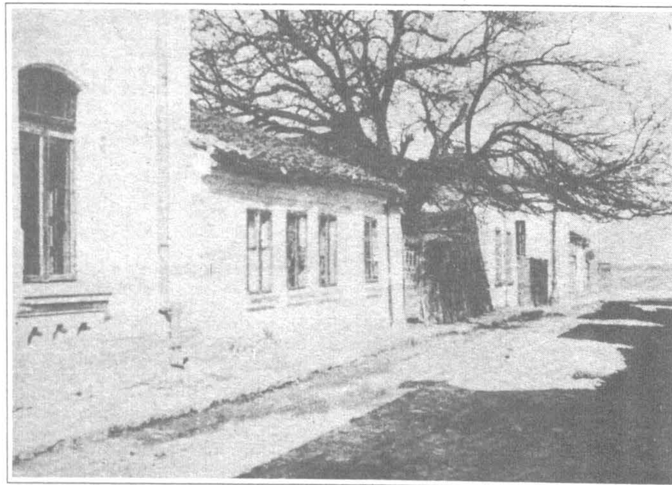
Vinul e dulceag acrișor, fără tărie, un vin pentru marele public, dar pare a fi autentic. Ții bucata de brânză și castravetele în aceeași mână, muști pe rând, castravetele trosnește ca un os între fălcile unui câine. Cor general de trosnete, sorbituri, clefăieli.

O voce începe să se impună: volum scăzut, dar compensat prin efort, treceri bruște, ușor ilare, în registre diferite, ceea ce te-ar face să crezi că aparține unui puber. Dar nu, recitatorul e un tânăr bătrânicios, brunet, lățos, nas cioc de pasăre, ochi încercănați, sclipiri maladiv extatice, față gălbejită, cu pomeții înviorați de un roz dubios. Parcă l-ai mai văzut undeva sau ți l-ai imaginat, sau l-a mai descris cineva, într-o carte, înainte de a se naște. În partea de sus a corpului, costumație bonjuristă, relativ bine întreținută, în contrast cu ceea ce urmează de la brâu în jos, pantaloni de stofă proastă, slinoși, pantofi de lac, însă un lac scorojit, crăpat, și consolidați cu talpă zdravănă din cauciuc de roată de camion. În fața tabloului cu „Ares și femeia nudă", declamă în transă: "Pe câmpul de cadavre iar, veșnice, se-arată / Flori galbene și roșii cu sensul lor profund, / Acoperind marasmul măcelului imund. / Culegeți-le-n pripă, acum ori niciodată! // Dă-mi gura ta, iubito, dă-mi floarea carnivoră, / Topește-mă în tine cu iaduri de dorinți./ Să curgă carnea noastră ca lavele fierbinți..." și așa mai departe. Aplauze în cercul apropiat, bravo! ce emoționant! îmi plac poeții lascivi! drăguț! te înfioară pur și simplu! bravo!, exclamații preponderent feminine. Tendință de contaminare generală, neîmplinită însă, din cauză de necunoștință de cauză și pentru că mâinile și gurile sunt ocupate. Clefăieli, trosnituri, sorbituri.

(Voce extaziată:) „Trăiască Iubirea Universală!"

(Voce cu surdină:) „Pastișor nenorocit, biet ofticos..."

(Voce convinsă:)"...Pentru că morala ortodoxă inhibă în noi pornirile naturale, inhibiția naște sentimentul de frustrare, frustrarea coace revolta, iar revolta, violența,

Fotografie realizată de Panait Istrati

înăbușă amorul..."

(Voce ușor răgușită:) „Ura, trăiască Partidul Amorului Universal!"

(Grup de adepți declarați:) „P.A.U., P.A.U., pau-pau-pau-pau!"

„— Numai sexul poate salva Europa de la dezastru total. Închipuiți-vă: dacă în fața celor două șiruri de tranșee și sârmă ghimpată și în fața tancurilor ar apărea un batalion de femei goale, plinuțe, țâțoase...

— Brrr, hi-hi!, eu aș muri de frig...

— Și avioanele? Cum ar opri avioanele?

— Ești agasant. Ai o idee fixă: avioanele și iar avioanele!"

„Mi-a spus cineva, vară-mea, care e dansatoare în trupă și a fost la recepție. Ei, a fost și ea! Cică madam..., care e francofilă și anglofilă... și ea și fiică-sa au venit îmbrăcate în bluze de mătase din parașută englezească, ori americană, mă rog. Alelalte erau în mare ținută, rochii de *lamé, rose et argent*, alta în *robe violette* cu corsaj Marie–Antoinette, alta numai dantelă *d'Aleçon, grande bande en velours mousseline*, cu câte o chilă de perle și briliante pe ele... Mi-a spus vară-mea, scrie și în ziar ... și astea două, în bluze de parașută! Sigur că s-au prins toți, haiu' dracului!... Și von Killinger, baronul, cu toată ambasada nemțească după el... Păi ce puteau să-i facă? E mare boieroaică, are și doi miniștri în guvern..."

„Istoria, domnișoarelor și domnilor, s-a spus, urmează o linie sinuoasă, coboară și urcă, urcă și coboară, după *incrementa* urmează *decrementa*, pe urmă iarăși *incrementa* și iar *decrementa*... și popoarele, și războaiele... Dar eu o văd tot ca pe o roată! Căci, dacă lucrurile se repetă, fiecare moment–spiță ajunge după un timp în același punct, nu înseamnă oare că este o roată care se învârtește? După război, după prăpăd, oamenii, câți au mai rămas, se pun pe iubire universală, se nasc copii, copiii cresc și pornesc la război, ... pe urmă, cei care au scăpat se pun iarăși pe făcut copii... O lege a naturii, o fatalitate a speței umane, s-ar zice. Dar, marele dar!, iată că marea idee a corectării acestei fatalități s-a născut, iar noi, cei strânși aici, avem marea cinste de a fi chemați să o cunoaștem, să o înfăptuim... Ce trebuie făcut? se întreabă omenirea de veacuri. Și iată, răspunsul a fost dat! Să contopim cele două momente, să ducem amorul pe câmpul de luptă. Astfel vom opri războiul și vom oferi lumii posibilitatea de a intra în iubire eternă. Ne vom dedica operei de salvare a Europei, de salvare a omenirii, îmbrățișând ideile P.A.U., luptând pentru ideile P.A.U. Nu politica, nu armele, sexul va fi stindardul nostru! Eu, domnișoarelor și domnilor, sunt un mizantrop optimist, eu nu ader pentru a-mi satisface o secualitate refulată, aderarea mea e rațională..."

„*Quel spectacle, ma chère, quel ramassis de salauds! Regardez-moi ca comme ils s'empiffrent et boivent cette horrible piquette...*"

Cretini, cretini și orbi! Nici bombardamentele, nici valurile de morți și schilodiți, nimic nu-i trezește din prostie. Rușii sunt la o azvârlitură de băț, americanii și englezii au debarcat în Normandia, o țară întreagă știe că a mai rămas foarte puțin până când... și ei tot se mai țin de ciurucuri. Acum vreun an încă îl mai aplaudau pe Hitler, iar azi au descoperit că le trebuie iubire universală!"

„— Crezi că n-am curaj, dragă? Dacă îți faci tu, îmi fac și eu. Am auzit că e o mătase admirabilă, se spală ușor... Dar de unde o iei?

— E un croitor, pe Crizantemelor... numai pentru cliente de încredere... după fiecare bombardament primește cel puțin o parașută din aia... are furnizori la Ploiești..."

„— Nu ăsta roșcovanul, celălalt, ăla cu început de chelie e cu ideile, cu marea idee.

— După câte pricep, ar fi un adept al lui Jiddu Krishnamurti. A fost și în India?

— Nu știu, nu cred. Are vreo importanță?

— Păi, Krishnamurti e filosoful care spune că omul poate să-și asigure o existență adevărată numai prin iubire, eliberat de ideologii, de erezii și politicale. Singura politică pe care o recunoaște e cea a iubirii. Dar se pare că chelosul nu l-a înțeles cum trebuie pe indian. Krishnamurti înțelege iubirea așa... la modul general, nu doar în pat ori pe podele...

— Și? Păi tocmai în asta constă marea descoperire, marea idee. Teozoful tău e un utopic lingav, dacă așa stau lucrurile. Iubirea în sens larg e un precept pentru moși, babe și claponi, iubirea adevărată e numai cea executată la modul practic, fizică, mama ei, concretă. Asta e marele schepsis al filosofiei noastre, ideea epocală!

— Mda, numai că e tot nouă de la Adam încoace... și chiar precursori care au teoretizat-o s-ar mai găsi... De pildă Aristofan, nu mai știu unde, zice că războaiele ar putea fi împiedicate dacă femeile ar refuza să-și desfacă picioarele... Numai că, da, grecul pune chestiunea oarecum invers, și într-o comedie...

— Păi atunci, trăiască și Aristofan invers!"

„... Inelele, nici nu se mai obosesc să le scoată de pe degete, taie degetele..."

„S-au încălzit spiritele, ce mai așteaptă Patronul?"

„— Cretini, cretini și orbi...

— Și atunci de ce ai mai vrut să venim aici?

— Ca să știu. Mă documentez, adun date, fapte...

— Aici? Aici n-ai să afli nici un secret militar, poți doar să mănânci brânză.

— Nici n-am nevoie de secrete militare, eu vreau să scriu o istorie a prostiei, nu a războiului. Sau, dacă vrei, o istorie a prostiei războiului. Și cum nu am acces în sferele înalte, nu pot să-i cunosc pe proștii cei mari, pe cei care guvernează, cei care au și declanșat această prostie bestială, trebuie să mă mulțumesc cu ce se găsește, cu proștii cei mici. Vor fi destui cei ce vor scrie istoria mare a bestialității și eroismului, dar cred că nu va fi de-ajuns, va trebui scrisă și o istorie a prostiei. Pentru că prostia e una din cauzele principale, dacă nu chiar esența. Uite-i, îi vezi? Războiul ăsta și toată nebunia n-ar fi fost posibile fără credulitatea unora ca ei. Și a noastră, desigur. Cel puțin jumătate dintre cei de aici s-au entuziasmat ascultând discursurile lui Hitler și privind mărșăluiala, iar acum, când a început să le lipsească brânza, vor să oprească dihonia tot printr-o prostie... Am făcut bine că am venit, aici e o mină de aur, prostie cu carul..."

„Eu pe aia, pe mititica, negricioasa, ce amor universal aș încinge cu ea! Ce-ar fi să stingem lumina?"

„Mama dracului, a început să mă doară burta. Eram hămesit... și, deodată, în raiul ăsta de brânză..."

„Nici nu credeam că poate să mai existe așa ceva, o insulă a fericiților... Dar nu știu cum..., parcă am senzația că..., nu ți se pare că taverna asta, adunarea asta arată ca o plută a Meduzei?"

„— Eu sunt un pauist convins, refuz iubirea unică și vă ofer inima la amândouă.

— Hi-hi, auzi dragă, ce lăudăros!"

„O idee de milioane! șeful are un fler colosal. Ascultă-mă pe mine, Partidul Amorului Universal va fi partidul Europei!"

„Vinul e razachiu, brânza mi-a priit, și castraveții, dar unde e amorul universal? Hei, nene binefăcătorule, când dăm cep la butoiul cu amor? P.A.U., vrem P.A.U., pau-pau-pau-pau!"

Recitalul a reînceput. Sau poate a continuat în tot acest timp iar acum atinge punctul său tensional maxim și se impune. Era necesar un element care să polarizeze atenția generală, interesele și umorile. Iată-l: „...Să dinamităm morala anchilozantă! / Să trepidăm în poala marilor senzații!/ La groapa de gunoi rușinea constipată!/ Liber să râdă-n noi sexele și ficații!/.../ Veniți să ne-adăpăm la flacăra de sânge, / Veniți să ne scăldăm în baia colosală!/ Credința noastră nouă nimic n-o va înfrânge!/ Să proclamăm pe lume Iubirea Mondială!"

Aplauze instantanee în cercul apropiat, imediată contaminare generală, cei care au mâinile ocupate bat din picioare, tropotesc. (Există totuși unele excepții.) Bravo! bravo! trăiască Iubirea Mondială! bravo! bis! bis! trăiască Amorul Universal!

„Cretini, cretini și orbi... delirul prostiei..."

„Ura! Trăiască Partidul Amorului Universal!"

Pau–pau-pau–pau! ura! să trepidăm în poala marilor senzații! să proclamăm pe lume Iubirea Mondială! pau-pau-pau-pau!... legea imbatabilă a naturii... istoria... cretini, delirul prostiei... pau-pau-pau-pau! să ducem amorul în tranșee! ... dar, domnule eu vreau să știu: ne mai sprijină cineva în Europa? ura! muzică, ne trebuie și muzică!... prostia cu p mic... pau-pau-pau-pau! muzică! pau-pau-...

Lumina pâlpâie scurt și se stinge. În clipa de amuțire înspăimântată ce precede vacarmul, busculada, se aude ori se pare că se aude, răzbate de afară urletul strident înfundat al sirenelor de alarmă, parcă și bufnet de explozii. Mai ai timp – clipa, desigur, se dilată – să te întrebi: dar tu, ce cauți tu aici? Apoi vacarmul, un aaaa–ăăăă-iiii compus din țipete, chicoteli, strigăte, gâfâit, urlete, ușa, unde e ușa? lumină, faceți lumină? o să murim aici ca șoarecii!, înghionteli, bușeli, zgomot de sticlă spartă, vin vărsat pe pantaloni, senzație execrabilă, brânză strivită sub tălpi, făcută pastă, mâini necunoscute pe corp, pe față, în căutare disperată de sprijin, ești călcat pe picioare, tras de cămașă, îmbrățișat, zgâriat, iarăși îmbrățișat, nu mă lăsa, nu vreau să mor, împins, luat de talazul bezmetic peste care va răsuna, în sfârșit, glasul chemător la calm și la ordine, ca o lumină sonoră, balsam peste spaime, salvarea însăși. Tu nu mai ai când să-l auzi.

(Fragment din *Jocul cu umbre*, roman – oarecum – parodic)

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Zece poeme de Anghel Dumbrăveanu

Învățăturile de zi și de noapte

Viața lui se scurgea între corabie
și odaia unde-și odihnea singurătatea
gândindu-se la ce i s-ar mai putea întâmpla

Axios tracul observă în liniște întocmirile vremii:
bărbații seamănă pământul și cerul
sau trag în spinare năvoadele mării
păsările aduc soare și cântec femeile
se luminează în apele râului și pleacă în zbor
câinii cei mici se uită la câinii cei mari

Fiecare își urmează destinul își spune Axios tracul
amintindu-și prietenii cu aripile arse de înălțimi
și pe cei ce-ncercară să se lecuie de buna lor falsitate
în timp ce câinii mici urmăresc concentrați
învățăturile de zi și de noapte ale câinilor mari

Nu poate fi omis adevărul cugetă Axios tracul
că fiecare vietate canină e bună sau rea
asemenea omului pe lângă care trăiește
și-i mulțumește în gând credinciosului Kratos
realul patron al curții sale din umbra gutuiului:
Kratos îl întâmpină în fiece seară
când se întoarce de pe corabie
iar dintre prieteni e sigur că el îl va însoți negreșit
până la drumul spre cer

Axios își chemă femeia și-i împărtăși toate acestea
o sărută și-o iubi mai multe decenii
apoi simțind un vânt de departe în preajmă
se-acoperi cu cerga amurgului
visând că trage din adâncimile unui timp neștiut
un năvod de stele și de gutui

Noaptea de după aceea

Dacă ținem seama de neverosimila seară
de anotimpul anul deceniul
O-ho
de viața de dinainte
de noaptea de după aceea

Să rămâi cu trupul înghețat
de întrebări
bolnav de țâța caprei
dulce brumată culeasă cu buzele
arse de temeri

Să nu te mai poți întoarce
pentru că n-ai cum să pleci

Condurii Doamnei ajunseră până în stele

Să te blestemi în timpul cuminecării
și să-ți dorești cu disperare o insomnie
într-o îmbrățișare cerească
din care nu vei putea evada
nici în viața de dinainte
nici în noaptea de după aceea.

Constelație

Puteam rămâne cu voi lângă râu
să ascultăm împreună tăcerea
sau să împingem un cărucior
cu spițe de soare
pe sub arțarii orașului

Dar gândul meu rătăcit
se-aude numai în gânguritul copilului
culegând zborul unei frunze
căzută-nainte de vreme

Curând voi pleca
într-o constelație ce nu se mai vede

Conotații

În timp ce mă complac în conotațiile
amiezii de vară
pasărea aiurează la geam

Încă mai rătăcești în căutarea femeii
expusă la soare chiar în luminișul poemului?

Ești indispus
că îngăduie mângâierea de marchizet
a răsuflării însinguratului ulm?
Mai bine ai traversa decis peisajul
să-i poți atinge cu buzele
șoldul mirat

Atunci să vezi ce incendii te-așteaptă
Atunci să te văd
dacă mai ai vreo scăpare

Mai că-mi vine să te compătimesc: ce prăpăd
îți poate schimba cursul vieții.

Nici steaua nici lacrima

Lui Nichita Stănescu

Nu mor caii când vor câinii
îmi spune prietenul meu
la un drum mai lung decât deceniile
rămase în urmă

Ne uităm unul la altul
prin lentila aceleiași lacrimi
stoarsă mereu de urgiile vieții

Îi întind steaua umilă
ce mi-a rămas

E un joc de copii îmi spune șoptit
Acum îți vorbește prietenul tău din pământ:
nu mor caii când vor câinii

După ce voi pleca să nu uiți
să vii fără nimeni aici
între cei ce nu pot să audă
nici steaua nici lacrima

Să stai singur la masa întinsă
pe malul acelei nopți fără capăt
să m-auzi numai tu cum îți repet
cu starea mea de piatră simțind curgerea vremii
că nu mor caii când vor câinii.

Axios tracul

Viața ta se dovedi cu mult mai supusă
sacrelor vicii
decât trupul de visări al zeiței

La douăzeci și trei de ani își spuse Axios tracul
coborai sub pământ să-i descoperi
pe cei plecați după lumina din întuneric

Fiica ta nu răsărise

La treizeci de ani străbăteai
drumul argonauților până-n Colhida
pornind de la Tomis

Nici atunci nici mai târziu
n-aveai cum să găsești Lâna de aur
dar nici pe Medeea n-a fost s-o-ntâlnești –
prin protecția zeului

La patruzeci și șase de ani ți se părea
că strângi în brațe capricioasa nălucă a Poeziei:
Ceva pentru care merită să pierzi o corabie

Dar uneori spre a înțelege
nu e nevoie să pierzi

Urcând pe podiș la cincizeci și șase de ani
un vânt zănatic îți smulse
aproape toți prietenii
izolându-i de tine într-un pustiu
unde n-ai cum să ajungi

Acum ce mai aștepți? se întreabă
Axios tracul Vine iarna neîmpăcării
și n-ai puterea s-o-nfrunți

Ce-și poate răspunde Axios tracul
stând lângă râu
în mirosul ațâțat de piatră vânătă
și vii neculese

Axios tracul își spune: desigur aștept în sfârșit
ceva pentru care merită să pierzi o corabie

Alcool rafinat de iluzii

Axios tracul se întoarce stors de puteri
cu hlamida de purpur asfințindu-i pe umeri
Trage cu fereală barca la mal știind-o
prea mult încărcată de zbaterea mării
o mângâie tandru în treacăt vorbindu-i în șoaptă
ca unei femei iubită prin ani și dureri
apoi descarcă rodul muncii sale de-o zi

Își oprește câțiva pești intră-n dugheana din port
cere alcool rafinat de iluzii pâine chibrituri
tutun pentru nesomnul singurătății
și iese grăbit că-l așteaptă
Kratos credinciosul paznic al casei
îngrijorat ori de câte ori întârzie

O Kratos îi mărturisește în gând ce vei face
când nu voi putea să mai plec? Ar trebui
s-aducem pe cineva până nu-i prea târziu
să ne ajute în schimnicia noastră umilă
Apoi visează-o zeiță
venind să-l sfințească noaptea în așternut
cu sânii arzând

Încă nu-i vremea decide Axios tracul
Mai avem să deschidem un cer
pentru noi și pentru cel ce mă caută
prin veacul de mâine

Sărutarea din urmă

Nu te feri când Iuda se-nalță să te sărute –
primește semnul lui de credință
Nu arăta că-i pui la-ndoială nici prietenia
nici jurămintele

Nu te-ntreba pe unde rătăcește cu gândul:
el te-nsoțește avid să-nțeleagă
privirea-ți nemărginită

Îngăduie-l să te urmeze tăcut
iscodind cum mergi cum rostești adevărul
cum asculți durerea ori disperarea
celor ce vin de pretutindeni la tine

Dintre toți el te iubește mai mult

După cum știi de la-nceput
te va trăda în curând cu sărutarea din urmă
suferind de câtă bucurie nebună
va arde el

Dreptunghiuri de soare

Cineva într-o noapte
îmi smulse fereastra
și zidi în locul ei întunericul
neiertător

Dar femeia se trezi mai devreme
și imagină cu privirea-i albastră
două dreptunghiuri de soare
să mă găsească lumina
în toată libertatea atributelor ei

Dreptul soarelui

Mi-a rămas tot ceea ce nu am avut
libertatea de a privi
în dreptul soarelui
și de a visa poemul umil
al zilei de mâine

Îmi pot aminti un prieten
rătăcit într-o speranță târzie
Umbra lui mai trece și azi
pe sub fereastra închisă

Mi-a rămas bucuria
de-a mătura de astrele veștede
drumul unui om neîntâlnit

Poate-mi aduce o vorbă curată

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Titus POPOVICI

A murit Franţ...

Este de aproape o jumătate de veac de când ne ştim, primul lucru pe care nu-l împărţim frăţeşte, aşa cum în anii în care fuseserăm declaraţi „duşmani" şi n-aveam voie să publicăm ne împărţeam mucul de ţigară, unicul veston ros de catifea şi singura pereche de ciorapi în mica odaie din Popa Nan 21, unde dormeam pe duşumea pentru că vândusem tot ce se putea vinde, până şi capacul de la WC şi, ca să ne minţim foamea, ne povesteam amintirile din puţinii ani în care nu ne cunoscuserăm; am împărţit speranţele într-o lume a dreptăţii sociale, a ierarhiei valorilor, a solidarităţii şi nemulţumirii, a bucuriei de-a trăi într-o haioasă dezordine, – iar mai apoi amara deziluzie, scârba, neputinţa de-a lua totul de la capăt în altă parte, pe alte meleaguri...„Ce facem, maistre?" Eram prin anii '57, într-o crâşmă din Pireu, plini de bani; Franţ avea geniul să-şi găsească foşti prieteni, peste tot; „cum ce facem? Nu suntem noi aventurieri? Plecăm acasă." – şi pe urmă am încercat să trăim, fugind de noi înşine, într-o cinematografie facilă, un fel de opiu ieftin, aurolac.

Şi astfel „Născut în Europa", cartea pe care o purta în el de la început, de când publica versuri avântat, în ungureşte, din care i s-a îngăduit, prin timp să publice câteva fragmente mai inofensive, a dus-o cu el... Ne juram că dacă unul dintre noi va muri – dar cum să ni se întâmple aşa ceva *nouă?* – celălalt va scrie tot ce ne povestisem unul altuia de atâtea ori încât nu mai ştiam care ce anume trăise... Una din multele iluzii... Pentru că numai el ar fi putut să pună pe hârtie cu acea nepăsare faţă de „scrisul frumos", pe care i-o reproşam din invidie, despre orfanul crescut într-un atelier de croitorie, care era mai degrabă altceva, despre marinarul pilotând şlepuri cu muniţie pe Dunărea minată, luat prizonier de nemţi la Budapesta, în August '44; apoi, despre cum a fugit din lagăr şi s-a însurat cu o adolescentă şi când au venit ruşii l-au luat la rândul lor prizonier şi a fugit din nou; şi-a luat soţia şi copilul de câteva zile şi s-au suit într-un tren care mergea la Viena, dar mecanicul s-a răzgândit şi a cârmit-o spre Arad. Aici, chiar pe peron, Franţ s-a înscris în partidul comunist, fiindcă auzise că celor ce se înscriu li se dau case, şi partidul i-a repartizat un spaţiu în spatele ecranului la cinema URANIA, patronul Bob Aba Grimb, fiind „membru", iar sarcina noului adept al fericirii obligatorii era să picteze tablouri ale lui Stalin, înalte de zece metri şi, pentru că nu putea singur, şi-a angajat câţiva ucenici şi a fost exclus ca „exploatator" din partidul de avangardă, dar reprimit a doua zi pentru că n-avea cine să realizeze, la asemenea dimensiuni, chipul Dascălului Părinte, în umbra căruia ne-am cunoscut şi luminaţi de învăţătura căruia am ajuns la Bucureşti, el – Directorul General al Teatrelor, la 24 de ani, eu Inspector şef, la 19, dar după trei luni ne-au dat afară ca „troţkişti" şi în cămăruţa din Popa Nan 21, unde fumam mucuri adunate discret de pe stradă, a venit să se sinucidă Horvath baci, fostul secretar „agitprop" de la Arad, vagonetar cu două clase primare, ilegalist, devenit colonel de Securitate, care nu mai putea suporta ce vedea şi ce era silit să facă; i-am ascuns revolverul, iar când s-a trezit din beţie uitase că voia să moară; peste câţiva ani l-am întâlnit la Arad, şofer de taxi, în sfârşit împăcat cu Istoria: „Aruncat pe carnetul in mutra lu' 'Teohari, stat un pic la Kanáliş, dacă asta este marxizmuş piş pe el, hai să bem un birjar-vin ".

Mai târziu, când criticii vor părăsi arena cascadorilor politice, sau vor apărea alţii, mai puţin preocupaţi să se răscumpere înjurând ce lăudaseră – cărţile lui Francisc Munteanu, relegate într-un con de umbră de o literatură „curajoasă" în care în 50 de pagini încifrate se comunică adevărul metafizic că nu se găseşte brânză Telemea la Alimentară, – îşi vor găsi preţuirea pe care n-au pierdut-o niciodată în rândul atâtor mii de cititori, de aici şi de aiurea, care au ştiut să găsească în ele preludii, teme, fragmente închegate, cu valoare în sine, din ceea ce urma să se adune într-o frescă a dramei de-a fi, totuşi, „Născut în Europa" şi într-o epocă fascinantă pentru scriitor, care ne-a înălţat cugetul ca să-l arunce repede în mocirlă...

La revedere, maistore, şi Dumnezeu să te aşeze pe vaporul cu care visai să colinzi lumea.

O scrisoare către Panait Istrati

Autorul acestei scrisori, Traian (Jordan Brăila), comisar în serviciul Siguranţei, se referă la medicul vienez Heinz Hauser, cel cu care Marie-Louise Baud-Bovy (Bilili) îl „trădase" pe Panait Istrati şi cu care avea să se căsătorească în cele din urmă. Denunţul, conţinând acuzaţia de adept al bolşevismului, în urma căruia Heinz Hauser a fost percheziţionat şi brutalizat, a fost pus de Panait Istrati pe seama lui Nicu Constantinescu, unul dintre bunii săi prieteni din Brăila. Acestuia i se adresase printr-o scrisoare (15 iulie 1930), cu rugămintea de a înmâna câteva rânduri şefului serviciului telegrafic din oraş, de la care solicita: „Să-mi copiezi şi să-mi trimiţi textul telegramelor trimise din Brăila la Viena, pe adresa Baud-Bovy... sau la altă adresă şi semnate Heinz sau Hauser, sau numai H. „De asemenea, conţinutul telegramelor adresate medicului. Peste câteva zile, Istrati îi scria aceluiaşi Nicu Constantinescu: „Îmi închipui că nu eşti străin de această întâmplare. (...) Fii sincer şi spune-mi dacă tu ai făcut denunţul şi ce amestec ai în această arestare."

Zamfir BĂLAN

(Scrisoarea reprodusă aici face parte din volumul Panait Istrati, *Pagini de corespondenţă*, ediţie îngrijită, prefaţă şi note de Zamfir Bălan, aflat în curs de apariţie la Editura Junimea.)

Brăila, 22 Iulie 1930

Dragă Panaite,

La apelul tău voi căuta să te lămuresc asupra celor petrecute şi întrebărilor ce mi le pui. Te asigur că cele ce îţi spun, sunt adevărate, fără nici o falsificare a realităţii. Şi nici nu aş avea de ce. Dacă ceva mă va opri, în legătură cu serviciul meu, îţi voi da detalii amănunţite la reîntoarcerea ta.

Un lucru însă. O parte din vina celor întâmplate, o porţi şi tu, care în ultimul timp m'ai evitat. Cine ştia că Hauser este prietenul tău? Că este venit să te vadă? Că ai legături cu el? Dacă nu pierdeai contactul cu mine şi aşi fi ştiut cât de puţin măcar, totul ar fi fost limpede, vizibil şi nimeni nu ar fi supărat pe prietenul tău.

De altfel cred că eşti convins, că în decursul şederii tale aici, am fost un exponent sincer şi fără interpretări greşite al intenţiunilor tale.

Voi expune numai afirmaţiuni, fără alte explicaţiuni, pe care te rog să le crezi şi dacă ai vre'o bănuială şi îţi va rămâne un pic de îndoială, să-mi scrii ca să lămurim totul de acum..

Pe Nicu Constantinescu scoate-l din cauză. Nu are nici un amestec. El îţi este un prea devotat prieten.

Nimeni nu s'a gândit, în această afacere, să-ţi facă un serviciu. De ce? Ce serviciu? Cine cunoştea legăturile tale cu prietenul tău Hauser?

Nu i s'a reţinut nici un document, nici o scrisoare.

Nu s'a căutat la el nici un fel de scrisoare a nevestei tale.

Nu a fost adus la siguranţă, unde sunt eu şi nici nu a avut de a face cu persoanele de aici.

Nu a suferit nici un fel de brutalitate din partea organelor poliţiei. Ştiu precis. Depinde însă, de cum înţelegem fiecare cuvântul brutalitate.

După afirmaţiunile de mai sus, să-ţi spun faptele întâmplate.

În urma unui denunţ, cum că la un hotel de mâna a III-a (Untaru) a descins un medic vienez, (care putea să descindă la hotel Francez sau Bristol) , şi are convorbiri animate cu o femeie în etate prin jurul gării, cu autorizaţia parchetului, s'a făcut o descindere şi o percheziţie în cameră şi în prezenţa prietenului tău, de Curierul judiciar. (Vezi cât eşti de departe de conjecturile tale?) Nu s'a găsit nimic, nu s'a luat nimic - Avea o scrisoare închisă - pe care nu a voit să o arate şi nu a văzut'o nimeni. A cerut el personal să fie dus în faţa Dlui Prefect. Nimeni nu l'a silit.- S-au dus. - Dl. Prefect dupe explicaţiile date de prietenul tău, i-a cerut scuze şi a justificat întâmplarea.

Aici vine interpretarea cuvântului brutalitate. Te întreb, a fost brutalitate?

Şi tot aici vine şi chestia pusă de mine la început. Că m'ai evitat în ultimul timp. Dacă s'ar fi ştiut, că un medic vienez, prieten cu tine, a venit să te vadă, conţinutul anonimei nu mai avea nici o valoare şi era aruncată la coş.

Coincidenţa face multe şi este posibil să se interpreteze şi cum zici tu,„toate astea în legătură cu persoana mea şi cam ca să mi se facă un serviciu."

Altceva ce să-ţi spun. Clany şi inginerul şef al judeţului Dl. Atanasiu, m'au întrebat despre tine. Cum nu ştiam nimic, nu am avut ce le spune.

Cu Zaharica m'am găsit dupe plecarea ta şi a celorlalţi. Era foarte nedumerită asupra unor lucruri, nedumeriri, pe care, nu i'am putut'o risipi.

Al tău

Traian

Ioan LĂCUSTĂ

Din depărtare.....

Departe, în depărtarea albăstrie, se zăreau, roşietice, crestele munţilor. Ca într-o stampă japoneză din secolul XVII. Sau, mai bine, ca în clipul publicitar pentru pionezele B.V. care, seară de seară, de trei-patru ori pe seară, se transmitea pe programul doi.

Cu mâinile la spate, Mitrache B. privea fascinat desenul din depărtare. Amurg. Liniştea biroului. Şi el, Mitrache B., contemplând inutila frumuseţe a Naturii. Se simţea mândru că stă faţă în faţă cu o astfel de inutilitate. Dintr-o asemenea splendoare, simţea, viaţa se revarsă parcă altfel, spărgând zăgazuri, un torent de cleştar, spălând tot răul lumii.

„Bancuri", ridică Mitrache B. din umeri. „Dacă-l chem acum pe Costică, să vezi ce zăgazuri s-au mai spart."

Reveni la birou şi, din picioare, apăsa pe un buton. O voce cârâi de undeva din tavan: „V-ascult, dom Mitrache". „Spune-i lui Costică că-l primesc", mormăi Mitrache B., întorcându-se la fereastră.

În clipa următoare Costică T. se strecură pe uşă. Mitrache B. îi făcu semn să se apropie. „Vino, bă", îi strigă, când Costică T. se opri nedumerit după primii trei paşi. „Vino să-ţi arăt Natura!"

Costică T. veni lângă fereastră. Transpirat. Îl apucase şi sughiţul. Înainte de a-i strânge mâna lui Mitrache B., se şterse de pantalon. „Să trăiţi, mormăi Costică T. Eu... nu ştiu dacă ştiţi..."

Mitrache B. îl prinse pe după umeri pe Costică T., oftând: „Ştiu, vă zbateţi şi voi... Să înţelegeţi ce şi cum, că de-aia e democraţia asta de-acu. Nu ca aia ce trecu, că toţi ne-am luptat cu ea să nu mai fie. Dar tocmai tu, Costică?"

Costică T. privea şi el roşieticele creste din depărtare. „Iar o să plouă", îşi spuse în gând. Apoi cu voce tare: „Dom Mitrache, e nemulţumiţi oamenii, bre, nu mai poate să reziste, zău, că zice că e bişniţă, că se omoară la zahăr, că e terenuri agricole vraişte... debandadă, ce mai!"

Mitrache B. fredonase, în acest timp, în surdină, primele măsuri din romanţa „A venit aseară mama". Se opri brusc, izbucnind în râs; „ Şi zi, Costică, debandadă? Aşa zici? „Aşa zice oameni, dom Mitrache. Io unu, cum să spun, strâng cureaua şi cred că... că, cum ziceţi dumneavoastră, omu sfinţeşte locu. Cum e tradiţia la noi".

„Mare vorbă asta", oftă Mitrache B. „Păcat că nu o ştie toţi. Omu şi locu. Şi marele nostru Caragiale a spus că fiecare om la locul lui să prospere, adică tot românu să prospere, dar noi acu nu mai suntem naţionalişti, mă-nţelegi... Toţi, Costică, da toţi, pricepi?"

„Şi eu ce să fac?" îngăină Costică T.

„Ce să faci", îl imită Mitrache B. „Ia şi tu o chestie de-asta cu Natura. Uită-te pe geam. Nu vezi ce frumoase sunt asfinţiturile la noi?"

„E tare frumoase", şopti Costică T. Dar la mine în Secţie oamenii, ştiţi... Vrea bani. Vrea să mănânce, că..."

Mitrache B. izbucni în râs: „Aşa e, Costică. De-asta te-am chemat şi azi. Să te-aud cum o repeţi pe asta cu mâncatul. Mâncare ne trebuie acum nouă? Tu nu vezi ce Natură frumoasă avem? Uită-te, numai acolo, departe-departe, ce minunăţie de nori ne-a dat Dumnezeu. Păi când or veni turiştii străini să-i vadă... îţi dai seama, oameni ne-am făcut... Ce vă tot frământaţi că..."

„Dar la noi în Secţie se fac culbuctoare", suspină Costică T. „Oamenii vrea să iasă cu ele pe piaţă, să ne redresăm, că... ce mai, s-a scumpit viaţa".

„Culbuctoare..." mormăi Mitrache B. „Parcă de asta am investit eu în voi tot ce-am agonisit de pe când lucram la judeţeană?"

Şi, dintr-o dată furios: „Băi, tovarăşe Costică, oare nu-ţi dai seama că te-am tolerat că... vorba aia, am fost colegi, da chiar aşa, să nu-nţelegi... Nu se mai poate! Uită-te numai la Natura asta, dacă nici acum nu ştim să profităm de ea, cine vrei să ne-nveţe, ăia din mormânt?"

Costică T. privi iar spre Natură. Departe-departe, sângerii, câţiva nori treceau peste creste de munţi. „Parcă-s culbuctoarele noastre", oftă Costică T., într-un târziu, după ce se chinuise să găsească o comparaţie, cât de cât poetică, pentru acei nori.

Căci, nu-i aşa, românul a rămas, printre altele – şi în ultimul timp – tot poet.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Mihai UNGHEANU

PANAIT ISTRATI ȘI KOMINTERNISMUL

În 1935, la moartea chinuită a lui Panait Istrati, N. Iorga a scris vorbe inspirate despre „Omul care s-a întors acasă" pentru a fi îngropat lângă mama lui, țăranca din marginea Brăilei. Iorga acorda întoarcerii un sens revelator. Românul Panait Istrati, care părăsise țara, care și-o renegase chiar, care scrisese cuvinte reprobabile despre Eminescu, revenea după un lung periplu, învins, ca să moară acasă. Nu venea numai din pământuri străine. Venea și dintr-o „stratosferă" literară și politică, cum îi spunea tot N.Iorga, adică după un succes internațional fără precedent. Era primul român care avea deschise ușile editurilor și ziarelor străine. Pentru provincialismul de sedentari al culturii și literaturii române, acest fapt era cu totul excepțional. Panait Istrati nu venea numai din teritorii depărtate, dar mai venea și dintr-o lume occidentală, de gazetari și de politicieni, și ea străină și închisă lumii românești. Panait Istrati fusese însă acceptat acolo. Cu toate acestea, în ciuda succesului exorbitant pe care-l recoltase în lumea literelor franceze și pe vadurile de expansiune ale acesteia, Panait Istrati s-a întors acasă. Mai mult decât atât, el, internaționalistul, a poposit în redacția unei reviste naționaliste, „Cruciada Românismului". A fost un popas scurt, cu puțin înaintea morții, dar foarte semnificativ. N.Iorga nu se mai referă și la această apostazie a comunistului Panait Istrati. Îi este suficientă întoarcerea la mormintele neamului său.

Într-adevăr, după ce colindase Mediterana de Răsărit, în căutare poate a neamurilor sale grecești, Panait Istrati se îndreaptă către Occident, mai întâi către Elveția, apoi către Franța. Călătorește cum se nimerește și profesează tot felul de meserii neștiute până atunci. Este un vagabond internațional și călătorește pentru că-i place să fie liber. Panait Istrati este un contestatar și vagabondajul lui este o formă de contestare. Dar e pe punctul de a muri în Franța și scrisoarea adresată lui Romain Rolland, găsită în hainele lui de sinucigaș, îi deschide perspective nebănuite. Romain Rolland crede în talentul de literat al lui Panait Istrati și-l determină să scrie și să tipărească. În 1924, „Chira Chiralina" apare la Paris și autorul ei devine celebru. Nu era un debutant absolut, pentru că scrisese în presa socialistă românească articole și încercări literare. Trecutul și credințele lui socialiste l-au aruncat de-a gata în paginile presei progresiste franceze, ale presei comuniste chiar, prezidată de Henri Barbusse, cu care va fi amic. Preferințele lui politice, ca și întâlnirea cu C.Rakovski, ambasador sovietic la Paris, dar prieten socialist din tinerețe, îi deschid drumul unei călătorii în URSS. Panait Istrati face, de fapt, două călătorii în URSS. În prima este invitat și întreținut de gazde. În cea de a doua, terminată în 1929, Panait Istrati, un entuziast al orânduirii sovietice, o face pe proprii speze, cheltuind în traversări frenetice ale Uniunii Sovietice drepturile lui de autor. Era acceptat ca unul „de-ai noștri". URSS nu se ascundea de Panait Istrati și de colegul acestuia N. Kazantzakis, care-l însoțea . URSS cultiva, de altfel, tot felul de prieteni externi, unii cazați la Moscova, la Hotel Lux, ca figuri importante ale releelor kominternului. Panait Istrati nu s-a dus în URSS ca om politic, ci ca un scriitor umanitarist de mare succes, un militant pentru pace și pentru comunism. După experiența românească, după experiența Mediteranei, după experiența occidentală, venea la rând experiența răsăritului rusesc.

Un cerc se închide cu vizita lui Panait Istrati în URSS. Cercul unor experiențe decisive, care i-au marcat profund ultimii ani de viață. In Uniunea Sovietică încă fiind, Panait Istrati descoperă anomaliile vieții sociale în lagărul comunist. Imaginea de afiș optimist dispare. Întors în Franța, Panait Istrati se decide să facă un gest la care amicii lui literari și politici nu se puteau aștepta. Nu-i conjurase Panait Istrati să nu înjure niciodată comunismul?! Primul care abdică de la regulă este însuși Panait Istrati. Într-o carte intitulată *Spre altă flacără*, cuprinzînd trei volume. Primul se numește *După șaisprezece luni în URSS, Spovedanie pentru învinși* și este scris de Panait Istrati. Celelalte două, care fac portretul unei Rusii încarcerate, nu-i aparțin lui Panait Istrati, dar acesta le girează pentru că autorii lor nu se pot expune consecințelor. Cartea are un succes enorm, în Franța și peste hotare. Un fanatic al ideii comuniste se despărțea patetic și spectaculos de comunism. Cartea a fost tradusă și în românește sub titlul „Spovedania unui învins" (Ed. Cugetarea, 1929). Panait Istrati, ca întotdeauna, n-a calculat riscurile apostaziei sale. În România, țara sa de origine și de inimă, „Spovedania unui învins" interesează, dar nu convinge. Panait Istrati rămâne, pentru cea mai mare parte a celor care urmăresc viața literaturii, un comunist. În Franța, însă, Panait Istrati este supus unui tir necruțător de toate publicațiile care i-au făcut gloria literară. „L'Humanité" este, desigur, pe primul loc. Kominternul are mâna lungă. Panait Istrati, deși se află la Paris, va avea de-a face aici cu mâna Moscovei.

Succesul literar al lui Panait Istrati, dincolo de talentul și noutatea lui, incontestabile, au parte de logistica publicațiilor de stânga, publicațiile comuniste. Aceste publicații îl contestă moral și politic și-i retrag orice încredere. Logistica succesului lui Panait Istrati se întoarce împotriva lui. Mai mult decât atât, presa comunistă este hotărâtă să reducă la neant cariera literară a cântărețului Bărăganului și haiducilor. Ceea ce se și întâmplă. Scriitorul căruia i se deschideau înainte toate ușile află acum că ele i se închid ostentativ în față. Este atacat și nu mai poate răspunde. În 1930, la un congres internațional al scriitorilor revoluționari, organizat de sovietici la Harkov, Panait Istrati este prezentat de Ilyes Bella, raportorul întâlnirii, ce un oaspete care a parazitat URSS, abuzând de ospeția sovietică, cerând bani cu nemiluita, și care a pactizat cu Siguranța română. Elita de stânga a scriitorimii internaționale a asistat la îngropăciunea scriitorului atât de iubit până atunci în URSS.

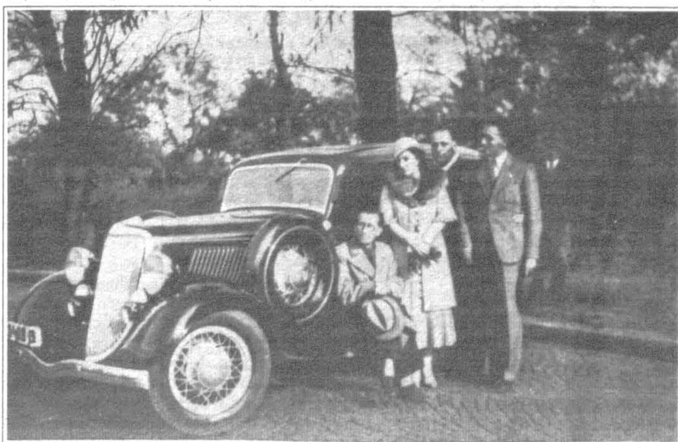
Nu însemna nimic că Panait Istrati fusese în România, că pledase pentru minerii din Lupeni, intrați în greva din 1929, că luase apărarea unor comuniști închiși la Timișoara, micșorându-le pedepsele. Panait Istrati trebuia lichidat moral, „moartea lui civilă" urmând să fie acceptată de toată suflarea comunistă din lume. Era o minciună ceea ce s-a susținut la congresul literaților comuniști de la Harkov, dar Panait Istrati nu putea să se apere. Romain Rolland se retrăsese într-o tăcere semnificativă. Ulterior, Romain Rolland a fost un vajnic prieten al URSS, ceea ce constituia o condamnare a lui Panait Istrati. Revistele nu-i tipăreau răspunsurile. Într-o cunoscută tradiție a refuzului dialogului. Panait Istrati urma să înțeleagă până la capăt ceea ce începuse să înțeleagă în URSS. Înțelegea și ce este Moscova și ce este kominternul.

Retragerea lui în România este și o retragere pe poziții de atac. Nimeni nu-l va ajuta însă să-și spună cuvântul, să se dezvinovățească. Presa comunistă din România îl va ataca la unison cu cea străină. Pentru ea Panait Istrati este un trădător. Cuvântul Moscovei este ascultat cu sfințenie. Într-un „Răspuns tovarășului Panait Istrati", din „Floarea de foc", 1932, Alexandru Sahia scrie cele mai crâncene cuvinte care se puteau scrie despre un confrate de litere și de idei politice. I se contestă, după rețeta presei comuniste franceze, și cinstea și talentul. Rețeta presei comuniste din Franța era fabricată la Moscova. Ciudat și explicabil, însă, românii nu puteau mistui comunismul decât prin alambicul franțuzesc. Panait Istrati depășise și această etapă. El știa acum că nu există nici o deosebire între cele două părți comuniste, moscovită și pariziană și că tovarășii de pe malurile Senei ascultă de cei de pe malurile Moscovei. Întâmplător, Panait Istrati căzuse pe luptele dinte Troțki și Stalin, chiar prietenul său, C.Rakovski, fiind troțkist și deportat pe undeva prin Tatarstan, unde scriitorul român îl și întâlnește, fără a-l putea scoate din mutism. Întâmplător, Panait Istrati protestase pentru familia Rusakov, care făcea parte din cercurile troțkiste. Dar el însuși nu era troțkist și nu făcea fracționism politic. El contesta comunismul integral și adversarii săi au înțeles acest lucru foarte bine. Nu va fi uitat, deci, și în cadrul răfuielilor pe care Stalin le va lansa împotriva dușmanilor lui politici. În URSS, dar și pe filierele kominternului, Panait Istrati își va avea tainul său de insulte. Presa comunistă franceză îl executase și îl condamnase ca pe un renegat sinistru. Dar nici un reprezentant ilustru al stângii franceze nu rostise sentința capitală. Ca să facă pe placul Moscovei, care știa să-și țină în lanț clienții de departe, H. Barbusse va tipări în „Le monde" un articol extrem de calomnios, „Un haiduc al Siguranței", în care erau sistematizate toate minciunile scornite la adresa lui Panait Istrati. Este o lovitură de grație. Panait Istrati plănuiește să meargă la Paris pentru a-l da în judecată pe H. Barbusse, dar moare la doar câteva luni de la apariția imundului atac. Presa comunistă din România desfășoară, docilă, la comanda Moscovei, o adevărată campanie împotriva scriitorului pe care stânga îl leapădă și dreapta nu-l primește. Cazul lui Panait Istrati devine tragic. Primul intelectual de faimă mondială care a demascat URSS este lichidat moral și literar, pe plan internațional, dar și la el acasă. Victoria Moscovei este completă. Kominternul a știut întotdeauna să lucreze cu mass—media proprie și cu cea internațională. Îngropat a rămas sufletul scriitorului pentru multă vreme.

A venit și a trecut războiul. Panait Istrati fusese dușmanul lui Stalin, iar „Spovedanie pentru învinși" fusese după război interzisă în toate țările socialiste. Abia după moartea lui Stalin, 1953, încep să apară semne de interes pentru Panait Istrati. Din 1956 încep să-i apară câteva cărți în România. Pentru editurile europene, Panait Istrati nu mai exista de mult. O dezbatere ștearsă începe să se facă în jurul scriitorului și a literaturii lui, fără a i se ierta atacul împotriva URSS. Dar o monografie a lui Alexandru Oprea despre Panait Istrati relansează problema. Se discută deschis despre „Spovedania unui învins" Monograful român profită cu abilitate de critica vehementă a cultului stalinismului din URSS, de crimele care se pun pe seama lui Stalin, pentru a îndreptăți gestul lui Panait Istrati. Este interesant că reabilitarea lui Panait Istrati începe într-o țară socialistă. Tot Alexandru Oprea descoperă dosarul de la Siguranță prin care se dovedește că Panait Istrati era urmărit ca un comunist periculos. Este piesa cea mai grea a demonstrației.

În Franța, o asociație, „Amicii lui Panait Istrati", începe răfuiala cu adversarii lui Panait Istrati și cu calomniatorul lui, H. Barbusse. În 1977, „Caietele Panait Istrati", scoase de acești amici, reconstituie dosarul problemei și cer justiție pentru Panait Istrati. Presa comunistă a mințit. H. Barbusse a mințit. Panait Istrati n-a fost agent al Siguranței Române. Cartea lui despre URSS, cartea lui contra URSS este o carte sinceră și autentică.

În 1978, în numărul său din 21 aprilie, „L'Humanité" își face „autocritica", recunoscând că tot ceea ce s-a afirmat în paginile presei comuniste din Franța despre Panait Istrati au fost calomnii. În 1977, URSS era privită cu alți ochi. Despre Panait Istrati începe să se vorbească tot mai mult ca despre primul Soljenițîn, iar cărțile lui încep să fie reeditate în numeroase țări. Gloria lui Panait Istrati se reînfiripă. Dar a trecut foarte mult timp. Însă timpul a lucrat în favoarea scriitorului român care, după ce a încercat experiența Apusului și a Răsăritului, a venit să moară acasă. După 1989, după căderea URSS, după dispariția uriașului imperiu de pe harta lumii, Panait Istrati merită o relansare nouă. Anticomunismul său n-a fost o bagatelă. Istrati face parte dintr-un șir de scriitori români care au dezvăluit adevărata față a vecinului cu baioneta veșnic fixată la armă. Actualitatea lui Panait Istrati este indiscutabilă. Proscris de komintern, Istrati învinge în posteritate kominternul. Pnetru amatorii de politologie de ocazie, opera și biografia lui sunt mai mult decât instructive. „Spovedanie pentru învinși" atestă vocația antiimperială și anticomunistă a scriitorului și culturii române. Iar Panait Istrati este și pentru acest lucru un fiu credincios patriei în care s-a întors să moară.

Margareta și Panait Istrati alături de Demostene Botez

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

TEATRU

Realitate si iluzie

Scriind despre Marcel Marceau, „negustorul de măşti", Jan Kott observă că „actorul nu este doar un mim captivant, ci şi o alegorie entuziastă a teatrului". Ca şi poezia, teatrul devine, astfel, propriu său obiect, observaţia lui Kott fiind la fel de exactă şi în ceea ce priveşte spectacolul. În ideea că şi acesta „nu este doar" imaginea transfigurată a textului, ci şi „o alegorie (nu are importanţă cât de entuziastă!) a teatrului". Denumirea de „cutie magică" a scenei trebuie înţeleasă acum într-o accepţiune inversă celei consacrate. Ea e, în primul rând, obiect miraculos în sine şi abia după aceea obiect cu însuşiri miraculoase. O asemenea deplasare de accent s-a produs datorită faptului că energiile spectacolului nu se mai concentrează în exclusivitate pentru a crea prin joc o iluzie a realităţii. Efortul regizorului, al scenografului şi al actorilor nu se mai consumă în scopul de a disimula iluzia teatrală, conferindu-i neapărat verosimilitatea adevărului de viaţă, dimpotrivă, ipoteza adevărului ca artă nu numai că marchează spaţiul convenienţei, dar adeseori îl şi deconspiră programatic. Însă asumarea de către spectacol a rolului de a echivala pe scenă o „alegorie a teatrului" nu înseamnă câtuşi de puţin că se situează deliberat într-un univers artificializat, conceptual, că îşi subordonează raţiunea de a fi exclusiv unei demonstraţii de ordin estetic.

Aducându-şi pe scenă propria imagine, meditând nu numai asupra condiţiei sale, ci şi aspura mijloacelor sale, supralicitându-le uneori până la limita unui exces de formalism, teatrul e departe de a se cantona într-un fenomen de narcisism, de autocontemplare. În atenţia lui stă, şi de astă dată, ca întotdeauna, un proces de revitalizare a fondului, de înnoire a limbajului, rezultatul imediat ţinând, cu alte cuvinte, către câştigarea spectatorului, spre atragerea lui într-un veritabil labirint de teme şi semne, obligându-l să participe conştient la realitatea teatrului, situându-l ca pe un factor important, activ, în chiar centrul acestei realităţi, prin insăşi dezvoltarea mecanismului producerii ei. În consecinţă, spectatorul nu mai e minţit. Lui i se recunoaşte o evidenţă: teatrul pe scenă e adevăr şi viaţa e iluzorie. Punctul de plecare al unei astfel de atitudini creatoare se află, desigur, în ceea ce ne-am obişnuit să considerăm că este „teatrul în teatru". Dar ce este, de fapt, acesta? Iată răspunsul pe care îl dă teatrologul Anne Ubersfeld: „Este construirea în interiorul unui spaţiu scenic a unui alt spaţiu, care va fi obiect de contemplaţie nu numai al spectatorului ci şi al altcuiva, al actorului de pe scenă, devenit la rândul său spectator: se priveşte privind". Adică, dacă e necesar să se dea exemple, ceea ce reprezintă scenele aşa de bine cunoscute din *Hamlet* şi *Pescăruşul.*

Sesizând efectele „teatrului în teatru" asupra actorului şi spectatorului, regizorul se vede dintr-o dată ispitit să le pună în acţiune şi în texte ce nu conţin scene de felul celor din *Hamlet şi Pescăruşul*. Drumul ce se parcurge e de la particular la general, de la secvenţă la metaforă, de la „construirea în interiorul unui spaţiu scenic a unui alt spaţiu" la o modificare radicală a atitudinii faţă de text şi a stilului de joc. Regizorul nu mai e preocupat să redea în spectacolul său iluzia realităţii, ci realitatea iluziei. Plauzibilitatea nu mai e asigurată de gradul de verosimilitate al întâmplărilor, acestea aparţin declarat teatrului, ci de acela al convenţiei. Prin gândirea spectacolului ca o alegorie a teatrului eliberat de obsesia de a-l convinge pe spectator că are de a face cu realitatea, nu însă şi de aceea de a-l impresiona mult mai puternic, „teatrul în teatru" îşi pierde semnificaţia curentă şi se constituie în principalul element pe care se consolidează viziunea.

Chiar şi în piese în care scenele „teatrului în teatru" sunt prezente, raportul cu întregul fiind de la „scena mare" la „scena mică", de la realitate la iluzie, au loc intervenţii regizorale decisive. Nu altfel a procedat Strehler atunci când a montat *Iluzia comică*. Scena „teatrului în teatru" de aici ni se relevă ca metaforă a spectacolului. Ea e aceea care impune concepţia regizorală, cadrul scenografic şi stilul de interpretare al actorilor. Un decor ingenios, de inventivitate şi rafinament, construit cu numeroase şi imprevizibile soluţii tehnice, împinge realitatea într-un fel de spaţiu al visului (sugestia poate veni şi de la *Viaţa e vis)*, asigurându-l prin dublare şi îndepărtare de spectatori ceva din imaterialitatea iluziei. Ca în Platon, realitatea nu e lumânarea, ci pâlpâirea luminii de pe pereţii peşterii. Tema spectacolului e iluzia vieţii ca teatru. Încă de la început, ideea de teatru e cât se poate de clară. În special în final, când actorii sunt copleşiţi de starea de teatru, găsindu-se în imposibilitatea de a mai ieşi din ea, arta regizorală a lui Strehler se dovedeşte a fi uluitoare. Tensiunea iluziei întrece acum tensiunea oricărei realităţi. Sensurile teatrului şi ale vieţii fac corp comun. Actorii părăsesc scena istoviţi. Par nişte umbre, nişte forme bizare ale vieţii din care viaţa a dispărut, picătură cu picătură, prin crăpăturile scenei. Hăurile „cutiei magice" îi absoarbe în întunericul lor sau o invizibilă „căruţă cu paiaţe" îi duce spre nefiinţă. În *Iluzia comică*, scena funcţionează ca şi în *Furtuna*, în regia aceluiaşi Strehler, ca un mecanism creator de iluzii. De altfel, totul stă sub semnul convenţiei. Nu se întreprinde nimic ca aceasta să nu fie lăsată la vedere. Creatorii îşi consumă forţa şi harul pentru a da câştig de cauză teatrului. Dar, oare, aşa înţeles teatrul, ca propriului său obiect, încetează de a mai fi viaţă? Evident, actorii joacă, simulează, ne avertizează că sunt actori şi nu personaje, că ceea ce se petrece pe scenă e teatru. Întrebarea e însă cu ce fac acest lucru? Privirile, lacrimile, gesturile, respiraţia – nu sunt oare ale unor oameni vii? Concluzia nu poate fi, de aceea, decât una singură: realitatea teatrului şi realitatea vieţii se condiţionează reciproc. Întocmai cum demonstrează „negustorul de măşti" Marcel Marceau. Să-l cităm deci din nou pe Jan Kott: „Marceau ia dintr-un coş măşti nevăzute şi le aplică pe figura sa pudrată de clovn. Una după alta: măşti tragice, comice, serioase şi groteşti, măşti speriate şi plângătoare. Ultima este faţa pudrată a unui clovn cu un nas roşu şi o gură căscată. El nu-şi poate lua această mască de pe faţă. Rămâne lipită. În cele din urmă, Marceau o sfâşie şi sub această ultimă mască, descoperă propria sa figură de clovn, cu una din feţele sale, iar faţa numai din măştile sale".

Ion COCORA

TEATRUL NAŢIONAL IAŞI
MERCURI 28 OCTOMBRIE 1925
VA AVEA LOC UN
Mare FESTIVAL
ARTISTIC-LITERAR
Dat de Ateneul popular Păcurari pentru sporirea fondurilor necesare statuei din Iaşi a marelui nostru poet
MIHAIL EMINESCU
cu concursul D-lor: MIHAIL SADOVEANU
care va ţine O CONFERINŢĂ asupra lui EMINESCU;
PANAIT ISTRATI
literatul cu renume european, care va citi din operele sale inedite;
G. Topârceanu, Dem. Botez, I. şi Al. Teodoreanu cari vor citi din operele lor, N. TEODORESCU prof. la Conservator care va cânta din VIOLONCEL acompaniat de D-l prof. RADU CONSTANTINESCU, D-RA NESTORESCU Profesoară de Canto la Conservator, care va cânta romanţe din Eminescu a D-lui A. Ghitescu, D-rei Melinte, şi D-na Braesky de la Teatrul Naţional şi a Corului Ateneului Tataraşi etc
Inceputul la ora 9 seara
Biletele la BRAŞCU.

Puţin Musset

Jean Dusaussbuy, literat provensal din Montpellier, îndrăgostit de teatru, a pus în scenă la Naţionalul din Cluj, o adaptare descărnată după *On ne badine pas avec l'amour (Cu dragostea nu-i de glumit)* a lui Alfred de Musset, semnată de Laurent Boissonade, intitulată *Camille, Rosette, Perdican*, adică personajele care au mai rămas din relativ cunoscuta tragicomedie. „Adaptare" la ce? La epocă, la România, la Cluj? Rămâne o enigmă.

Urât se poartă francezii cu clasicii lor, mi-am zis după micul spectacol. Aşa le trebuie, oricum au prea mulţi. „Adaptorul" a păstrat numai scenele dintre cei trei eroi implicaţi în conflictul amoros, deci mai mult a tăiat decât „a adaptat". A ales enunţul şi a sacrificat contextul. Ceea ce se pierde o dată cu „contextul" e greu de calculat: culorile afective ale întoarcerii lui Perdican în lumea copilăriei (care ar putea explica şi sensibilitatea lui pentru Rosette), comentariile Corului căruia nu-i scapă nimic din ce se petrece la conacul Baronului (şi, odată cu aceasta, „drama la vedere" pe care o trăiesc personajele), în sfârşit, valorile coloristice pe care le aduceau Preotul, Preceptorul şi Coana Pluche. Ce a rămas este atât de puţin, încât te duce cu gândul la Dănilă Prepeleac care a plecat la iarmaroc cu o pereche de boi şi s-a întors cu o gâscă sub braţ, făcând succesive schimburi, imperceptibil de păguboase. Ideea regizorală – mai curând un zvon printre spectatori decât o realitate scenică – ar fi „jocul de biliard", moartea Rosettei fiind consecinţa unui carambolaj al acestor fiinţe „biliardare". Pe scenă se vede altceva: un covor verde şi marginea unui bazin de înot. „Şipotul" din original a devenit o piscină, după cum „haina monahală" a Camill-ei (ca şi a celorlalte două personaje) au devenit halate de baie (*peignoirs*) aduse de decoratoarea spectacolului (Erika Barahona Ede) tocmai din Spania: două albe şi unul roşu. Aşadar verde, alb, roşu, încă un motiv de îngrijorare din partea spectatorilor din partida naţională.

Trecem, odată cu regizorul, peste preliminariile amoroase, atât de fragede în text, pentru că poezia preludiilor şi febra aşteptării a ajuns un paradis pierdut în spectacolul modern. Nu se mai vorbeşte despre, ci se face dragoste în timp ce se vorbeşte. Între Camille pe care o iubeşte şi Rosette, pe care de asemenea, o iubeşte, Perdican devine instrument inconştient al răului ce o ucide pe cea de a doua. Spectacolul, ca şi piesa se încheie brusc, lăsându-ţi un gust de sărăcie. O scurtă poveste tragică de dragoste „rostită" alb, fără inflexiuni şi proteze regizorale, în afara, poate, a fularului cu care se leagă la ochi eroii simulând astfel orbirea voluntară a îndrăgostiţilor. Imaginea are, însă, graţie şi simplitate, iar Anda Chirpelean (Rosette) adaugă şi o stângăcie a adolescentei care îi vine bine, chiar în secvenţe erotice care capătă astfel o poezie a inocenţei. Marius Bodochi – după un Don Juan de bună voie (al lui Molière) trece într-un Don Juan *malgré lui*, în Perdican. Rolul e dificil şi actorul nostru, în ritmul în care „este jucat" la Naţional, trecând de la Marat la Don Juan, apoi prin două spectacole Caragiale şi de aici la Perdican, fără o pauză de respiraţie, riscă să-şi piardă şi memoria şi sensibilitatea. Uneori pentru un actor, a te arăta prea des e ca şi cum nu te-ai arătat deloc. Îl vedeam mai problematic în vârtejul care îl poartă între cele două pasiuni, trecând cu sfâşieri raţionale de la o alternativă la alta şi „prinzând" această dramă a alternativei lipsită de alternativă. Vasilica Stamatin (Camille), cu o voce inegală, când stinsă, când „civilă", are momente bune de revenire în dialogurile cu Perdican.

Spectacolul este „telegrafic", grăbit, scurt, concis, enunţiativ, un pic studenţesc, de antrenament. „E prea puţin onorabile..." am putea zice. Şi pentru Musset şi pentru Naţionalul clujean, care nu va putea supravieţui cu mărunţişuri înghesuite în scenă, laolaltă cu spectatorii. Şi totuşi, un eveniment: e prima dată când afişul e mai bun decât spectacolul.

Mircea GHIŢULESCU

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

FILM

"NOUL CINEMA" - O DUBLĂ SĂRBĂTOARE

Revista „Noul Cinema" împlineşte trei ani, a fost distinsă recent cu un premiu al Uniunii Cineaştilor şi mai există încă un motiv al gratitudinii colegiale exprimate de această pagină: 30 de ani de la apariţia revistei „Cinema" pe care actuala publicaţie o continuă. Că o continuă se vede, chiar cu prisosinţă, din caseta de pe copertă, de pildă la ultimul număr: 3/1993 (360). Anul XXXII.

În privinţa numărării anilor, e o mică eroare, perpetuată – acum ne-am dat seama – de la nr. 5/1989, când probabil dintr-un capriciu de tipografie, s-a sărit de la Anul XXVII, la Anul XXVIII. Aşa se face că, acum, când revista tocmai a împlinit trei decenii, ea afişează un an în plus de maturitate. Nu-i însă un motiv de a-i răpi dimensiunea istoriei, la această frumoasă, dublă sărbătoare: III şi XXX.

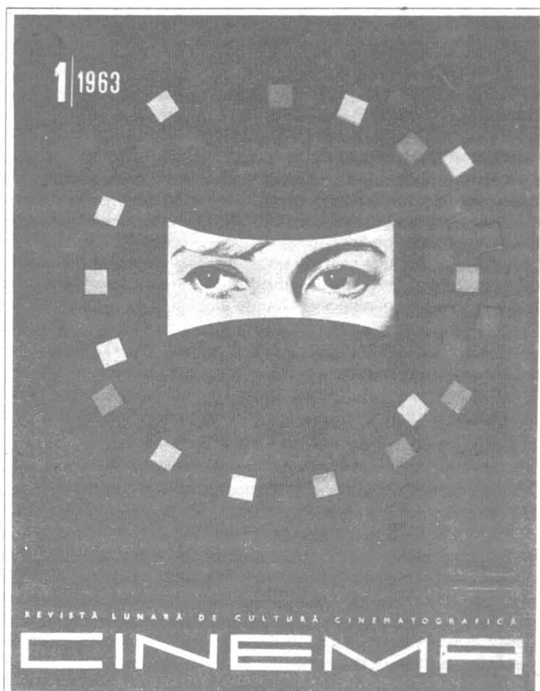
După suspendarea, din motive implicit politice, în valul represiv din 1958, a revistei „Film", timp de patru ani şi jumătate nu mai fiinţase nici o publicaţie de specialitate. Fusese, de fapt, al doilea act represiv în materie, după suprimarea în 1948 a primei reviste „Cinema", care deţinea performanţa unică de a fi apărut fără întrerupere din anul crucial pentru istoria noastră cinematografică – 1924. Cu Victor Iliu ca redactor şef, pregătirea noii reviste „Cinema" a început în octombrie 1962, iar primul număr a fost lansat, într-un format restrâns şi cu întârziere, în loc de ianuarie, în februarie-martie 1963. (Grafia titlului primului număr, compusă de Ion Oroveanu, era aceea la care s-a reîntors, în ianuarie 1990, „Noul Cinema"). Alături de articolul lui Victor Iliu, în numărul inaugural, semna un fel de super-editorial Mihnea Gheorghiu, preşedintele Consiliului Cinematografiei, în biroul căruia funcţiona redacţia. Liviu Ciulei publica mărturii despre filmul în lucru, *Pădurea spânzuraţilor*, rubrica de cronici era deschisă de criticul literar Eugen Simion, pe care reuşisem să-l convertesc a scrie despre *Omul de lângă tine* de Horea Popescu; mai colaborau Iulian Mihu, Ov.S. Crohmălniceanu, Ion Popescu Gopo, Antoaneta Tănăsescu, Ana Maria Narti, Marius Teodorescu şi alţii.

Cum aniversarea celor 30 de ani a fost eludată, nu vom încerca aici alte compensaţii tardive. Ar fi o întreprindere dificilă, precum tot ce ţine de istoria mai mult sau mai puţin recentă, dar mai ales fiindcă cinematografia românească nu a prins încă habitudinea propriilor repere, indiferent dacă ele sunt instituţionale ori individuale: Jean Georgescu însuşi a fost surprins, în martie 1983, când i-am semnalat că se împlineau 40 de ani de la premiera cu *Noaptea furtunoasă*.

Să sperăm că acest simţ al istoriei, nu denaturat ceremonial, ci revelatoriu prin critică, va fi stimulat de faptul că filmologia românească începe să înscrie, într-un virtual calendar, propriile sale date. Şi mai mult decât atât: un demers critic solicitat de evoluţiile şi involuţiile, de revelaţiile şi stagnările cinematografului autohton.

Rămânând deocamdată în planul strict al prezentului, i-am adresat *Adinei Darian*, director-redactor şef al revistei „Noul Cinema", rugămintea de a accepta să răspundă la două întrebări, iar regizorului *Laurenţiu Damian*, din conducerea Uniunii Cineaştilor, propunerea de a se face purtătorul de cuvânt al breslei, în urările cordiale binemeritate de colegele şi colegii noştri. La mulţi ani!

Valerian SAVA

Cu Adina Darian despre...

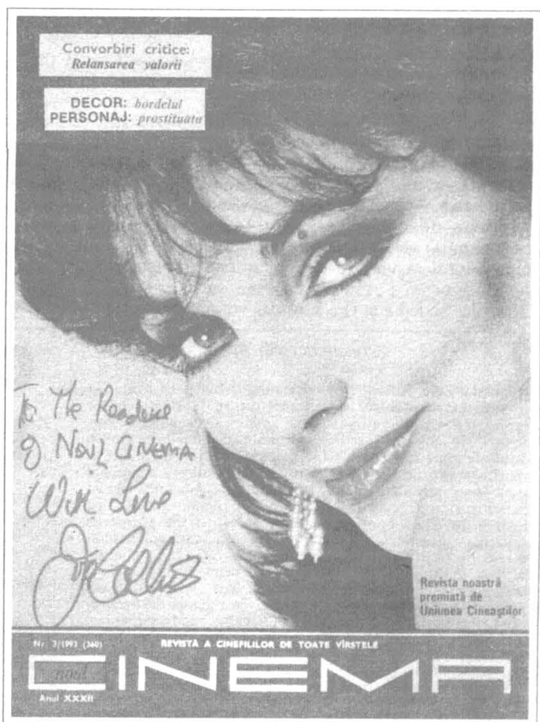
— De ce „Noul" Cinema?

— Există în presa mondială precedente motivate de schimbări de concepţie. Când echipa săptămânalului francez „L'Expres" s-a despărţit în urma unor divergenţe de concepţie – o echipă de presă se bazează în primul rând pe un consens de idei –, cei care au abandonat redacţia-mamă au creat un *nou* săptămânal, „*Le Nouvel* Observateur"; când o parte dintre cei ce lucrau la revista franceză „Cinéma" condusă de Marcel Martin l-au părăsit, au creat împreună cu alţii „*Le Jeune* Cinéma".

La noi ruptura a fost şi mai semnificativă, ţinând de un nou început istoric – *22 decembrie 1989*. Odată cu întreaga ţară, şi revista „Cinema" (la care, de altfel, am lucrat din 1966, iar tu te aflai în redacţie încă de la înfiinţarea ei, din 1963, şi amândoi ştim că a fost o revistă bună şi apreciată ca atare) a început o viaţă nouă, o serie nouă, deci, firesc, „Noul Cinema". De altfel, multe s-au înnoit în ţară în ultimii trei ani – structuri şi legi, oameni şi credinţe –, aşadar, revista noastră este încă o dovadă că Cinema-ul-ficţiune ţine pasul cu realitatea.

—Care este secretul succesului, în felul său, unic în presa noastră culturală, reputat de revistă?

— Este un alt „secret" al lui Polichinelle. Profesionist poţi deveni. Desigur, nu peste noapte, nu fără cultură, talent şi experienţă. Dar cred că în presă, indiferent de domeniu, nu poţi reuşi decât cu pasiune şi cu dorinţa de a munci nedrămuit, cu ora sau cu rândul. Este de fapt „secretul" oricărei reuşite, deci şi al nostru. O revistă de cinema se face ca un film, fiind rezultatul unei munci de echipă. Asemeni unui film, o revistă are un autor care imprimă o concepţie, un ritm, o conduită. Dar acestea nu pot fi puse în pagină fără o echipă de creatori profesionişti cu care autorul împărtăşeşte un limbaj comun. Iată de ce, uneori, dintr-o revistă veche se poate naşte una nouă, fără să o contrazică, dar nici să o continue. Toate acestea pentru că, din fericire, spiritul vremurilor se schimbă, iar schimbările în această parte a Europei erau de mult aşteptate şi necesare.

O aniversare a cinematografiei

Nu, nu este nici o confuzie şi nici nu pot să fiu acuzat de festivism spunând că o revistă cinematografică (şi singura!) înseamnă o cinematografie. Nu o oglindă (termen atât de uzitat încât este de mult făcut ţăndări), ci un barometru al pulsului cinema-ului românesc şi de pretutindeni, puls atât de ridicat în ultimii trei ani. „*Noul Cinema*" a împlinit deja trei ani. Şi evenimentul a coincis cu un premiu acordat de Uniunea Cineaştilor. Un premiu dat unei echipe. Unei familii.

Evident, multe se pot discuta în legătură cu această revistă care radiografiază o lume atât de pestriţă, de inegală, de colorată şi, mai ales, de orgolioasă – lumea cineaştilor! „*Noul cinema*" nu a apărut din neant. A avut o tradiţie. A avut o zestre. Nu şi-a împărţit colaboratorii în *înainte* şi *după '89*. Nu a făcut politică şi nici nu a încurajat polemici necordiale. În cele mai tensionate momente, revista a fost elegantă. În cele mai dramatice încleştări, a fost imparţială. Sau a încercat să fie . În momentele când multe reviste de cultură dispăreau în faţa agresivităţii tipăriturilor de scandal şi cu scandal, „*Noul Cinema*" a căutat soluţii de punere în pagină a zonei intelectual-atractive. Si câte nuduri nu putea să expună! Si câte picanterii ale vedetelor, cu vieţile lor devotate scandalului, nu puteau fi titrate pe prima pagină, într-o goană a tirajului. Şi totuşi, prima pagină şi nu numai prima pagină a fost dedicată filmului românesc. În revistă a pătruns cuvântul spectatorului (devenit acum un judecător important), alături de cuvântul criticului profesionist (într-un moment al jurnalisticii ocazionale şi mult după ureche!) şi de cel al realizatorului – tripletă esenţială în momentul creaţie-receptare. Revista a tras semnale de alarmă prezentând creatorului local tot ce se întâmplă în lume şi tot ce va trebui să facem ca să pătrundem într-un circuit european. Revista nu s-a sfiit să prezinte „criza" filmului de pretutindeni, asta ca să nu avem sentimentul sau complexul că suntem singurii aflaţi în impas. Mai mult ca oricând, fenomenul studenţesc a fost încurajat şi discutat în amănunt. Fiindcă *noul* de acolo începe. Prezenţele româneşti în mari competiţii internaţionale au fost însoţite de această familie şi cronica s-a făcut *pe viu*, nu compilată din gazete primite într-un schimb de amabilităţi.. La festival a mers realizatorul însoţit de critic şi aceste prezenţe au fructificat ceva, nu au fost doar meteoriţi căzuţi pe croazete sau în gondole veneţiene. De multe ori, un critic a impus un film. Alteori, verdictul revistei a fost crud. Neiertător. Au fost şi realizatori supăraţi, pentru că erau încă nostalgici după principiul egalitarismului. În fond, este adevărat, pentru un succes sau pentru un eşec, depui cam aceeaşi cantitate de muncă. Dar eşecul rămâne eşec.

Ce a mai însemnat „*Noul Cinema*"? În mod sigur, câteva cărţi de critică nescrise, adică sacrificarea *eului* în favoarea *echipei*. În mod la fel de sigur, sute de ore dedicate scrisului, şpalţilor, machetei, tipografiei. E mult, e puţin? E normal! Într-un timp al anormalităţii, al gestului care o ia de multe ori înaintea gândului, a opiniilor de tot felul legate de reacţii umane imprevizibile, revista a operat cu instrumentul care se cheamă *operă*. Singurul valabil. Si singurul cert.

Stăteam odată de vorbă cu un mare cineast. Era cu mult înainte ca el să dea acel unicat numit *Decalog*. Si vorbeam domnului Kieslowski despre şcoala poloneză, despre Wajda, Zanussi, despre cei patru „Z" (Zulawski, Zaorski, Zebrowski, Zanussi)...Ce să mai discut? Făceam o întreagă demonstraţie a lecturilor mele, cu ambiţia provincialului dornic de a fi remarcat într-un salon artistic. Şi acel domn, plin de haz şi de bunătate, mi-a spus: „Dragul meu, noi nu suntem o şcoală, asta este invenţia criticii. Mai ales formula asta nostimă cu cei „*patru Z*", hai că mi-ai plăcut!" Da, invenţia criticii. Tot aşa cum şi valul '70 de la noi este tot o binecuvântată invenţie a criticii. Sau '80. Sau... *Noul cinema* este invenţia acestei familii de critici, care se încăpăţânează să creadă în fructificarea libertăţii de acum, atât de dorită odinioară şi atât de greu de stăpânit şi de înţeles astăzi. Pentru că acest titlu, cu tâlc – „*Noul Cinema*" este, dacă ştii să citeşti revista „printre rânduri", o invitaţie la avangardă.

Ce-i datorăm acestei publicaţii? Adică ce ne revine nouă de făcut? Filme! Filme adevărate, care să susţină propriul ei demers. Încă ceva, la acest ceas aniversar. „*Noul Cinema*" nu s-a grăbit să uite tradiţia cinematografului românesc. Nu a tras linie şi nu a iniţiat un *an zero* – de la care trebuie pornit. Revista a relansat istoria acestei cinematografii, descoperind în filme vechi – unele uitate – elemente de modernitate. Filmele lui Săucan, începuturile lui Manole Marcus şi Iulian Mihu, primul film al lui Savel Stiopul, primele filme ale Malvniei Urşianu, stilistica unui film precum „Duminică la ora 6" de Lucian Pintilie şi atâtea altele. Şi nu într-un context închis, ci căutându-le locul printre filmele lumii. În orice caz, „*Noul Cinema*" face istorie. Şi fiecare număr înseamnă istorie. Orgolioşii realizatori ar trebui, poate, să înţeleagă menirea criticului şi menirea acestei reviste. Nu vom putea unii fără alţii. Nu trebuie să fie un slogan ceea ce spun eu acum şi nici un pact (făcut cu inteligenţă), ci o necesitate de a trăi firesc. Nu de a supravieţui, ci de a trăi pur şi simplu.

Tot într-o conversaţie cu un realizator de primă mărime, acesta mi-a spus: „Nu suport criticii, pentru că simt în ei dorinţa refulată de a face film!" Cred că „*Noul Cinema*" are o singură dorinţă – aceea ca noi, realizatorii, să facem filme. *Premiul criticii* acordat în acest an „*Noului Cinema*" nu este un act reparatoriu şi nici compensatoriu – este doar recunoaşterea unei *identităţi*.

Laurenţiu DAMIAN

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

SINE IRA ET STUDIO

Dumitru MICU

Progres şi democraţie (II)

Tensiunea cea mare, explozivă s-a creat în Rusia, încă de la sfârşitul secolului trecut, dar mai ales după victoria insurecţiei bolşevice, între spiritul urban, occidentalizant, şi cel autohton, rural. Nu atât incompatibilităţi de ordin doctrinar cât stări de conştiinţă ireductibile i-au opus pe bolşevicii de rând menşevicilor şi socialiştilor revoluţionari, apoi pe liderii bolşevici unii altora. Lenin, Troţki şi cam toţi bolşevicii cultivaţi din prima gardă gândeau revoluţia rusă din perspectivă planetară, subsumând interesele naţionale imediate presupuselor interese ale proletariatului internaţional, subestimând ţărănimea, dispreţuind mujicul, luându-l drept o cantitate neglijabilă, făcând abstracţie de „duhul pământului". Stalin şi adepţii săi, chiar dacă erau unii de origine urbană sau semiurbană (asemenea lui însuşi) şi mai mult sau mai puţin şcoliţi, încarnau tocmai psihologia mujicului. Într-un interviu de pe la începuturile domniei, I.V. Stalin relatează cum, găsindu-se undeva în Occident, împreună cu câţiva tovarăşi, unora dintre aceştia le-au părut atât de comic absurdă interdicţia de a călca pe iarbă în parcuri încât pentru plăcerea de-a o sfida s-au lăsat amendaţi de nu mai puţin de douăzeci de ori. Era fatal ca asemenea spirite să nu poată suporta, oricât ar fi luptat pe aceleaşi baricade, comilitonii (de formaţie citadină, indiferent de mediul natal) precum Zimenev, Kamenev, Buharin, şi mai ales Troţki. Oricât ar fi fost de revoluţionari (şi, implicit, progresişti prin definiţie), personificatorii sufletului rural nu puteau avea gustul civilizaţiei occidentale. Aceasta le apărea ca fiind expresia descompunerii morale, a hedonismului abject, a trădării şi viciului. Occidentul le va fi provocat unora aceeaşi oroare „sacră", ca evreilor avramişti Sodoma şi Gomora. Alţii vor fi mimat, cu ipocrizie, repulsia. In orice caz, nu încape îndoială că revoluţionarismul multor bolşevici a fost alimentat de stări psihice omoloage celei exprimate în 1848 de Ion Catina al nostru: „Aste ziduri şi palate,/ Unde dorm mii de păcate,/ Aideţi a le dărâma!" Şi, cum prin absurdul sorţii, tocmai bolşevicii troglodiţi au acaparat puterea... Dacă revoluţia comunistă, fie şi în varianta ei bolşevică, ar fi triumfat în ţări industrializate, chipul socialismului ar fi fost cu totul altul. Într-o societate semibarbară, socialismul nu putea să nu capete un conţinut barbar. O asemenea societate nu-şi putea da decât conducători după chipul şi asemănarea ei. Şi chiar dacă însuşi declanşatorul revoluţiei bolşevice avea o formaţie realmente intelectuală, el, cunoscând bine materialul uman de care dispunea, s-a văzut nevoit (chiar dacă, eventual, i-ar fi displăcut, ceea ce pare a nu fi fost cazul) să adopte politica lui Petru cel Mare, care (observă chiar Lenin) „a civilizat Rusia barbară cu mijloace barbare". După retragerea sa, acei ce l-au înlocuit la cârmă, zdrobindu-şi rivalii, s-au autoproclamat cei mai fideli leninişti, dar au dat leninismului alt conţinut.

Această variantă barbarizată a marxismului a fost dezvoltată în tot ce avea mai bestial. Erijându-se în cel mai avansat factor de progres, comunismul sovietic a întors de fapt cultura, gândirea, înţelegerea fenomenalităţilor de tot felul cu mult înapoi. Stăpâniţi fiind nu de elanul de a edifica civilizaţia, ci de impulsul instinctual de a distruge civilizaţia pe care n-o înţelegeau, era fatal ca Stalin şi staliniştii să nu impulsioneze progresul ca atare, orice fel de progres. Chiar şi Lenin era de principiul că „noul" nu trebuie sprijinit numai fiindcă e nou. Succesorului său, noul neconvenabil îi provoca alergii violente, pe care şi le îneca în sânge. În schimb, el a instituţionalizat „democraţia". O democraţie sui generis. Cea pe care avea (sau să încerce) s-o ducă la desăvârşire, în România, Nicolae Ceauşescu.

Louis Althusser stabileşte existenţa, în lumea contemporană, a două tipuri de democraţie: democraţia individuală şi democraţia maselor. Indiferent de el (mai mult ca sigur), Ceauşescu susţinea cu aplomb că ordinea pe care a instituit-o era mai democratică decât cea din ţările occidentale, cu toate că în cadrul ei nu era loc pentru libertatea individuală. Antinomia din această afirmaţie se rezolvă (doar în aparenţă, desigur) în temeiul specificării lui Althusser. „Democraţia" instaurată de comunişti e una „populară", diametral opusă celei „burgheze", şi, în principiu, infinit mai largă decât ea, superioară implicit. „Democraţie populară" vrea să zică democraţie de care beneficiază masele largi, poporul. Noţiunea de popor include „masele muncitoare", excluzând „tagma jefuitorilor". Ea nu denumeşte, astfel întreaga populaţie a unei societăţi, dar desemnează declarativ majoritatea zdrobitoare a ei. De aici definiţia dată dictaturii proletariatului de Lenin, în *Statul şi revoluţia*: dominaţia proletariatului asupra burgheziei adică (în principiu) a imensei majorităţi asupra infimei minorităţi, dominaţie „neîngrădită de lege şi bazată pe violenţă". O asemenea formă de guvernământ e, în concepţia leninistă, perfect democratică încât e sprijinită de către demos. Mao Tze Dun vorbea de o dictatură democratică a proletariatului şi a ţărănimii.

Am rezumat concepţia leninistă a democraţiei pentru a-i sublinia caracterul sofistic. Masa, în viziunea comuniştilor, nu-i suma indivizilor ce o compun, ci o entitate supraindividuală, abstractă. Sub o terminologie materialistă, ideologii comunişti practică nominalismul. „Clasa muncitoare", proletariatul, „poporul" devin simple nume, adică vorbe goale. Vocabulelor nu le corespund realităţi. Printre alte proprietăţi ale „partidului de tip nou", în definiţia lui Stalin figurează şi aceea de a fi instrument al dictaturii proletariatului, cu alte cuvinte, proletariatul (şi, cu atât mai puţin poporul) nu-şi exercită dictatura nemijlocit. O exercită prin delegaţi. Delegatul clasei muncitoare, Partidul delegă la rândul său pentru exercitarea puterii (dictaturii) un comitet central, iar acesta devine de regulă instrumentul secretarului general. „Imensa majoritate" a societăţii acţionează printr-un singur ins. Secretarul general al partidului comunist devine alfa şi omega. Printr-o teorie sofisticată se revine practic la principiul absolutismului: „L'état c'est moi". Masele în numele cărora se vorbeşte îndeplinesc în realitate doar rolul de executant docil, ele doar aplică (asupra lor însele) o dictatură exercitată de principalul lider politic printr-un detaşament de avangardă al unei clase şi prin curelele de legătură ale acestuia - sindicatele şi alte organizaţii de masă. Democraţia populară preia atributele sclaviei. Laică şi chiar atee, societatea devine o eclesie. Toate mecanismele ei funcţionale nu sunt decât replica răsturnată a organismelor şi funcţiilor celor mai militarizate societăţi, teocratice. Un *pontifex maximus* deţine (sub altă titulatură) toate prerogativele cezarice, posedând implicit o infailibilitate absolută, conferită nu de duhul sfânt, dar de dreptul de necontestat de a interpreta după bunul plac dogmele emise (tocmai în scopul spulberării dogmatismului, de „clasicii marxism-leninismului".

E de mirare, în această situaţie, că în fostele ţări socialiste s-a instaurat o democraţie nici măcar sclavagistă, ci dimpotrivă, de tipul celei din comuna primitivă, că progresul tehnic e însuşit doar în măsura în care satisface interesele elitei (antielitiste!) a proprietarilor de sclavi, pasibili de a cădea ei înşişi în orice moment în sclavie? Că sub deviza „Proletari din toate ţările uniţi-vă!" se practică cel mai deşănţat naţionalism? Că, în sfârşit, cultura „nouă", progresistă, îşi integrează democratismul cel mai conservator?

În această ultimă privinţă (ca de altfel, şi în celelalte, dar în aceasta cu deosebire) devin necesare specificări ce pretind un spaţiu aparte.

Capcanele limbajului

(Urmare din pag. 6)

Hugo sau Zola, contribuie la dezvoltarea funcţiei literare, la transformarea acestei rostiri instituţionalizate, ai cărei proprietari recunoscuţi sunt încă, într-un instrument al noii acţiuni". În ţara noastră trebuie să vorbim, mai întâi, de primele două decenii de după 1944, marcate de sufocare, de o transformare socială care, asupra intelectualilor, a acţionat centrifugal, marginalizându-i, pe unii la Academie (nu e nici un paradox aici: accesul la Academie a echivalat, practic, cu ieşirea din viaţa publică a marilor scriitori, cu pierderea capacităţii de ferment cultural), pe alţii în puşcării şi domicilii forţate, rolurile lor fiind jucate de mimi (atât ai funcţiei de scriitor, transformată în stimulator al vigilenţei revoluţionare şi stahanovismului uvrier, cât şi a celei de scrietor). După această perioadă urmează o alta, mai scurtă, de relativă destindere, când, într-adevăr, o serie de scriitori (Ivasiuc cred că e un bun exemplu) exersează funcţia de scrietor. O altă serie de scriitori exersează o scriitură hibridă, încercând să preia comandamente ale profesiunii de scrietor, dar înglobându-le într-un discurs cu finalitate artistică. Intrebarea fundamentală care priveşte cele două categorii de scriitori, ispitiţi de funcţia scrietorului, nu mi se pare a fi dacă au reuşit sau nu, ci care este raportul de determinare între „dezgheţ" şi apariţia discursului de scrietor şi, mai ales, dacă nu cumva ambele fenomene sunt complementare şi au drept cauză comună o puternică presiune socială. Aceasta este explicaţia pentru care optez: practicarea de către unii scriitori a discursului tranzitiv este, ca şi dezgheţul, urmarea unei comenzi sociale ferme, implacabile, o comandă a unei societăţi aproape sufocate de modul de viaţă endogen şi autodestructiv.

Scrietori au existat, deci. Profesiunea însă nu a căpătat legitimarea socio-culturală. Explicaţii ar fi mai multe, din direcţii diferite, însă convergente. Mai întâi ar fi imposibilitatea exersării funcţiei de scrietor în domeniul politic şi social, evident din cauza monopolului puterii comuniste. Politicul nu a fost atins deloc, pe tot parcursul celor 45 de ani, de vreun val reformist. Or, politicul reprezintă domeniul de predilecţie al scrietorului. Societatea fiind un organism, imposibilitatea abordării acestui întreg din perspectivă multisistemică a avut drept consecinţă fie amuţirea scrietorului, fie închiderea discursului în el însuşi, într-un para-limbaj ce pretindea a reda o para-realitate, pe scurt, limba de lemn a epocii de aur.

O altă explicaţie, structural mai importantă, ar fi natura bastardă a încercării unor scriitori de a prelua obiective operaţionale din pragmatica discursului tranzitiv într-o textură intranzitivă. Concret, este vorba despre romanul politic românesc, romanul „obsedantului deceniu", supus astăzi unei adevărate cavalcade a reproşurilor[4] („revoluţie cu voie de la poliţie" etc.). Romanul politic românesc *nu* poate fi dat drept exemplu de atitudine politică (sau intelectuală, de scrietor), deci nici capitulările în faţa puterii n-aveau cum să se producă, mai întâi pentru că acţiunea scrietorului se exercită asupra prezentului şi viitorului, în timp ce romanul politic vorbea de trecut iar, în al doilea rând, pentru că discursul romanului politic românesc era un discurs *scriitoricesc*. Acest tip de roman nu putea reuşi, nu era de dorit să reuşească, din punct de vedere literar, altfel decât ca roman. Or, spune Barthes, „... scriitorul îşi interzice prin însuşi statutul său existenţial două moduri de rostire, în pofida clarviziunii sau sincerităţii acţiunii sale; în primul rând, *doctrina*, deoarece, prin însăşi natura proiectului său şi împotriva propriei voinţe, el converteşte orice explicaţie în spectacol şi nu este niciodată altceva decât un inductor de ambiguitate; apoi *mărturia*: pentru că s-a dăruit cuvântului, scriitorul nu poate avea conştiinţă naivă; vrând să vorbeşti despre un strigăt[5], în final mesajul va spune mult mai puţin despre acesta decât despre strădania în sine."

Inexistenţa scrietorului în societatea anterevoluţionară nu a fost o carenţă a intelectualităţii, ci a societăţii în ansamblul ei. In aceste condiţii, mi se par puţin exagerate atât acuzaţia că tăcerea scriitorilor a favorizat dictatura (în fapt, dictatura a favorizat dictatura!), cât şi constatarea că, dacă au existat unele voci care s-au opus tăcerii ideologice, în general altele decât cele care, astăzi, pretind aşa ceva, ele acţionează ca o contrapondere la tăcerea celorlalţi. Am văzut, mai întâi, că profesiunea de scrietor era exclusă din „schema de cadre" a societăţii totalitare (ea apărând, în Franţa, de-abia după abolirea absolutismului monarhic). Or, dacă legitimarea profesiunii de scrietor dă o greutate deosebită discursului tranzitiv, inexistenţa acestei legitimări, dimpotrivă, reduce aria de influenţă chiar sub limitele obişnuite ale audienţei autorului. In al doilea rând, nu pot fi acuzaţi scriitorii că n-au fost scrietori, mai exact fie spus, nu trebuie acuzaţi *numai* scriitorii că n-au fost scrietori. Deosebirea dintre cele două profesiuni este una calitativă, de aceeaşi natură cu deosebirea dintre un inginer şi un medic.

Nu cred, deci, că detractorii marilor scriitori români[6] au prea mari şanse de a fi băgaţi în seamă. Ţin însă să atrag atenţia asupra confuziei de planuri, nu între politic şi literar (pe care s-au structurat principalele replici la acţiunile demolatoare, replici dintre care o semnalez pe cea mai completă, cea a lui Andrei Grigor din „Literatorul"), ci între discursul *tranzitiv* şi cel *intranzitiv*, diferenţă tradusă prin legitimarea socio-culturală şi axiologică diferită a celor două profesiuni, pentru că insistenţa articolelor demolatoare, ce se dovedesc nu doar lipsite de probitate morală, ci şi de elementare cunoştinţe profesionale (lectura lui Barthes e obligatorie pntru orice student la Litere!), surprinde cel puţin la fel de mult ca şi ospitalitatea publicaţiilor ce le găzduiesc.

Mai rămâne o singură întrebare: e bine că am avut scriitori fideli profesiunii? A discuta din punct de vedere politic acest aspect important al vieţii literare postbelice ar presupune mai multe cunoştinţe decât cele de care dispun. Literar, însă, e limpede că înrădăcinarea în profesiunea de scriitor (fără a ocoli, ici-colo, tentaţiile discursului tranzitiv) a dus la o foarte accentuată definire a ei într-o epocă marcată de confuzia de planuri şi valori. Scriitorul român a profitat de scurta perioadă de destindere în primul rând pentru a fi scriitor, pentru a crea o problematică a literaturii, autonomă aparent, politică în subsidiar. Dacă e păcat că n-am avut prea mulţi scrietori onorabili, e important, e chiar miraculos că putem citi astăzi aproape tot ce s-a scris, fără să practicăm o cenzură invers[7], iar ceea ce citim ne spune, uneori, mai mult decât ne-a spus atunci. Cum, recent, afirma Eugen Simion, tăcerea a fost uneori mai zgomotoasă, mai eficientă decât cuvântul. Iar a jongla cu tăcerea pare a fi mai degrabă apanajul literaturii.

Răzvan VONCU

NOTE:

1) Optez, pe urmele lui E. Simion, pentru această variantă de traduçere a termenului „écrivant" folosit de Barthes.

2) In cap. „Scriitori şi scrietori" din „Eseuri critice"

3) Desigur, discuţia este purtată de Barthes (şi la fel o voi face şi eu) la nivel academic şi teoretic, excluse fiind noţiunile de nesinceritate, veleitate, parti-pris etc.

4) Mai ales din partea celor care nu l-au practicat!

5) Vezi, de exemplu, „Viaţa pe un peron", de O. Paler, căreia C. Stănescu i-a consacrat în „Adevărul literar şi artistic" o cronică exact în sensul afirmaţiei lui Barthes.

6) Deşi de o tristă notorietate, nu putem trece sub tăcere numele corifeilor mişcărilor demolatoare: Gh. Grigurcu, Al. George, I. Negoiţescu, dar şi alţii, mai obscuri.

7) Nimic mai ridicol decât cenzurarea lui Marin Preda de către Ion Cristoiu, ca şi cum marele nostru prozator ar avea nevoie de recomandarea cuiva pentru a sta drept în faţa cititorilor săi!

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

– Interviu cu ALEXANDRU TALEX –

(Urmare din pag. 16)

rătăcire. Se va vorbi despre el, multă vreme. El va supravieţui poate, multor glorii de astăzi". (20 aprilie 1935).

Aproape o jumătate de secol a durat, în Franţa, lunga noapte a calomniei şi a mistificărilor făurite de Barbusse şi mercenarii săi. Crearea asociaţiei „Prietenii lui Panait Istrati" (1969) avea să însemne aducerea la lumina zilei a adevărului, a mesajului vieţii şi operei scriitorului nostru. Marcel Mermoz a publicat în „Cahiers Panait Istrati": „Dosarul de la Siguranţă", cele opt reportaje despre masacrarea greviştilor de la Lupeni (1929), a retipărit cartea „Spovedanie pentru învinşi", reluată de Christian Bourgois (1980) şi apoi de editura „Gallimard", în colecţia populară 10/18. Tot la această editură, s-a retipărit întreaga operă a lui Panait Istrati. Anul acesta s-a reeditat *Kyra Kyralina* şi *Oncle Anghel* şi *Cosma*, prefaţate de Romain Rolland şi Joseph Kessel.

Ziua de 21 aprilie 1978, va rămâne o dată importantă în biografia scriitorului nostru. *Partidul comunist francez a recunoscut prin organul său l'Humanité: „Fie că o vrem sau nu, Panait Istrati face parte din istoria noastră, din aspectul ei cel mai dureros (...) Istrati rămâne un timp în Uniunea Sovietică. El se loveşte de-o realitate, care-l scandalizează brutal (...) Trebuie să recunoaştem lui Panait Istrati rolul glorios (dar ignorat!) de pionier".*

Un pionier, care a apărat, cu jertfire de sine, credinţa neabătută în realizarea visului milenar al unei omeniri mai bune şi mai drepte... Panait Istrati a câştigat proba timpului.

— Iată un enunţ care s-a bucurat de unanimitate: Panait Istrati a avut vocaţia Prieteniei. Şi totuşi, s-a ales numai cu dezamăgiri. Şi, aş adăuga, aveţi şi dvs. parte, cu Mircea Iorgulescu, de un asemenea tratament. În ce a constat greşeala lui Panait Istrati?

— Prietenia a fost coloana vertebrală a vieţii lui Panait Istrati. A propovăduit-o în paginile operei sale şi prin faptele vieţii de fiece zi. Înfrăţire nu numai cu vorba, ci şi cu fapta, sărind în sprijinul celui îngenuncheat de egoismul oamenilor şi nedreptatea socială.

Spunea: „Iată idealul meu! Am crezut în familia oamenilor generoşi, cu inimă înţelegătoare, gata de sacrificiu. Să răspândim bunătatea, să facem apel la bunătatea de necontenit a omului. La ce foloseşte acea declaraţie de dragoste amicală – cea mai frumoasă din câte se pot face pe acest pământ, cea mai curată şi mai dezinteresată, dacă nu-i întovărăşită de ceea ce-i în drept să fie, spunând prietenului îndrăgit: „Nenorocirile le suportăm împreună, iar fericirile le împărţim! E grea o atare prietenie? Nicidecum! E tot ce poate fi mai uşor, *numai să fi venit pe lume pregătit.* Să dai, să dai întruna până la *ultima suflare* a vieţii tale.

Cel care se dăruie, fără să drămuiască, în orice moment al vieţii sale, în tot ce face, suferă sau iubeşte, acela este cea mai mare minune, care ne e dată de-a fi întâlnită pe-acest pământ! Fericiţi cei a căror inimă cunoaşte pasiunea prieteniei! Numai ea ştie să ne facă singurătatea mai puţin ucigătoare şi viaţa suportabilă.

Pentru mine este o bucurie imensă, ca să descopăr, nu cărţi frumoase, ci făpturi omeneşti frumoase şi puternice, afecţiuni generoase care să se aplece asupră-mi, cu mai multă aviditate decât asupra cărţilor mele, căci eu îmi iubesc viaţa şi fiinţele ce mi se aseamănă. Mă dăruiesc lor şi-mi place ca şi ele să se dăruiască mie, pe deasupra artei, care nu-i decât un reflex al vieţii noastre. Toţi *mi-au opus bariera ocupaţiilor lor".*

— La prăbuşirea prieteniilor occidentale a contribuit şi desolidarizarea după apariţia cărţii „Spovedanie pentru învinşi" Dar, mai bine, convocaţi-i pe cei statornici.

— *Frédéric Lefèvre*, care îi ia un interviu, după înapoierea din URSS, apăut în „Les Nouvelles Littéraires", precum şi următoarele articole: *„Panorama literaturii franceze şi Panait Istrati"* (revista „Voix", 15 decembrie 1929), *Panait Istrati, la Paris* (în „La Republique", 30 august 1930), *Panait Istrati, unul dintre cei mai mari scriitori ai lumii* (revista „Sud", 14 februarie 1933) şi necrologul *Panait Istrati* (în „Les Nouvelles Littéraires", 20 aprilie 1935).

Profesorul şi criticul literar suedez Ernst Bendz a scris articolele: *Istrati, un destin aventuros* (în ziarul „Götteborg Posten", 28 februarie 1929), *Jucăria întâmplării* (ibid., 13 martie 1930), *Panait Istrati, glorificator al dragostei şi prieteniei* (în „Sydsvendska Dagbladet", 15 noiembrie 1931), *Panait Istrati, o schiţă de portret* (în „Götteborg Posten", 23 iunie 1934), *Un îndărătnic în faţa morţii* (ibid, 9 iulie 1948), *Un om care a înţeles la timp* (în „Sydsvendska Dagbladet", 16 ianuarie 1963), un capitol, în cartea „Prozatori francezi" (Götteborg, 1928) şi în *Chipuri de scriitori* (Les Presses de la Cité), unde-i consacră capitolul *Amintiri despre Istrati* (pp. 89 – 111).

Cu prilejul aniversării a cincizeci de ani, urări, un buchet regal de garoafe şi o scrisoare ...: „...Încearcă, dragă prietene, să reflectezi în orele d-tale de amărăciune şi de renunţare, la ceea ce însemni pentru miile de cititori ce-ţi datoresc dimpreună bucuriile cele mai neprihănite (...) Cred că am un cuvânt, în rândul celor care pretind că judecă valoarea operelor, cu competenţă şi onestitate (...) Am parcurs mormane de cărţi; am recitit doar câteva duzine... *Chira, Mihail, Nerantula, Adrian* însuşi şi atâtea altele îmi sunt (...) prietenii mei intimi, asupra cărora mă aplec cu un zâmbet frăţesc (...) N-am de adăugat decât atât: să-mi fie dată ocazia de-a te revedea încă o dată!"

A.M. de Jong, supranumit „Cosma olandezul", este exemplificarea uneia din marile prietenii istratiene. S-au cunoscut la Paris, graţie unei întâmplări: traducând „Moş Anghel", îi cere câteva lămuriri asupra unor exprimări din text. De Jong vine la Brăila (1932), ademenit de invitaţia scriitorului brăilean cu „priveliştea măreaţă a Dunării, a meandrelor ei şi cu meleagurile lui Codin"...

„Într-o noapte, pe când mă aflam în căsuţa de la Brăila – şi-aminteşte de Jong, – Panait începu să-mi evoce câteva din secvenţele teribile, de necrezut ale vieţii sale. Timp de două ore, îmi vorbi fără întrerupere, eu ascultându-l aninat de buzele lui, înfricoşat adesea de cumplita frumuseţe a imaginilor ce-mi perinda pe dinaintea ochilor vrăjiţi. Sunt sigur că am trăit unul dintre cele mai frumoase romane ale sale, din păcate pierdut pe vecie, nefiind nimeni alt cu noi, spre a-l fi stenografiat. Aici se află întreaga lui măiestrie în a povesti – arta povestitorului popular".

În vara anului 1935, A.M. de Jong a scris o tulburătoare evocare despre Panait Istrati, citită la Asociaţia Olanda–România, un portret al adevărului şi-o tandră recunoştinţă: „... Îi datorez înflăcăratele ore de neuitat, ale unei frăţii ce ne-a unit; îi datorez săptămânile de reconfortantă hoinăreală laolaltă (...) un vizionar, mai mult decât un artist (...) un om revoltat, mai mult decât un revoluţionar (...) Dacă o fi adevărat că fiece om are un drac pe lângă el, apoi Panait Istrati a trăit înconjurat de-o ceată de draci, care i-au transformat viaţa într-o luptă împotriva absurdului (...) Să iertăm, deci, totul lui Panait Istrati, neaducându-ne aminte decât de măreţia sa, de artist creator de frumuseţi orbitoare şi eterne".

A.M. de Jong a tradus şapte cărţi din opera scriitorului nostru. *Moş Anghel*, în olandeză, are dedicaţia: „Lui Panait Istrati, inimă generoasă, spirit profund". Nikos Kazantzakis a întovărăşit paşii lui Panait Istrati, după înapoierea din Uniunea Sovietică. Corespondenţa lor stă mărturie. [3] Înapoiat din Rusia, Panait îi scrie în decembrie 1932: „Mi-e dor de tine. Grav bolnav, totuşi nu pot uita marea ta figură unică". La 1 mai 1933, Nikos i se confesează: „Panaitaki, Panaitaki, am citit articolul tău „Omul care nu aderă la nimic" şi l-am iubit mult: tu eşti flacăra, tu înţelegi tot ceea ce flacăra poate pătrunde... Tu arzi şi te calcinezi, îţi împlineşti menirea ta de flacără. Iată de ce te prefer acelor lumini, atât de clare şi atât de reci, gen Romain Rolland.

Tu, Panaitaki, tu eşti un om adevărat... Dacă tu părăseşti acest pământ, pământul se va răci simţitor. Rămâi, arzi, adună-ţi toate forţele şi crezi – cum cred şi eu – în miracol. Când mă gândesc la tine, plămânii mei se ruşinează, că sunt atât de sănătoşi. Mi-e ruşine că nu pot să împart cu tine sănătatea mea. Scrie-mi un cuvânt. Mă gândesc la tine, cu concentrare de fachir: aş vrea să-ţi trimet de-aici puţină forţă, fratele meu!"

În martie 1935, Panait Istrati cade bolnav. Visează cu ochii deschişi: „Vreau neapărat să sărut un mugure al acestei primăveri". Început de aprilie, i se redeschid cavernele... Nikos se afla în China şi Japonia de unde-i trimite o scrisoare (16 martie 1935) care ajunge la Bucureşti la 22 aprilie 1935, cu un singur cuvânt: „Hei, Panaitaki!" care săsună aievea în spaţiu, în căutarea fratelui iubit...

— Dle Talex, bine ar fi fost dacă numai aceştia s-ar fi gândit la Panait Istrati. Mă tem însă că adversarii erau mai numeroşi, iar în România, conform adagio-ului, „nimeni nu e profet în ţara lui", răutatea se înverşunase să-l pună la pământ.

— Evocând, într-o altă pagină de confesiune, prezenţa printre confraţii români, Panait Istrati rosteşte alte adevăruri: „Mi s-au închis toate coloanele presei româneşti. Nu bănuiam c-o să fie atât de sălbatec complotul tăcerii, încât să nu pot reconstitui adevărata mea atitudine în faţa literelor române. Nu bănuiam complotul acesta al tăcerii, care încearcă de zece ani să mă îngroape pentru cititorii români... Nu exist! Există însă o dinastie puternică de Rebreni, Arghezi şi alţi Stănoi răspopiţi, de Galactioni, Steri, Pilaţi, Ioachimeşti, Teodorescu–Branişte, familia fratelui Mihai, care, toată la un loc, găseşte natural şi cinstit să nu sufle un cuvânt despre mine, nici atunci când, bolnav pe moarte, aş avea poate nevoie de un semn de simpatie românească... Toţi erau ocupaţi ori duşmani.

Am scris, acum o lună, lui bădia Sadoveanu, – ca să-l felicit de cei cincizeci de ani pe care îi împlinea. Nu mi-a răspuns. O fi supărat. Vorbindu-i de laşitatea qvasiuniversală a artiştilor de azi, s-o fi simţit călcat pe bătătură"...

— „Excepţiile sunt însă – o spun fără vreo intenţie jignitoare – de mâna a doua...

— Printre scriitorii români din epocă, au fost câţiva care s-au apropiat de scriitorul brăilean, preţuindu-l, potrivit puterii fiecăruia (Demostene Botez, G.M.Zamfirescu, Ion Mironescu, D.V. Barnoschi şi Romulus Cioflec). O singură excepţie: Cezar Petrescu. În toamna anului 1932, Panait Istrati se afla la Brăila, cu sufletul doborât şi trupul hărţuit de tuberculoză, zăcând în uitare şi suferinţă. Într-un articol, publicat în „Curentul", Cezar Petrescu conclude: „Era, pentru omul şi scriitorul Panait Istrati, o dramă. Pentru noi, o ingratitudine, căci omul şi scriitorul meritau mai mult... A cunoscut desnădejdea şi ceva mai rar consolarea prietenilor, când sufletele se deschid de la om la om, altfel decât în lumea deşartă a literaturilor".

Tot prin „Curentul", Panait Istrati răspunde: „Aş vrea să-ţi mulţămesc, în faţa oamenilor, pentru cuvintele d-tale. Ele mi-au făcut mult bine în ostracismul de azi. Ah! câte n-aş avea de destăinuit cu tristeţea aci, cu trista-mi experienţă din ultimii ani!... Iată cum, răscolind în cenuşa care mă acoperă în ţara mea, ai ştiut Cezar Petrescu, să-mi fii prieten şi să-mi descoperi prietenii, fie ei şi de la barieră... E mai mare merit pentru un om de condei – orice ar spune papagalii literelor – să simtă cu inima generoasă a mulţimilor nedreptăţite, decât cu sufletele moarte ale îndrăgostiţilor de artă pură. Căci omenirea are mai multă nevoie de dreptate, decât de artă".

În iarna lui 1932, Cezar Petrescu se duce la Mânăstirea Neamţ unde se afla Panait Istrati pentru refacerea sănătăţii. Rămâne acolo peste noapte şi împreună deapănă caierul sufletului, îşi dezmorţesc entuziasmele la dogoarea inimilor, conştienţi că au întâlnit în sfârşit prietenia, – „prietenul sortit să-ţi dea povara inimii, despovărând-o pe-a ta".

— Cărţile scrise în limba franceză au fost traduse în româneşte. Unele traduceri au avut drept rezultat atitudinea dvs. vehementă. În afară de Chiria Chiralina *şi* Moş Anghel, *traduse sau rescrise de Istrati, au existat şi traduceri ale „primei mâini". Ce se impune acum? Ce aţi urmărit prin integrala traducerilor dvs.?*

— Reeditarea operei lui Panait Istrati a început în 1957, când „Editura pentru literatură" tipăreşte volumul *Chira Chiralina şi alte povestiri*, reproducând versiuni româneşti de autor, urmate de *Povestirile lui Adrian Zografi, Pagini autobiografice*, precum şi primul capitol din *Ciulinii Bărăganului*.

Era de aşteptat ca acest bun început să repare tăcerea de până atunci, continuând cu publicarea celorlalte versiuni de autor. *(O noapte în bălţi, Codin, Kir Nicola, Sotir, Nemurire, Ţaţa Minca, Mediterana, răsărit de soare).*

Aşteptarea a fost zadarnică. Această iniţiativă a fost stopată în 1966, înlocuită de ediţia „Opere alese", bilingvă, care expropriază pe autor, imputându-i-se destule impurităţi, greşeli de limbă, tonuri lirico–dulcege diin nemuritoarele pagini etc., cu pretextul ce a-l feri pe marele maestru de acuzaţii ce s-au mai rostit. Unde şi de cine? Dar să-i lăsăm pe făptuitori în plata conştiinţei lor.

Ca să spăl ruşinea ediţiei bilingve, am solicitat editurii „Minerva" ajutorul de-a traduce şi tipări opera lui Panait Istrati, ţinând seama de indicaţiile autorului ei. Mi s-a dat ajutorul solicitat. În patru volume (însumând 2500 de pagini), a fost restituită patrimoniului literaturii române întreaga operă a lui Panait Istrati, tradusă de autor şi de subsemnatul. Am adăugat acestei ediţii şi corespondenţa scriitorului nostru cu scriitori străini din epocă.

— Vă propun să oprim deocamdată această discuţie pe care o consider, în continuare, deschisă.

— De acord.

[1] Turneul cu conferinţa „Artele şi umanitatea de azi", în Austria şi Germania.

[2] Aluzie la revista „Şantier", care se aliniase campaniei defăimătoare.

[3] Vezi vol. Panait Istrati: *Corespondenţă cu scriitori străini*, editura Minerva, 1988.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

„Istrati nu-i unul dintre acei meteori care dispar după o clipă de rătăcire. Se va vorbi de el, multă vreme. El va supraviețui, poate, multor glorii de astăzi."

Romain Rolland (20 aprilie 1935)

– Interviu cu ALEXANDRU TALEX –

— Dle Alexandru Talex, să ne continuăm discuția începută mai de mult evocând unul din momentele cruciale ale vieții lui Istrati. După ce a fost considerat, în Franța, „scriitor al proletariatului", la apariția cărții „Spovedanie pentru învinși", cum s-a numit la prima traducere, din 1929, aceiași autori l-au atacat și numit „Haiducul Siguranței". Mă refer la Barbusse. Există un răspuns al lui Panait Istrati? Unde a fost publicat? Am întâlnit multe persoane interesate de acest amănunt.

— S-o luăm metodic. După înapoierea din Uniunea Sovietică, Panait Istrati este prevenit de Romain Rolland să fie prudent cu declarațiile în presă: „Parisul, în acest moment, este pentru dumneata un loc de ședere primejdios. Se află aici prea multe urechi iscoditoare și limbi otrăvite. O să-ți fie greu să scapi de capcana interviurilor. Cunosc firea dumitale cinstită și nevoia de-a vorbi. Cei mai buni dintre scriitorii prieteni sunt ca niște femei clevetitoare. Vorbele fac înconjurul, îngroșându-se mereu." (Scrisoare datată 24 februarie 1929).

Temerile scriitorului francez se adeveresc foarte repede: i se iau două interviuri, unul în „Les Nouvelles Littéraires", de către luat de Frédéric Lefèvre, redactorul șef, având ca titlu: *„O oră cu Panait Istrati revenit din Rusia"*, 23 februarie 1929, și celălalt: *„Panait Istrati ne vorbește despre URSS. Opiniile lui despre literatura proletară"*, în „Monde", 2 martie 1929.

Reacțiile nu întârzie...

„L'Humanité" dă semnalul atacului. Panait Istrati ripostează imediat. Se duce la redacția ziarului, unde își golește „sacul cu surprize sovietice" celor câteva capete care-l ascultaseră timp de-o oră, consternați – Marcel Cachin, când l-a văzut, i-a strâns mâna și a șters-o pe furiș.

Încunoștințat prin scrisoare, Rolland îi răspunde: „Le-ai tras o praftoriță «valeților» de la «L'Humanité». Bine ai făcut. Cei pe care i-ai amenințat ți-o vor lua înainte. Este limpede că acum ei te consideră periculos. Dacă vor putea să-ți frângă gâtul, nu vor șovăi. *Fii cu ochii în patru*" (7 octombrie 1929).

A doua reacție sovietică: atacurile lui Boris Volin, în „Literaturnaia Gazeta", și Bruno Jasenski, în „Vestnik Innostranoj literatura". Volin, în articolul „Istrati, cu două fețe", îl acuza de „duplicitate și frazeologie troțkistă". În schimb, atacul lui Jasenski este îndreptat împotriva revistei „Monde", decretată „mare bazar ideologic". Sunt primii pași ai calomniatorilor, în crearea faimosului „caz Panait Istrati", copios hrănit de comuniști, pe toate meridianele globului, timp de mai mult de-o jumătate de secol.

Atacurile se întețesc, după publicarea articolului „Afacerea Rusakov" în „La Nouvelle Revue Francaise". Romain Rolland, revoltat, îi scrie lui Jean Guéhenno, redactorul șef al revistei „Europe": „Ploaia ignominiilor, cu care „L'Humanité" a primit acest articol, îmi provoacă dispreț și dezgust. Am aceeași părere cu dumneata, privitor la ancheta ridicolă a lui Barbusse: „scriitor al poporului", artist „proletar"... Ce bătaie de jos!" (Scrisoare datată: 9 octombrie 1929).

Trebuia, deci, pentru atacul decisiv, să fie găsită o personalitate cu renume și docilă, care să termine cu acest „rebel Istrati". Așa a fost ales Henri Barbusse.

— E un detaliu interesant. Credeți că Barbusse „a fost ales"? Poate acționau convingeri personale, poate invidia pe faima lui Istrati sau numai egoismul lui sau, iarăși, poate toate la un loc.

— Poate se va fi oferit însuși Barbusse aflându-se în „dificultate... ideologică" cu Kremlinul. I se reproșa că nu a popularizat „dezvoltarea literaturii proletare în Uniune", revista „Monde" făcând contrariul: în paginile ei „sunt bine primiți reprezentanți ai contrarevoluției de dreapta (Ehrenburg, Pozner), precum și contrarevoluționarii de stânga (Panait Istrati, Victor Serge), ultimele numere semănând mai mult cu un buletin troțkist", decât cu o revistă literară „independentă".

Panait ISTRATI - 1933

La acestea se adaugă ultima carte a lui Barbusse, intitulată *Isus*, care fusese interzisă în Uniunea Sovietică, ziarul „Pravda" făcând aprecierea că „Barbusse a căzut mai jos decât popa Renan". Demersuri... Cartea apare cu o „prefață" care pune în gardă pe cititor privitor la ideile marxiste ale autorului. Ca să se reabiliteze, i se oferă să scrie cartea *Iată ce s-a realizat în Georgia*, care nu are succesul scontat.

Panait Istrati răspunde campaniei lui Barbusse, prin articolul *Obiectivitatea presei „independent" comuniste*, în revista „Cruciada românismului", nr. 16, 21 martie 1935, pe care oricine îl poate controla, în volumul *Cruciada mea sau a noastră*, „Delta Press", Cluj, 1992, la paginile 159–162.

„Barbusse, la rând cu cel din urmă trepăduș sovietic, este capabil de toate ignominiile. Nici o minciună, nici o lașitate nu-l sperie. Felul său de-a servi comunismul se confundă cu cel mai abject servilism, căci în ciuda tuturor afronturilor, vexărilor, umilirilor suferite public la Moscova, el n-a încetat o clipă de-a se târî la picioarele lui Stalin, numai și numai ca să se poată considera directorul spiritual al comunismului în Franța.

Priviți la felul cum minte, când vorbește despre pretinsele mele crime în România și judecați singuri ce valoare mai poate avea tot ce afirmă că aș fi făcut în Rusia (în afară de ceea ce e public sau recunosc eu singur).

Barem, în chestia Lupenilor, adevărul se află exact la antipodul celor afirmate de el; și pentru asta colecția ziarului „Lupta" mă dispensează de orice altă apărare. Din cele opt articole ale mele se poate vedea că n-am scos vinovați pe mineri și că am covârșit cu acuzări guvernul – ceea ce atunci a fost relevat și de ziarul „Adevărul", într-un articol intitulat *Unde dai și unde crapă*. Iată, deci, o infamie patentă.

A doua e când inventează participarea mea, în calitate de... „corespondent" al unui ziar (sic!), la nu știu ce congres al Sindicatelor Unitare, în 1932.

Or, iată ce am făcut eu în anul 1932 și care e *public*: în primele luni, am fost în turneu de conferințe la Viena, în șase orașe ale Germaniei și la postul de radio Hilversum, din Olanda[1]) de unde, după o scurtă ședere la Paris, m-am întors în țară, atât de grav bolnav, încât în aprilie sau mai, deși conduceam pe romancierul olandez A.M. de Jong în vizitele sale prin țară, a trebuit să-l predau ministrului nostru de la Sofia, ca să-l ducă domnia-sa prin Transilvania, iar eu m-am dus să mă trântesc pe un pat al Sanatoriului de tuberculoși de la Filaret. De-aici nu m-am sculat decât doar să mă retrag la Mânăstirea Neamț, unde am zăcut până în ianuarie 1933, când iarăși m-am internat la Filaret.

Dar lingăul stalinist merge și mai departe. El afirmă că aș fi cerut, prin articole scrise în „Curentul", scoaterea din legalitate a Sindicatelor Unitare. De asemenea, tot în public, că aș fi comis delațiuni, denunțând de la Brăila ascunzătorile unor comuniști, foști camarazi ai mei.

Ei bine, dacă mai există un comunist cinstit în țara asta, eu îl invit să dezgroape toate aceste crime publice ale mele, de care vorbește nemernicul lor literat de la Paris și să le reproducă în vreo fițuică de șantier[2]) parazitar.

Iar cum din nimic nu se poate face ceva, sper să nu mor până ce nu-l voi târî pe domnul Barbusse în fața justiției franceze, cerându-i de astă dată să dovedească tot ce afirmă că am făcut eu în România. Căci despre ce am făcut în Rusia, totul e ușor de dovedit, când mijloacele de defăimare îi stau la dispoziție".

Și, în sfârșit, ultima calomnie a lui Barbusse: „S-a înapoiat în România, unde a fost foarte bine primit." Adică: supravegheat de Siguranță, atacat de presa de dreapta și de stânga și de huligani; în vara anului 1933, în librăria Alcalay de pe Calea Victoriei, unde dădea autografe în cadrul „Săptămânii cărții", s-a apărat cu revolverul, până la apariția poliției.

— Care a fost, în tot acest timp, poziția lui Romain Rolland?

— Romain Rolland s-a menținut pe linia nonintervenției publice. Și-a notat doar în „Jurnalul" său: „I-am refuzat lui Barbusse participarea la execuția publică a unui vechi prieten". La 26 august 1933, Panait Istrati îi adresează o scrisoare, lui Romain Rolland, în „Les Nouvelles Littéraires" (2 septembrie 1933):

„Împrumut această cale ca să vă scriu, fiindcă aș vrea să fiu auzit cu martori. Vă scriu ca să fac apel la spiritul dvs. de justiție împotriva calomniilor cu care mă acoperă, de la înapoierea mea din Rusia, pretinși comuniști, tovarășii dvs. Ați devenit unul de-al lor și colaborați la publicațiile lor oficiale. Or, aceste ziare nu încetează de-a mă numi „agent de Siguranță" și chiar „Domnul inspector".

Găsiți asta demn? Acordându-le tăcerea, îi acoperiți cu autoritatea dvs. Să nu uitați, Romain Rolland, că înainte de-a fi atins de conștiința dvs., eram un golan și poate chiar cu un cuțit mare la brâu. Mi l-ați luat, mângâindu-mi fruntea și mi-ați spus: „Lovește mai degrabă cu vorba d-tale și vei fi eliberat". V-am ascultat! Frumosul, încă de pe atunci, era compromis în ochii mei. Frumosul, fără Dreptate, nu este decât o minciună.

Îmi datorați satisfacția morală de-a vă vedea dezavuând nedemnii dvs. camarazi, care vor să mă înjosească. Nu sunt agent al Siguranței! Dumneavoastră o știți. Nu puteți tolera să se repete această minciună, în această „Humanité" unde sunteți astăzi Legea și Profetul".

La 21 martie 1935, Panait Istrati îi scria lui Rolland: „Adevărul este la antipodul a ceea ce debitează Barbusse. Îl voi chema în fața Justiției franceze, ca să-mi dea socoteală de calomniile lui".

O lună mai târziu, Panait Istrati pleca în eternitate... Într-o scrisoare adresată lui Jean Guéhenno, Romain Rolland consemna: „Istrati nu-i unul dintre acei meteori care dispar după o clipă de

Interviu realizat de Lucian CHIȘU

(Continuare în pag. 15)

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro